

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

COVID-19 PANDEMİSİNDE YEREL YÖNETİMLERDE KRİZ
YÖNETİMİ: BALIKESİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖZGE EKİN

BALIKESİR, 2023

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

COVID-19 PANDEMİSİNDE YEREL YÖNETİMLERDE KRİZ
YÖNETİMİ: BALIKESİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖZGE EKİN

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. TAHSİN GÜLER

BALIKESİR, 2023

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda 202012533011 numaralı ÖZGE EKİN'in hazırladığı COVID-19 PANDEMİSİNDE YEREL YÖNETİMLERDE KRİZ YÖNETİMİ: BALIKESİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ konulu YÜKSEKLİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 05.07.2023 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan): Dr. Öğr. Üye. Ersoy KUTLUK

İmza

Üye (Danışman): Doç. Dr. Tahsin GÜLER

İmza

Üye: Dr. Öğr. Üye. Sinem ŞAHNAGİL

İmza

.../.../...

Enstitü Onayı

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

.../.../20...

İmza

Özge EKİN

ÖNSÖZ

“Covid-19 Pandemisinde Yerel Yönetimlerde Kriz Yönetimi: BALIKESİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ Örneği” adlı tez çalışması; daha önce bu denli geniş çapta eşi benzeri görülmemiş olan salgının kriz yönetimi açısından incelenmesini, salgın öncesinde kriz yönetimi kavramı yalnızca deprem, yangın, sel gibi doğal afetler ile özdeşleştiğini ancak küresel salgınların da ciddi krizlere sebep olabileceğini, önlem alınıp müdahale edilmediğinde olumsuz durumlarla karşı karşıya kalılabileceğini göstermek amaçlanmıştır. Aynı zamanda örgütlerin her daim farklı kriz türlerine karşı hazırlıklı olması, erken alınan önlemin ne derecede önemli olduğu bu doğrultuda ilimizde yapılanlar, salgın hastalık ve pandemi sürecinde yapılan faaliyetler, alınan kararlarda ilimizdeki çalışmaların olumlu ve olumsuz yönleri ile analiz edip avantaj ve dezavantajlı yönlerin ortaya konulmasına öncülük etmiştir. Tüm dünyayı derinden etkileyen 21. Yüzyıla küresel salgın olarak damgasını vuran Covid-19’un her yönüyle incelenip, araştırma ve çalışmalar üretilmesini gelecek için çok değerli bulmakla birlikte bu çalışma ile kriz yönetimi kavramına farklı bakış açısı katacağını umuyorum.

Yüksek lisans eğitimimin başlangıcından sonuna kadar çalışmalarımızı birlikte yürüttüğümüz, sözleri ve desteğiyle akademik yolda ilerlememi teşvik eden danışman hocam sayın Doç. Dr. Tahsin Güler’e desteklerinden ve bana kattığı vizyon için teşekkür ederim. Uzun süren saha araştırma çalışmalarımda verilere ulaşmam için her türlü desteği sağlayan Balıkesir Büyükşehir Belediye Personeli sayın Enes Karataşlar’a, kriz yönetimi merkezi olan BAKOM ziyaretlerimizde bizi ağırlayan Balıkesir Büyükşehir Belediyesi İtfaiye Daire Başkanı sayın Halil Yılmaz’a ve BAKOM Şube Müdür V. Sayın Ümit Demir’e değerli vakitlerini ayırdıkları için teşekkürlerimi sunarım. Son olarak hayatımın her alanında, attığım her adımda bana sonsuz güvenen maddi manevi desteklerini esirgemeyen annem Sema EKİN ve babam Mehmet EKİN’e sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

BALIKESİR, 2023

ÖZGE EKİN

ÖZET

COVID-19 PANDEMİSİNDE YEREL YÖNETİMLERDE KRİZ YÖNETİMİ: BALIKESİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

EKİN, Özge

Yüksek Lisans, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Tahsin GÜLER

2023, 111 Sayfa

Küreselleşme dönemi ile birlikte örgütlerin krizlerden etkilenme olasılığı da artmıştır. Bunun en çarpıcı örneği de 21. yüzyılın küresel salgını Covid-19 olmuştur. Kısa sürede dünyayı etkisi altına alan bu salgın, örgütlerin kriz yönetimi mekanizmalarını yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Aynı zamanda bu süreçte yerel yönetimlerin önemi, bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Bu çalışmada ise kriz yönetimi Covid-19 pandemisi ele alınarak analiz edilmiştir.

Çalışmada öncelikli olarak literatür taraması yapılmış, kriz, kriz yönetimi ve krizlerde yapılması gerekenler konusunda farklı kaynak ve yazarların bilgi ve görüşlerine başvurulmuştur. Ardından kriz yönetim sürecinde, Balıkesir ilinde yapılan çalışmalar, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporları, resmi internet sitesi, sosyal medya platformları ve ilgili kurumlarla yapılan saha çalışmaları neticesinde elde edilen bulgular derlenip, kriz yönetimine uyarlanarak analiz çalışması yapılmıştır. BBB, Pandemi İnfluenza Hazırlık Planında belirtilen görevlerin büyük çoğunluğunu yerine getirerek bu süreçte çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Yapılan saha çalışması ve görüşmeler neticesinde ise ilk kez böyle bir salgın krizi ile karşılaştığı için birtakım dezavantajları olsa da bu süreçte tüm kurum ve kuruluşlar tarafından yürütüldüğü gözler önüne serilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kriz, Kriz Yönetimi, Yerel Yönetimler, Covid-19, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi

ABSTRACT

CRISIS MANAGEMENT IN LOCAL GOVERNMENTS DURING THE COVID 19 PANDEMIC: THE CASE OF BALIKESIR METROPOLITAN MUNICIPALITY

EKİN, Özge

Master Program, Political Science and Public Administration

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Tahsin GÜLER

2023, 111 Page

With the globalization period, the possibility of organizations to be affected by crises has also increased. The most striking example of this is the global epidemic of the 21st century, Covid-19. This epidemic, which managed to affect the world in a short period of time, caused organizations to reconsider their crisis management mechanisms. At the same time, the importance of local governments in this process was once again revealed. In this study, crisis management was analyzed by considering the Covid-19 pandemic.

In our study, primarily, the literature was searched and the information and opinions of different sources and authors were consulted on crisis, crisis management and what needs to be done. Then, the findings obtained as a result of the studies carried out in our province during the crisis management process, Balıkesir Metropolitan Activity Reports, its official website, social media platforms and field studies with the relevant institutions were compiled and analyzed by adapting them to the crisis management. BBB has carried out various activities in this process by fulfilling the majority of the tasks specified in the Pandemic Influenza Preparation Plan. As a result of the field work and interviews, it was revealed that it was carried out by all institutions and organizations in this process, although it had some disadvantages as it was the first time such an epidemic crisis was encountered.

Keywords: Crisis, Crisis Management, Local Governments, Covid-19, Balıkesir Metropolitan Municipality

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi (Konusu).....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	2
1.3. Araştırmanın Önemi	3
1.4. Araştırmanın Varsayımları	3
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	3
1.6. Tanımlar.....	4
2. İLGİLİ ALANYAZIN.....	5
2.1. Kuramsal Çerçeve.....	5
2.1.1. Kriz Kavramı	5
2.1.2. Krizin Özellikleri.....	6
2.1.3. Krizi Ortaya Çıkaran Faktörler.....	7
2.1.3.1. Çevresel (Dışsal) Faktörler.....	8
2.1.3.2. Örgütsel (İçsel) Faktörler	9
2.1.4. Krizin Evreleri	11
2.1.5. Kriz Yönetimi	15
2.1.5.1. Kriz Yönetiminin Özellikleri	16
2.1.5.2. Kriz Yönetiminin Temel İlkeleri.....	17
2.1.5.3. Kriz Yönetimi Süreci	18
2.1.6. COVID-19	19
2.1.6.1. Epidemiy ve Pandemi Kavramları	21
2.1.6.2. Tarihsel Süreçte Yaşanan Salgınlar.....	22
2.1.7. Covid-19 Krizinde Uluslararası Kurumlar ve Çalışmaları	24

2.1.7.1. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ).....	29
2.1.7.2. Birleşmiş Milletler (BM).....	31
2.1.7.3. Dünya Bankası	32
2.1.7.4. Avrupa Birliği	33
2.1.8. Covid-19 Öncesi Türkiye’de Salgınlarla Mücadele Altyapısı.....	34
2.1.8.1. 2003 Tarihli Sağlıkta Dönüşüm Programı	35
2.1.8.2. Ulusal Pandemi Hazırlık Planları.....	36
2.1.8.3. Türkiye’de Krizle Mücadele Planı: Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP).....	38
2.1.9. Türkiye’de Covid-19 Krizi ile Mücadele Yöntemleri.....	40
2.1.10. Türkiye’de Covid-19 Pandemi Krizinde Kurumsal Yapılanma	44
2.1.11. 2019 Yılında Yayınlanan Pandemi İnfluenza Hazırlık Planına Göre Taşra Teşkilatı ve Yerel Yönetimlerin Görevleri.....	47
2.1.11.1.Valilik.....	50
2.1.11.2. İl Sağlık Müdürlüğü	51
2.1.11.3. İl AFAD Müdürlüğü.....	51
2.1.11.4. Büyükşehir Belediyesi/Belediyeler	51
2.1.11.5. İl Müftülüğü	52
2.1.11.6. İl Emniyet Müdürlüğü ve İl Jandarma Komutanlığı	52
2.1.11.7. İl Milli Eğitim Müdürlüğü.....	53
2.1.11.8. İl Tarım ve Orman Müdürlüğü.....	53
2.1.11.9. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü	53
2.1.11.10. Gönüllü Kuruluşlar ve Sağlık Meslek Odaları	54
2.2. İlgili Araştırmalar	54
3. YÖNTEM.....	56
3.1. Araştırmanın Modeli.....	56
3.2. Evren ve Örneklem.....	56
3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri.....	56
3.4. Verilerin Toplanma Süreci	57
3.5. Verilerin Analizi	57
4. BULGULAR VE YORUMLAR.....	58
4.1. Balıkesir Büyükşehir Belediyesinin Covid-19 Krizi ile Mücadelesi.....	58
4.1.1. Genel Hatlarıyla Balıkesir Büyükşehir Belediyesi.....	58

4.1.2. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi'nde Covid-19 Krizi ile Mücadele ve Kriz Yönetim Merkezi: BAKOM.....	60
4.1.3. Balıkesir İl Hıfzıssıhha Kurulu Kararları ve Etkileri	63
4.2. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi'nin Covid-19 Krizi ile Mücadelede Faaliyetleri	66
4.2.1. Kamuoyunu Bilinçlendirme, Farkındalık Yaratma ve Basın Yayın Faaliyetleri.....	66
4.2.2. Toplumsal Hayatı Koruma, Ulaşım, Çevre ve Denetimler	70
4.2.3. Sosyal Yardımlar, Maske, Dezenfektan, Gıda Kolisi, Diğer Yardımların Dağıtımı ve Diğer Hizmetler	74
4.2.4. Eğitim, Kültür, Sanat ve Turizm Faaliyetleri	78
4.2.5. Sağlık ve Aşılama Hizmetleri.....	85
4.2.6. Ekonomik İstikrar İçin Yapılan Destekler.....	88
4.3. Covid-19 Krizi ile Mücadele Sürecinde Balıkesir'de Alınan Önlemlerin Kriz Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi	89
4.4. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi'nin COVID-19 ile Mücadelesinin Pandemi İnfluenza İl Hazırlık ve Faaliyet Planı Kontrol Listesi ve Performans Göstergeleri Kapsamında Genel Değerlendirmesi	93
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	98
5.1. Sonuçlar	98
5.2. Öneriler	101
KAYNAKÇA	103

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa
<u>Tablo 1.</u> Tarihsel Süreçte Yaşanan Salgın Hastalıklar	22
<u>Tablo 2.</u> Mart 2020-Temmuz 2022 Tarihleri Arasında BAKOM Tarafından Dağıtılan Malzeme Listesi	62
<u>Tablo 3.</u> Partikül Madde Kirliliği Değerlendirmesi	74
<u>Tablo 4.</u> 2021 Yılında Balıkesir İlinin Yapmış Olduğu Sosyal Yardımlar	76
<u>Tablo 5.</u> Balıkesir’de Covid-19 Sürecinde Alınan Önlemlerin Kriz Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi.....	90
<u>Tablo 6.</u> 2019 Yılında Yayımlanan Pandemi İnfluenza Hazırlık Planına Göre Balıkesir Büyükşehir Belediyesi’nin Görevleri	93

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
<u>Sekil 1.</u> Coombs'un Kriz Evresi	12
<u>Sekil 2.</u> Türkiye'de Covid-19 Krizi ile Mücadelede Temel Aktörler	45
<u>Sekil 3.</u> İl Pandemi Planına Göre İlde Sorumlu Olan Birimler.....	48
<u>Sekil 4.</u> Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Yönetim Şeması.....	59
<u>Sekil 5.</u> 2020-2021 Yıllarında İtfaiye Müdahale Hizmetleri	61
<u>Sekil 6.</u> 2019 Yılı Aylara Göre Gelen Çağrı Miktarları	68
<u>Sekil 7.</u> 2020 Yılı Aylara Göre Gelen Çağrı Miktarları	69
<u>Sekil 8.</u> İl Genelinde Taşınan Toplam Yolcu Sayısı.....	71
<u>Sekil 9.</u> İl Geneli +60 Yaş toplu Taşıma Tablosu.....	72
<u>Sekil 10.</u> 2020-2021 Eğitim Öğretim Yılı Türkiye'nin Yüz Yüze ve Uzaktan Eğitim Takvimi	79
<u>Sekil 11.</u> Yıllara Göre Balıkesir İli Tesise Giriş Sayıları.....	82

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ADEM	: Aile Destek Merkezi
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BAKOM	: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, Afet ve Acil Durum Koordinasyon Merkezi
BALMEK	: Balıkesir Meslek Edindirme Kursları
BASKİ	: Balıkesir Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü
BBB	: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi
BM	: Birleşmiş Milletler
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
FAO	: Gıda ve Tarım Örgütü
FİTAS	: Filyasyon ve İzolasyon Sağlık Sistemi
HES	: Hayat Eve Sığar
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MÖ	: Milattan Önce
MSB	: Millî Savunma Bakanlığı
OCHA	: BM İnsani Yardım Koordinasyonu Ofisi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ÖZDES	: Özel Çocuklar Destek Sistemi
PAHO	: Pan Amerikan Sağlık Teşkilatı
PIUHP	: Pandemi İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı
RUHSAD	: Ruh Sağlığı Destek Sistemi
SDP	: Sağlıkta Dönüşüm Programı

SİNA	: Sağlıkta İstatistik ve Nedensel Analizler
TAMP	: Türkiye Afet Müdahale Planı
TGA	: Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı
THY	: Türk Hava Yolları
TOKİ	: Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
USHAŞ	: Uluslararası Sağlık Hizmetleri A.Ş.

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi (konusu), araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, varsayımları ve araştırmanın sınırlılıklarına ve son olarak da çalışmanın daha anlaşılır olması için bazı tanımlamalara yer verilmiştir.

1.1. Araştırmanın Problemi (Konusu)

Covid-19 salgını kısa sürede diğer ülkelere yayılarak dünyayı etkisi altına almış ve 11 Mart 2020 yılında da pandemi olarak ilan edilmiştir. Covid-19 ile birlikte dünya ülkeleri, kriz yönetimi planlamalarını yeniden gözden geçirmeye başlamıştır. Nitekim salgınla mücadelede bazı ülkeler vakit kaybetmeden tedbir kararları alıp bu krizden en az zararla kurtulmanın yollarını ararken, bazı ülkeler ise tedbirlerde geç kalarak salgın yönetimi konusunda yeterli başarıya ulaşamamış ağır kayıplar yaşayarak ülkenin sosyal, psikolojik, siyasal ve ekonomik anlamda olumsuz açıdan etkilenmesine sebep olmuştur.

“Kriz” ve “Kriz Yönetimi” konusunda literatürde çok çeşitli çalışmalar yer alırken bu kavramların yabancı yazarlar tarafından da pek çok farklı tanımları yapılmış ve kriz kavramının ortak tek bir tanımının bulunmadığı görülmüştür. Bu çalışmalarda genel olarak kriz kavramları, süreçleri ve sonrasında yaşanan durumlar yönetim kavramı ile özdeşleştirilerek açıklanırken dünya üzerinde yaşanmış olan (deprem, tsunami, sel, salgın hastalıklar) gibi krize sebebiyet veren olaylar anında ya da sonrasında yaşanan krizlerle ilgili örneklendirmeler yapılarak açıklanmıştır.

Bu çalışmada ise, Covid-19 pandemisinde yerel yönetimlerde “Kriz” kavramı, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi’nin salgın sürecinde yapmış oldukları faaliyetler kapsamında ele alınarak değerlendirilmiştir. Covid-19 salgınının ortaya çıktığı günden beri tüm dünya salgınla mücadele etmek için yerel ve ulusal düzeyde farklı politikalar üreterek salgını başarılı bir şekilde yönetme arayışı içerisine girmiştir.

Nüfusun en yoğun olduğu bölgeler kentlerdir ve burada salgının yayılma hızı diğer yerleşim alanlarına göre daha fazladır. Bu bağlamda küresel düzeyde yaşanan bu salgının, merkezi yönetim tarafından birtakım politikalar oluşturmanın yanında vatandaşın içinde bulunduğu bölgenin durumuna, ihtiyaçlarına, toplumun sosyo-

kültürel ve ekonomik yapısına göre yerel dinamikler göz önünde bulundurularak yerel birimler tarafından salgınla ilgili politikaların belirlenmesi salgınla mücadelede yerel birimlerin önemini ortaya koymuştur.

Çalışmada salgınla mücadelede önemli bir yeri olan yerel yönetimlerin ve özellikle Balıkesir Büyükşehir Belediyesi'nin (BBB) çalışmaları incelenmiş ve bu bağlamda BBB'nin salgınla mücadele sürecinde vermiş olduğu hizmetler, yapmış olduğu faaliyetler belirlenmeye çalışılmıştır. Salgınla mücadelede ne gibi programlar yapılmış ve kriz yönetimi konusunda ayrı bir birim oluşturulmuş mudur? BBB salgınla ortaya çıkan krizi yönetmekte ne derecede başarılı olmuştur? Tüm bu soruların cevabına ulaşılmaya çalışılmış, yerel yönetimlerin kriz süreçlerindeki rolüne dikkat çekilmiş ve birtakım örneklerle bu süreç net bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın problemini, alışılmış olan doğal afetlerin yanında salgınların da afet olabileceği ve krizlere sebebiyet vereceğini gösterebilmek bunun en çarpıcı örneğinin de Covid-19 pandemisi olduğunu belirtirken bu süreçte yerel yönetimlerin rolünü göstermek oluşturmuştur.

Araştırmanın konusunu, Covid-19 pandemisinde yerel yönetimlerde kriz yönetimi ve bu bağlamda Balıkesir Büyükşehir Belediyesi'nin faaliyetleri oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Tarihsel süreç içerisinde örgütler, krize sebep olan pek çok farklı unsurlarla karşı karşıya kalmıştır. Covid-19 pandemisi de küresel çapta dünyayı krize sürükleyen ve devletlerin krizle karşı karşıya kalmasına sebep olan durumlardan birisi olmuştur.

Çalışmanın amacı; Covid-19 pandemisinin ilk ortaya çıktığı andan günümüze kadar yürütülen faaliyetlerin kriz yönetimi açısından değerlendirilerek ele alınması ve BBB'nin pandemi ile mücadelesinin yerel ölçekteki başarısının veriler üzerinden tartışılarak araştırılmasıdır.

Kriz anları kararların hızlı, etkin ve güvenilir bir şekilde alınarak doğru uygulanması gereken anlardır. Bu gibi durumlar da vatandaşa en yakın birim olan yerel yönetimleri ön plana çıkarmaktadır. Nüfusun büyük çoğunluğu kentlerde yaşamaktadır bu bakımdan da Covid-19 sürecinde özellikle büyükşehirler ve kent

merkezlerinde virüsün yayılımını engellemek, yerel yönetimlerin üzerine düşen görevlerden biri olmuştur. Bu süreçte merkezi yönetim tarafından belirlenen politikaların yanında vatandaşa en yakın birim olan yerel yönetimlerin ürettiği politikaların rolü oldukça fazla olmuştur.

1.3. Araştırmanın Önemi

Çalışmanın önemi, alışlagelmiş olan doğal afetlerin dışında salgınların da afet olarak görülmesi ve bu salgınların da krize ortam hazırlayabileceğini ortaya koymak çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır. Çalışmanın bir başka amacı ise yerel yönetimlerin salgın sürecindeki rollerini ortaya koymak olmuştur. Bu çalışma ile kriz yönetimine salgın yönetimi bağlamında yeni bir bakış açısı kazandırmak ve bir sonraki salgınlara karşı daha hazırlıklı olunması ve salgın planlarının yapılması açısından önemli olacaktır.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Çalışmayı hazırlarken belirlenen varsayımlar şöyledir:

Covid-19 pandemisi ciddi bir kriz sürecidir, pandemi sürecinde yerel yönetimler büyük rol oynamıştır, BBB pandemi sürecini yönetmede başarılı olmuştur, mevcutta bulunan pandemi planı sürecin yönetilmesi için yeterli değildir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma kuramsal çerçevede açısından ulaşılabilen ilgili literatür araştırması, faaliyet raporları, bilimsel makaleler, kitaplar, dergiler, lisansüstü tezler, sosyal medya, web siteleri ve biçimsel olmayan mülakatlar ile sınırlı kalmıştır. BBB personeli ile yapılan görüşmelerde istenilen her türlü veriye ulaşılamaması nedeniyle bazı konularla sınırlı kalmıştır.

1.6. Tanımlar

Kriz: Herhangi bir şeyin çok kıt olması ve bulunması, çöküntü, bir ülkede ya da ülkeler arasında toplumun veya örgütlerin yaşamında görülen güç dönem, bunalım ve buhran olarak tanımlanmaktadır (http-1).

Epidemi: Salgın, epidemi olayı, dar alanda kademeli olarak yayılmaktadır. Örneğin bir çocuğun kızamık olması ve bunu sınıf arkadaşlarına bulaştırması (Tekin, 2021, s. 332).

Pandemi: Kıtalar arası ve hatta tüm dünya gibi geniş alanlara kısa sürede yayılan salgın (epidemi) hastalıklara denir. Pandemi olarak sayılabilmesi için; daha önce görülmemiş ve teşhis konulmamış bir hastalık olması, hastalığın insanlar arasından bulaşıcı etki göstererek hızla yayılması gibi özelliklere sahip olması gerekmektedir (http-2).

Salgın: Kısa sürede, çevredeki insanlara, hayvanlara ya da bitkilere bulaşan hastalık (http-3).

Karantina: Salgın hastalığa maruz kalan şüpheli insanların ya da hayvanların hastalığın kuluçka süresi kadar, başka canlılarla temas ettirilmemesi amacıyla alınan tedbirlerdir (http-4).

İzolasyon: Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek amacıyla uygulanan bir yöntemdir (http-5).

Kriz Yönetimi: Bir ülkenin karşı karşıya kaldığı ulusal ya da uluslararası doğal afet veya bir sorun durumunda sorunun en az zararla atlatılabilmesi için konunun uzmanları ile birlikte kararların alınması işi (http-6).

Yerel Yönetimler: İl, belediye ve köy halkının ihtiyaçlarının karşılanması için kuruluş esaslarının kanunda belirtildiği ve yine karar organlarının kanunda gösterildiği seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir (http-7).

Covid-19: Yeni Koronavirüs Hastalığı, ilk kez Çin'in Wuhan kentinde aralık ayının sonlarında ortaya çıkan solunum yolu rahatsızlıkları görülen bir grup hastada yapılan araştırmalar neticesinde 13 Ocak 2020 tarihinde tanımlanan bir virüstür (http-8).

2. İLGİLİ ALANYAZIN

Çalışmanın bu bölümünde araştırma ile ilgili kavram ve teorik bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Kuramsal Çerçeve

Kuramsal çerçeve bölümünde, kriz kavramı, özellikleri, temel ilkeleri, kriz evreleri, salgınlar ve Covid-19 ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

2.1.1. Kriz Kavramı

“Kriz” kelimesi köken olarak Latince ve Yunancadan gelmektedir. Yunanca karşılığı, “krisis” olan kelimenin kökeni ise “krinein” sözcüğünden gelmektedir. Latince ve Yunanca olmak üzere her iki dilde de “karar vermek” olarak aynı anlamda kullanılmaktadır (Önder, 2001, s. 45). Ancak burada “karar vermek” olarak tanımlanan kısımda seçim yapmak ya da herhangi bir karar anından bahsedilmemektedir. Anlatılmak istenen, içinde bulunulan durumdan başka bir duruma geçiş sürecinde yaşanan “karar verememe anı” olarak tanımlanmaktadır.

Krizlerin ortaya çıkış sebepleri ve içerikleri farklı olduğundan dolayı çeşitli bilim dallarında ve pek çok yazar tarafından farklı şekillerde kriz tanımlamaları yapılmıştır (Atıgan, 2014, s. 130). İlk olarak Türk Dil Kurumu’nun (TDK) yaptığı tanıma bakıldığında; kriz kavramı, fizyolojik olarak vücutta bulunan organlardan herhangi birinde aniden ortaya çıkan bozukluk, bireyin ruhsal olarak bunalıma girmesi, herhangi bir şeyde kıtlık yaşanması ve yine herhangi bir şeyde duyulan birden gelen aşırı istek; ulusal ya da uluslararası toplumlarda görülen buhran, zor dönem ve bunalım, son olarak da çöküntü, ekonomik durum olarak tanımlanmaktadır (http-9).

Reid (2000) ise eserinde Koch, Watson ve Mindszenthy’nin kriz kavramı açıklamalarına yer vermiş ve kriz kavramını “çoğunlukla zor bir durum ve kargaşaya sebep olan bir olay veya tehdit” olarak tanımlamıştır.

Caponigro ve Lerbinger yapmış oldukları kriz tanımında benzer özelliklere değinerek örgüt üzerinden bir kriz tanımı yapmışlardır ve örgütün gelecekteki

büyümesini ve hayatta kalmasını tehlikeye atan ya da tehlikeye atma olasılığı yüksek olan olay olarak tanımlamıştır (Billings, Milburn and Schallman 1980, s. 301).

Yapılan tüm bu tanımlara göre genel olarak kriz; kurum ve kuruluşların amaçlarına, hedeflerine ve varlıklarına karşı tehdit unsuru oluşturan olabildiğince hızlı karar alınmasını gerektiren, önceden kestirilemeyen ve önlenemeyen olaylardır (Can, 1992, s. 297). Panik, stres ve endişe gibi kavramların ise kriz dönemlerinde en yoğun olarak yaşanan duygular olduğu belirtilmiştir (Tağraf ve Arslan, 2003, s. 150).

2.1.2. Krizin Özellikleri

Kriz, önceden tahmin edilemeyen, aniden ortaya çıkan, insanlarda korku, dehşet, panik, endişe gibi duyguların en üst seviyede yaşanmasına neden olan, olumsuz olaylardır. Kriz olağan durumlardan farklı anlardır ve onları ayıran bazı özellikler mevcuttur. Bunlar: (Genç, 2009, s. 3).

- Önceden tahmin edilmesi güç olan, istenmeyen ve toplumlar tarafından beklenilmeyen, çoğunlukla olay anında yönetilemeyen, belirsizliğe neden olan olaydır.
- Kurum ve kuruluşların amacını ve varlığını tehdit eden, gündelik hayatın akışına aykırı olaylardır.
- Kriz sürecinde meydana gelen zorluklar çok çeşitli ve güçtür. Bundan dolayı örgütler mevcut durumlarıyla bunların üstesinden gelemeyen ve değişiklik yapmak zorundadır.
- Alınan kararlarda merkezileşme eğilimi görülür.
- Merkezi yönetimin görev ve sorumluluk alanı artar, personel arasında kaygı, korku gibi duygularda artış yaşanır.
- Çok fazla sorunla aynı anda ilgilenmek ve bunun yanında zaman baskısının da olması, yöneticilerde stres iklimi yaratarak karar vermede zorluğa sebep olur.

Kriz kavramı ve yukarıda bahsedilen özellikleri bilmek, krizle mücadelede tek başına yeterli olmayabilir. Bununla birlikte krizle ilgili bilinen yanlışların ve krizle ilgili çeşitli söylentilerin farkında olmak, krize daima hazır olmayı sağlayabilmektedir (Sezgin, 2003, s. 184). Krizler karşısında hazır olmak, etkili ve verimli bir şekilde üstesinden gelebilmek için, toplum tarafından algılanan mitlerin örgütlerce bilinmesi,

krizin yönetiminde başarılı olunmasını sağlayacaktır. Booth ise bu mitleri şöyle sıralamıştır (Booth, 1993, s. 96):

- Krizlerin ne yapılırsa yapılsın zaten ortaya çıkacağına inanmak ve krizlerin kaçınılmaz olduğu algısına düşmek, başarıyı büyük oranda olumsuz olarak etkilemektedir.
- Krizin önüne geçebilmek için sayısal verileri beklemek, eğer sayısal veri yok ise olabilecek krizlere karşı önlem almamak.
- Teknolojinin her geçen gün daha ileriye gitmesi ile krizlere karşı daha güvenli ve önlenbilir bir ortamın oluşacağı algısı doğru değildir. Zira teknolojinin kullanımı bu etkiyi azaltabileceği gibi bazı durumlarda daha büyük felaketslere yol açabilmektedir.
- Kriz yönetiminin, örgütün önünde bir engel olarak görülmesinin aksine doğru ve etkili bir kriz yönetimi örgütleri daha da geliştirebilir.
- Kriz yönetimlerinde başarılı olmanın bir diğer unsuru ise toplumun her kesimini göz önünde bulundurarak toplumun yararını ve geleceğini düşünmek krizle mücadelede önemli olmaktadır.

Booth tarafından belirtilen bu mitlerin örgütler tarafından bilinmesi ve belirtilen mitleri değerlendirerek kriz yönetiminde başarılı olunması açısından son derece hassas bir konudur. Örgütlerin kuruluş aşamasında afet yönetimi, planlanması gibi konulara önem vererek her türlü afete önceden hazırlıklı olması, krizin olumsuz etkilerini en aza indirmek için önemlidir.

2.1.3. Krizi Ortaya Çıkaran Faktörler

Kurum ve kuruluşlarda krize sebep olan etkenler “Çevresel (Dışsal) Faktörler” ve “Örgütsel (İçsel) Faktörler” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Sezgin, 2003, s. 188):

Çevresel (dışsal) faktörler: Ekonomik yapı ve sistem, teknolojik ilerleme ve gelişmeler, toplumsal ve kültürel değerler, hukuk ve siyasal sistemler, uluslararası faktörler ve doğal faktörler olmak üzere altı bölüme ayrılmaktadır.

Örgütsel (içsel) faktörler: Örgütün yapısı, üst yönetimin niteliği, kurum ve kuruluşların tarihi, bilgilerin toplanmasında ve kullanılmasında yetersizlik, kurum ve

kuruluşların kültürü ve ikliminden kaynaklanan sorunlar olmak üzere beş bölüme ayrılmaktadır.

2.1.3.1. Çevresel (Dışsal) Faktörler

Örgütlerin krizlerle karşı karşıya kalmasına sebep olan en büyük etkenlerden biri çevresel etkenlerdir. Değişen ve gelişen çevresel faktörler dinamik bir özellik göstermektedir. Bundan dolayı da örgütlerin daha önce rastlamadığı karmaşık durumlarda belirsizlik ortaya çıkarmakta ve kriz durumuna neden olmaktadır (Demirtaş, 2000, s. 359-360; Can, 2002, s. 333-336). Krize sebep olan çevresel faktörler, çoğunlukla ülkenin ve dünyanın genel durumu, ülkenin siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel yapıları, ülkenin sorunları, teknolojik ilerlemeler, doğal afetler, toplumdaki huzursuzluklar ve uluslararası tehlike veya tehditler olarak belirtilmiştir (Peker ve Aytürk, 2000, s. 388).

Ekonomik Yapı ve Sistem: Örgütlerin ekonomi ile ilgili sahip olduğu sistemler, ekonomik anlamda meydana gelebilecek kayıpların da seviyesini belirlemektedir. Burada önemli olan husus ise, örgütleri kriz aşamasına getirmeyecek önlemleri almaktır (Bitlis, 2021, s.7).

Teknolojik İlerleme ve Gelişmeler: Özellikle günümüzde örgütler için son derece önemli olan teknolojik gelişmeler, örgütlerin ilerlemesinde oldukça hassas bir noktada yer alırken, teknolojinin doğru kullanılmaması, gelişmelere uyum sağlayamaması gibi nedenlerden dolayı da örgütlerin krizlerle karşılaşmasına neden olabilmektedir (Bitlis, 2021, s.10).

Toplumsal ve Kültürel Değerler: Her toplumun kendine özgü benimsemiş oldukları değer yargıları, kültürel yapıları ve yaşam tarzları bulunmaktadır. Yöneticiler ve halk, içinde yaşadığımız toplumdaki ve bu değerlerden soyutlanamazlar. Bununla birlikte kurumlar, toplumun dini inanç, örf, adet, hayvan hakları, çevre konuları ve toplum açısından önemli hassasiyet içeren diğer konuları göz önünde bulundurarak doğru analizler yapmalıdır (Bitlis, 2021, s. 9).

Hukuk ve Siyasal Sistemler: Siyasal sistemlerin değişmesi, hükümetlerin ortaya koyduğu kararname ve planlar örgütleri etkilemektedir. Günümüzde hukuki ve politik çerçeve oldukça esnek bir yapıya sahiptir (Bitlis, 2021, s.8). Esnek yapısı sayesinde ortaya çıkan değişimlere kolaylıkla uyum sağlamaktadır. Hükümetlerin

değişimi ile birlikte ortaya çıkan kararlar, bazı kurumlar için fırsat olurken bazıları için de olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir (Haşit, 1999, s. 23).

Uluslararası Faktörler: Küreselleşme, ülkeleri yalnızca teknolojik olarak değil beraberinde siyasal olarak da etkilemiştir. Uluslararası arenada meydana gelebilecek herhangi bir olay yalnızca o ülkeyle sınırlı kalmayıp, etrafındaki diğer ülkeleri de çok hızlı bir şekilde etkilemektedir. Bununla birlikte bu faaliyetler, uluslararası örgütleri etkilediği gibi ülke içerisinde de etki yaratarak risk oluşmasına sebebiyet verebilmektedir (Kızılova, 2014, s. 13).

Doğal Faktörler: Yangın, deprem, sel, heyelan ve çığ gibi olaylar doğal faktörleri oluşturmaktadır. Doğal felaketler, aniden ve beklenmedik bir anda gerçekleşmektedir. Müdahale edilmesi oldukça güçtür ve bu yüzden örgütler tarafından kontrol altına alınamaz. Bu durum da örgütlerin krize sürüklenmesine neden olmaktadır (Bitlis, 2021, s. 7).

2.1.3.2. Örgütsel (İçsel) Faktörler

Krize sebep olan bir diğer etken ise örgütsel yani içsel faktörlerdir. Örgütsel etkenler arasında da örgüt yönetiminin yapısı gelmektedir. Örgütün iç yapısı çevreye uyum sağlayamayacak kadar katı ise, yerelde mevcut sorunların üst yönetim tarafından görülmemesi ya da üst yönetime hızla iletilmemesi, örgütlerin kriz yaşama olasılığını artırmaktadır ve bu yüzden krizin üstesinden gelmek oldukça güçleşmektedir (Sezgin, 2003, s. 188).

Krize etki eden içsel faktörler daha çok kurum ve kuruluşların örgüt yapısından, yönetim ya da yöneticilerden, personelden, örgüte tanınan bütçenin yetersizliğinden ve teknik olarak yaşanan aksaklıklar gibi faktörlerden etkilenmektedir.

Örgütsel Yapı: Herhangi krizle baş edebilmenin en kolay yolu örgütlerin kendi içerisindeki görev ve sorumluluklarının önceden belirlenip güçlü bir hiyerarşik yapılanmanın kurulması ile mümkün olabilmektedir. Çünkü kriz anları kararların hızlı alınması gerektiği ve uygulamada etkin ve verimli olunması gereken bir noktadır. Çevresindeki uyaranlara ve değişimlere uyum sağlayamayan, değişim ve gelişimlerin gerisinde kalan, örgüt içerisinde hiyerarşik yapının belirgin olduğu kurumlarda,

krizlerle karşı karşıya kalma olasılığı artarken kriz anında da bu durumla baş edebilme yetenekleri düşüktür (Aytuğ, 2010, s. 44).

Örgütsel yapı ile ilgili olarak diğer bir husus ise, örgütlerin hiyerarşik yapısında belirsizliklerin olması, personelin görevini tam olarak bilmemesi ve buna bağlı olarak da yapılacakların aksamasıdır. Tüm bunlar ise, örgüt içerisindeki personel arasında huzursuzlukların yanında, kriz öncesi ve kriz anında olumsuzluklar yaşanmasına neden olmaktadır.

Üst Yönetimin Niteliği: Kriz öncesinde tehditleri tahmin edip önlem almak, kriz anında doğru analizler yaparak, hızlı bir şekilde uygulamaya geçirmek, meydana gelen ya da gelebilecek krizlerden en az zararla kurtulmak, tepe yöneticilerin tutum ve davranışlarına bağlıdır. Örgütlerde, tepe yöneticilerinin ve etrafındakilerin yaşananları doğru takip ve analiz edememesi, ulusal ve uluslararası gelişmelere ayak uyduramaması ve gelişmelerden geri kalması, olabilecek krizlere zemin hazırlayacak ve aynı zamanda meydana gelen krizlerin doğru yönetilmesine de engel olacaktır (Özdevecioğlu, 2002 s. 97). Bu bağlamda kriz yönetimini başarılı bir şekilde yönetebilmek için iyi bir yöneticide bulunması gereken özellikler: Kriz sinyallerini önceden alarak gerekli tedbirleri almalı, kriz anlarında toplumda panik ve korku havası hâkimken soğukkanlı davranarak topluma güven vermeli, kamuoyunda yanlış bilgilerin yayılmasını önleyerek doğru bilgilendirmeler yapılmasını sağlamalıdır. (Paşaoğlu, 2013, s. 14).

Kurum ve Kuruluşların Tarihi: Kurum ve kuruluşların varlığı canlılar ile benzer özellik göstermektedir. Örgütler de canlılar gibi doğar, büyür, gelişme gösterir ve devamında ölürler (Kızılova, 2014 s. 5). Yaşanan krizler genellikle örgütlerin yeni doğduğu dönemlerde ya da gerileme safhasında ortaya çıkmaktadır. Örgütlerin yeni oluştuğu dönemlerde çevresel faktörlerle uyum sağlayamaması krize sebep olurken, gerileme döneminde ise özellikle çevresel faktörlerden etkilenme neticesinde kriz meydana gelmektedir (Dinçer, 2003, s. 245).

Bilgilerin Toplanması ve Kullanılmasında Yetersizlik: Bilgi, her çağda toplumların öne çıkmasını sağlayan onları ayakta tutan en büyük sermaye olmuştur. Özellikle kriz anlarında en önemli ihtiyaç doğru bilgidir. Olası bir yanlış bilgilendirme var olan krizi daha da derinleştirecek ve geri dönüşü olmayan sonuçlara yol açacaktır. Tüm bunlar dikkate alındığında kurumlar, krizlerden kaçmak ya da kriz anlarında daha

fazla zarar görmemek adına doğru ve güncel bilgileri takip etmeli, bilgiler kurumsal açıdan incelenerek değerlendirme yapılmalı ve uygun zamanda gerekli yerlerde kullanılmalarına dikkat edilmelidir (Bitlis, 2021, s. 13).

Kurum ve Kuruluşların Kültürü ve İkliminden Kaynaklanan Sorunlar: Kültür; toplum üyelerinin geçmişten günümüze kadar paylaştıkları, öğrenmiş oldukları toplumda hâkim ve sıradan olan, doğal karşılanan davranışların toplamıdır (Buch, 2001, s. 40). Toplumlarda olduğu gibi örgütlerde de davranış, düşünüş ve ortak değerler örgüt kültürünü oluşturmaktadır. Örgüt kültürü, örgütsel bağları güçlendirip içerisinde barındırdığı grubu ortak alanda buluşturup, motivasyonu ve verimliliği sağlamalıdır. Değişime ve çevreye uyum sağlayamadığı takdirde ise sorunlar ile karşılaşması kaçınılmaz olacaktır.

2.1.4. Krizin Evreleri

Krizler, örgütler tarafından aniden ortaya çıkan olaylar olarak görülseler bile aslında krizler ortaya çıkmadan önce sinyallerini vermektedir. Yöneticilerin bu sinyalleri erkenden fark etmesi başarılı bir kriz yönetimi açısından önemlidir. Kısacası krizler aniden ortaya çıkmazlar, belli aşamaları ve evreleri vardır. Kriz kavramı pek çok yazar tarafından tanımlanmıştır kriz evreleri de zamanın şartlarına göre farklı yazarlar tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Örneğin Turner'in kriz evreleri tanımlamasında; başlangıç noktası, kuluçka dönemi, belirme anı, hücum safhası, kurtarma safhası ve yeniden yapılanma olmak üzere toplamda altı ayrı başlık altında incelemiştir (Taşkiran, 2021, s. 26):

Başlangıç noktası: Geçmişte uygulanan prosedürleri ifade eden kültürel bağlamda kabul görmüş, inançların ve normların kabul edildiği evreyi ifade etmektedir.

Kuluçka dönemi: Krize zemin hazırlayan etmenler ve olaylar, yavaş yavaş üst üste birikmeye başlamıştır. Tecrübeli ve yeterli donanıma sahip öngörülü kişiler tarafından bu durum fark edilse bile, kurum içerisinde yer alan diğer personel ile paylaşılmamaktadır. Bu evrede kısa süre sonra ortaya çıkacak kriz sinyallerini vermektedir. Bu durumun üst düzey yöneticiler tarafından tespit edilip önlenmesi amacıyla çalışmalar yapılmalıdır.

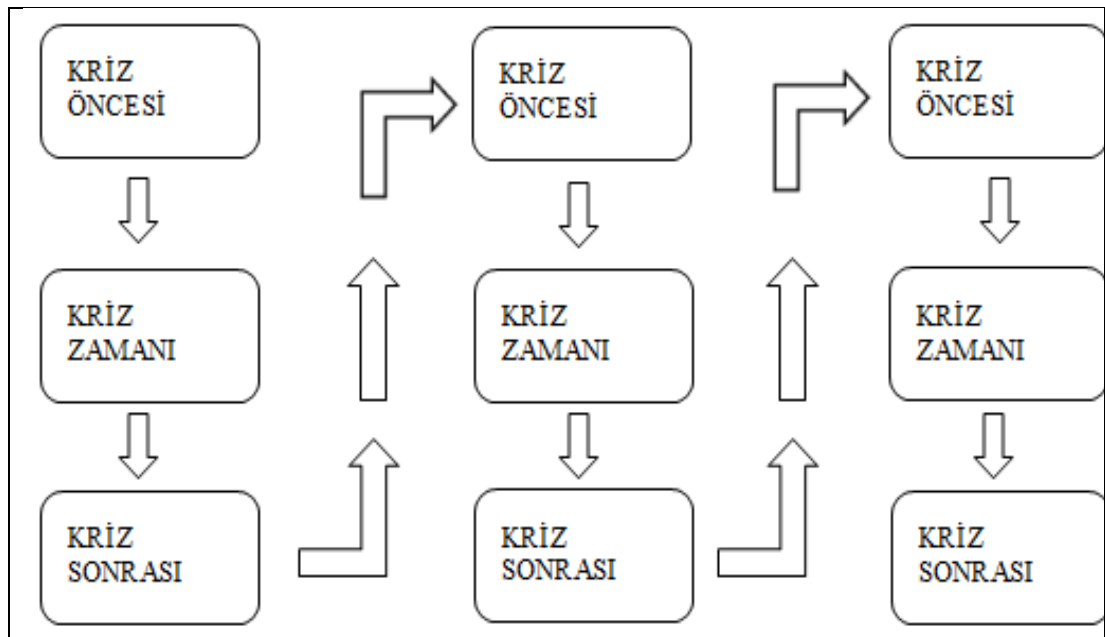
Belirme anı: Krizin üst düzey yöneticiler tarafından belirgin şekilde fark edildiği aşamadır. Fakat yöneticiler, belirme anını henüz ilk aşama olarak ifade etmektedir.

Hücum safhası: Ortaya çıkan krizin kurumun tüm personeli tarafından fark edildiği ve belirli şekilde ortaya çıktığı aşamadır.

Kurtarma safhası: Örgüt tarafından meydana gelen olaya, acil olarak müdahale edilmesine karar verildiği ve kriz yönetimi ile görevlendirilen ekibin kurtarma faaliyetlerine başladığı evredir.

Yeniden yapılanması safhası: Ortaya çıkan krizin meydana getirdiği olumsuz sonuçların giderilmesinin ardından, örgütlerin önceden benimsemiş oldukları inançlar, normlar ve uygulamalarını tekrar gözden geçirerek bir sonraki krizi yaşamamak için önlem oluşturmak ve örgüte zarar veren bu sürecin atlatılmasının ardından iyileştirmeleri sağlamak için faaliyetlerini sürdürmesi gerekir.

Aşağıda yer alan tabloda ise Coombs'un kriz döngüsü verilmektedir.

Şekil 1: Coombs'un Kriz Evresi

Kaynak: Littlefield, R., Rowan, K. E., Veil, S. R., Kisselburgh, L.G., Beauchamp, K., Vidoloff, K., Dick, M.L., Russell-Loretz, T., Kim, I., Ruvarac, A., Wang, Q., Cho, H., Hoang, T.S., Neff, B., Toles-Patkin, T., Troester, R. L., Hyder, S., Venette, S. and Sellnow, T. L. (2010). "We tell people. It's up to them to be prepared." Public relations practices of local emergency managers. T. Coombs and S. Holliday (Eds), *The handbook of crisis communication* içinde (s. 245-260). Wiley Blackwell.

Coombs bu şemada, kriz döngüsünden bahsetmiştir. Yani krizin sonlandırılması, farklı bir krizin başlangıcı olabilir. Bu yüzden de örgütler, bir krizi sonlandırmış olsalar bile bir sonraki krizin başlangıcı olabileceğinden sürekli olarak kontrollü gitmeli, analizler yaparak ve diğer kriz sinyallerini alarak hazırlıklı olmalıdır. Genel olarak krizin evreleri; kriz öncesi dönem, kriz dönemi ve kriz sonrası dönem olmak üzere üç evreden oluşmaktadır.

Kriz Öncesi Dönem: Henüz kriz meydana gelmeden önce birtakım sinyallerin ortaya çıktığı ve örgütlerin krizle karşılaşmadıkları gözlem aşaması olarak belirtilmiştir. Kriz ortaya çıkmadan önce birtakım sinyallerin yavaş yavaş verildiği ve gittikçe krize dönüştüğü evrede, tıpkı hastalığın teşhis edilmesinden önceki semptomların tespiti gibi ne kadar erken teşhis edilirse kriz yönetimi açısından o kadar başarılı olunacaktır (Pira ve Sohodol, 2010, s. 47). Kriz öncesi dönem ise üç aşama olarak ayrılmıştır (Weitzel ve Jonsson, 1991, s. 97):

Körlük: Krizden önceki evrenin ilk aşamasıdır. Bu evrede kurum içerisinde birtakım sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak üst düzey yöneticiler bu sinyalleri fark etmeyip kriz olarak algılamazlar. Bu aşamada en önemli şey kontrol sistemlerinin devreye girmesi olacaktır. Bununla birlikte üst düzey yöneticilerin tedbir alması ile kurumun performansı eski seviyesine ulaşabilecektir.

Eyleme geçememe: Bu aşamada krizin belirtileri belirgin şekilde ortaya çıkmıştır. Ancak kurumlar bununla ilgili herhangi bir tedbir ya da iyileştirme yapmak yerine faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir. Bu da örgütleri etkin ve verimli çalışmasını engellemek suretiyle krize sürüklemektedir.

Yanlış eylem: Kriz dönemine geçmeden önceki son aşamadır. Bu evrede örgüt ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmakta ve örgütün performansı daha önce görülmediği kadar herkesin dikkatini çekecek biçimde düşüş yaşamaktadır. Ciddi sorunlar yaşanmasına rağmen yöneticiler soruna odaklı çözümler yerine geleneksel çözüm yolları ile müdahale etmeye çalışırlar. Bu durumda da krize yönelik bir müdahale gerçekleştirilmediği için kriz kaçınılmaz son olarak görülmektedir. Krize müdahale edilebilmesi için kriz öncesi dönem, kurumlar için avantajlar oluşturmaktadır. Buradaki önemli husus üst düzey yöneticilerin, bu tehditlerin farkına vararak doğrudan probleme yönelik güncel politikalar oluşturarak krize müdahale etmesidir. Ancak bu

şartlarda meydana gelebilecek olan kriz önlenebilir ya da en az zararlarla üstesinden gelenebilir.

Kriz Dönemi: Kriz öncesi dönemde ortaya çıkan kriz sinyallerinin alınmaması ya da doğru değerlendirilip risk olarak kabul edilmemesi gibi durumlarda örgütler çok yüksek bir ihtimalle kriz dönemine geçiş yapacaklardır.

Krizin baş göstermesi ile birlikte örgüt içerisinde ve toplumda fiziksel, psikolojik ve mali açıdan sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu dönem genel olarak tüm bireylerde, korku, panik, karmaşıklık ve gerilimin en üst seviyeye ulaştığı dönemdir. Hayatın olağan akışını etkileyen krizden dolayı sağlıklı karar verip uygulamak oldukça güçtür. Bu süreçte özellikle üst düzey yöneticilere oldukça büyük roller düşmektedir. Halkın korku ve panik havası dağıtılarak bir yandan da hızlı, etkin ve doğru kararlar alınmalı ve kriz en az hasarla sonlandırılmaya çalışılmalıdır. Bununla birlikte örgütte bir görev paylaşımı yapılarak bir kısım personel ve yöneticiler krizle mücadele ederken diğer kısım ise kurum ve kuruluşların kriz öncesi dönemden daha güçlü olması için yeni politikalar geliştirme çabasında olmalıdır (Aksu, 2008, s. 47).

Kriz anlarının olumsuz bir yönü de yanlış, eksik ya da abartılarak yapılan haberlerle bilgi kirliliğinin ortaya çıkmasıdır. Teknolojinin toplumun her kesimine yayıldığı bu dönemde özellikle sosyal medya aracılığıyla bilgi kirliliği çok daha fazla meydana gelmektedir. Bu dönemde krizden etkilenen halk ve krize müdahalede bulunan personel ve yöneticiler, doğru bilgiye ulaşmak istemektedir. Bilgi kirliliğine etkin ve hızlı bir şekilde müdahale edilerek kriz dönemi yatıştırılmalı aksi durumda ise yanlış yönlendirilmeye bağlı olarak krizin daha fazla büyümesine sebep olabilir.

Kriz Sonrası Dönem: Kriz sonrası dönem, kurumların geçmişten ders aldığı, kriz öncesi ve kriz anının değerlendirmesinin yapılarak hataların tespit edildiği ve yeniden yapılanmaya gitmek için düzenlemelerin yapıldığı bir dönemdir. Kriz sonrası dönemde ise personelin hedeflerin şaşması, disiplinin azalması, krizin etkisiyle üst yönetimin stres ve baskısı gibi nedenlerden dolayı bitkinlik, aşırı tepki, korku, öz savunma ve güvensizlik gibi davranışlarıyla karşı karşıya kalınmaktadır (Tekin ve Zerenler, 2005, s. 247-248).

Bu süreçte, sona eren krizin tekrar yaşanmaması için yeni düzenlemeler yapılırken, farklı bir krizin ortaya çıkma ihtimali de göz önünde bulundurularak acil müdahale planları hazırlanmalıdır. Kriz sonrası dönem, kriz anının sona erdiği

mevcuttaki etkilerinin tamamen ortadan kaldırılması için çalışmaların sürdürüldüğü dönemdir (Tüz, 2001, s. 117).

Kurumların yaşanan krizlerden dersler çıkararak bir sonraki kriz durumları için hazırlıklı olmaları gerekmektedir. Örgütlerin krizleri fırsata çevirerek bu süreçlerden başarılı bir şekilde çıkması kurumun devamlılığı ve kamuoyunun güvenini kazanması açısından oldukça önemlidir.

2.1.5. Kriz Yönetimi

Krizler, bir süreç içerisinde meydana gelmektedir; ilk olarak bir kriz ortaya çıkar, gelişir ve sona erer tüm bu süreçlerde krizle mücadele etmek ve zararlarını en aza indirmek için yapılan faaliyetler ise, kriz yönetimini oluşturmaktadır. Literatürde kriz yönetimi pek çok yazar ve düşünür tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır.

Can'a göre kriz yönetimi; herhangi bir kriz durumuna karşı tehlike sinyallerinin farkına varılarak değerlendirilmesi ve örgütün meydana gelecek olan krizden minimum seviyede etkilenmesi için gerekli birtakım önlemlerin alınıp uygulanması sürecidir (Can, 2002, s. 337-340). Pearson ve Clair (1998) ise eserlerinde kriz yönetimini; bir sistemde bulunan tüm üyelerin, krizin henüz hiç yaşanmadan ortaya çıkmasını önlemek ya da önlenemediği durumlarda ise krizin yönetilebilmesi için, iş birliği ve sistematik bir şekilde yürütülen çalışmalarının tümü olarak tanımlamışlardır (Genç, 2021, s. 19).

Kriz yönetimi; olası krizleri ortaya çıkmadan önce tahmin ederek önlemlerin alınmasının yanında, krizlere etkin bir şekilde müdahale ederek örgütün önceki durumuna geri dönebilmesi ve hayatta kalabilmesi için planlama, örgütleme, uygulama ve denetim gibi aşamaları barındıran bir süreci ifade etmektedir (Genç, 2009, s. 4-5). Bir başka tanımda ise kriz yönetimi; aniden ortaya çıkan ve rutin düzenin bozulduğu bunalım, stres, risk, çatışma ve gerilimin arttığı, aynı zamanda sürenin de kısıtlı olduğu ve tüm bu durumlardan dolayı da yöneticilerin karar vermekte zorlandıkları alışılmışın dışındaki bu durumlardan, en iyi ve en az zararla kurtulabilmek amacıyla geliştirilen yönetim süreci olarak tanımlanmıştır (Tekin, 2015, s. 123).

Yukarıda kriz yönetimi tanımlarının ortak noktası; örgütleri tehdit edecek olan kriz sinyallerinin önceden tespit edilerek doğru kriz yönetimi stratejisi ile kriz sürecine

girilmeden yok edilmesi, eğer önüne geçilemiyorsa da en az zararla süreçten kurtulmayı sağlamaktır. Örgütlerin krizlerle karşılaşmadan önce kriz yönetim planları yapması, gerekli alt yapılarının olması ve kaynaklarını ayırarak, donanımlı ve hazırlıklı olmaları etkin ve verimli bir kriz yönetimi için son derece önemlidir.

2.1.5.1. Kriz Yönetiminin Özellikleri

Kriz yönetiminin, krizin özellikleri dışında yönetsel açıdan kendine has özellikleri vardır. Bunlar (Haşit, 1999, s. 66-67):

- Kriz yönetimlerinde en önemli unsur, yöneticilerin bu durumu algılayıcı yapılarıdır. Yöneticilerin mevcuttaki krizi algılayıcı ve yorumlama seviyeleri krizle mücadele aşamalarını önemli ölçüde etkilemektedir. Yöneticiler kriz yönetimi konusunda hassas oldukları zaman ve krizleri tehdit olarak gördüklerinde kriz yönetim süreçleri de o derece başarılı olacaktır.
- Kriz yönetiminin başı ya da sonu bulunmamasından dolayı daimî bir döngüdür. Hazırlanan planlar sürekli gözden geçirilmelidir.
- Kriz yönetimlerinde önemli olan bir diğer husus ise, krizin türüne uygun planların hazırlanmasıdır. Her krizin dönemin şartlarına göre farklı türde çözüm yolları vardır. Bu bakımdan geçmişte kriz yönetim süreci için işe yarayan bir strateji o kriz ya da dönemin koşullarına uygun olmayabilir.
- Başarılı bir kriz yönetimi, hem örgütün devamlılığı ve güvenilirliği açısından son derece önemli olmakla birlikte hem de yöneticilerin kendilerine olan güvenini artırarak kariyerlerine önemli bir imza atmalarını sağlamaktadır.
- Kriz yönetimlerinde ilk amaç ortaya çıkan krizi çözmek ve sorunu ortadan kaldırmaktır. Daha sonra ise meydana gelen hasarları onararak eskisinden daha iyi duruma getirmeye çalışmaktır.
- Kriz yönetimi özelliklerinden hiç şüphesiz en önemlisi de etkin iletişimidir. Zamanın kısıtlı olduğu, kararların ivedilikle alınmasının gerekli olduğu bu gibi durumlarda, örgüt içi ya da kamuoyu ile doğru ve etkin iletişim kurulması kriz yönetiminin başarılı bir şekilde sonuçlanması açısından oldukça önemlidir.

- Kriz yönetimi zor bir süreç olmakla birlikte aynı zamanda bir o kadar da gereklidir. Krizleri çözümlenmek; objektif, esnek, yaratıcı, cesaretli, atak, yeniliğe açık, ekip çalışmasına uygun, harekete hazır biçimde, karmaşık dönemlere, bilinmeyene ve asıl soruna odaklanmayı zorunlu kılmaktadır. Bu bakımdan kriz yönetim süreçleri ciddi fedakârlıklar gerektirmektedir.

Kriz yönetimlerinin ortak özellikleri yukarıda sıralanmıştır. Kriz yönetimi özelliklerine bakıldığında hepsinin ortak noktası; öncelikli olarak örgütlerin olası riskleri göz önünde bulundurarak kriz yönetimi için planlarının olmasıdır. Ancak hazırda olan ya da hazırlanacak kriz yönetimi planlarının dönemin şartlarına uygun, güncel olması ve her krizin türüne göre farklılık göstereceği göz önünde bulundurularak, etkili bir kriz yönetimine uygun olarak hazırlanması en önemli husustur. Etkili ve başarılı bir kriz yönetimi örgütün devamlılığı, yöneticilere olan güven ve yine yöneticilerin kariyeri için oldukça önemlidir.

2.1.5.2. Kriz Yönetiminin Temel İlkeleri

Kriz yönetiminde temel amaç, kriz yaşanmadan önce potansiyel krizleri önceden tahmin ederek, krizleri önlemek için gerekli kamu politikalarını hazırlamak ve uygulamaktır. Ancak krizleri önceden tahmin edip önlemek her zaman mümkün olmamaktadır. Bu durumda da kriz sürecinden en az hasarla çıkmak ve krizi fırsata çevirmek diğer amaçlar arasındadır. Önlem almak ve krizlerden başarılı bir şekilde çıkmak için kriz yönetiminin temel ilkeleri çok iyi bilinerek analiz edilmeli ve planlar bu doğrultuda uygulanmalıdır. Bu bakımdan kriz yönetiminin temel ilkeleri (Kızılova, 2014, s. 23-24):

- Kriz yönetimi krizin her aşamasına (önceden hazırlık, acil müdahale, iyileştirme, yeniden yapılandırma) eksiksiz olarak uygulanmalıdır.
- Geçmişten günümüze kadar olan bilgiler ve toplumun mevcut konumu göz önünde bulundurulmalıdır.
- Krizler meydana geldiği andan itibaren merkezi, yerel ve uluslararası olarak yönetimin tüm düzeylerinde öncelikli sırada yer almalıdır.
- Halkın tamamını kapsayacak şekilde katılım sağlanmalıdır.

- Kapsayıcı anlaşılır ve açık olmalıdır.
- Bölgeden bölgeye göre değişen yerel yönetimlerin koşullarına uygun olmalıdır.
- Yasalara dayandırılmalı ve siyaset tarafından desteklenmelidir.
- Katı sert bir yapı yerine değişim ve dönüşümlere uyum sağlayabilen esnek bir yapıda olmalıdır.
- İhtiyaçlara ve önceliklere yönelik olmalıdır.
- Krizden etkilenebilecek her aktörün görevleri belirlenmelidir.
- Örgütler arası bütünleştirilmiş bakış açısıyla oluşturulmalıdır.
- Öncelikli olarak, odak noktası temel konular olmalıdır.
- İlk amacı krizleri önlemek olmalı ve önleyemediği durumlarda da krizlerden en az zararla çıkmayı amaç edinmelidir.

2.1.5.3. Kriz Yönetimi Süreci

Kriz yönetim sürecinde mevcut krizlerin giderilmesi amaçlanırken diğer yandan da uygulanan bu stratejilerin farklı sorunlara yol açması da önlenmeye çalışılmalıdır. Kriz yönetim süreci, üzerinde çalışılan alanda ileriye dönük olarak ortaya çıkabilecek olan tehlike ve sorunların kaynaklarının belirlenmesi ve alternatif çözüm önerileri oluşturularak örgütün ortaya çıkmış ya da çıkacak olan krizlerle mücadelesi için önlemlerin alınmasını, uygulanmasını ve tehditlerin değerlendirilmesini kapsayan bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Demirtaş, 2000, s. 363).

Can, kriz yönetim sürecini beş aşamada incelemiştir. Bunlar (Can, 2002, s. 337-340):

- ✓ Kriz sinyallerinin alınması,
- ✓ Krize hazırlık ve korunma,
- ✓ Krizin denetim altına alınması,
- ✓ Normal duruma geçiş,
- ✓ Öğrenme ve değerlendirme.

Bir başka yazar olan Augustine ise, kriz yönetim sürecini; krizden kaçınmak, krizi yönetmeye hazırlanmak, krizi saptamak, krizi dondurmak, krizi çözmek ve krizden yarar sağlamak olmak üzere altı aşamaya ayırmıştır (Sezgin, 2003, s. 190-191):

Krizden kaçmak: Krizlerden korunmanın en önemli yolu, meydana gelmeden önce potansiyel kriz sinyallerini dikkate alarak önceden önlem almaktır. Önceden önlem alınarak meydana gelebilecek krizlerden hasar almadan ya da en az zararla kurtulmak mümkün olacaktır.

Krizi yönetmeye hazırlanmak: Krizden kaçmak aşamasında yapılan faaliyetler işe yaramıyorsa ya da öngörülenin aksine farklı bir durum meydana gelmişse, bu aşamada krize hazırlık için oluşturulan planlar devreye girmelidir. Üst düzey yöneticiler, krizlere hazırlık evresinde stratejik planlar oluşturmalıdır. Çünkü örgütlerin krize karşı güçlü planları olduğunda, krizlerden kurtulmak daha kolay olmaktadır.

Krizi tespit etmek: Krizler meydana geldiğinde örgütler tarafından bu durum ciddiye alınmalı ve inkâr edilmemelidir.

Krizi dondurmak: Kriz anları örgütün içinde veya dışında panik ve gerilim havasının yaşandığı durumdur. Bu durumda yöneticiler kriz masasında görüş ayrılıkları yaşamış olsalar bile topluma bu durumu aksettirmeden halka güvende olduklarını hissettirip bilgilendirme çalışmaları yapmalıdırlar.

Krizi çözmek: Kriz anları, acil ve doğru kararların alınıp anında uygulanması gereken zamanlardır. İçinde bulunulan toplum ihtiyaçlarına göre kararların alınarak bir an önce krize müdahale edilmesi gerekmektedir.

Krizden fayda sağlamak: Kriz kavramı, tüm toplumlarda her zaman olumsuz bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Ancak krizleri fırsata çevirme olanağı örgütlerin eksikliklerinin farkına vararak yeni strateji ve politikalar üretmesine yardımcı olmaktadır.

2.1.6. COVID-19

Coronavirüsü'nün kelime anlamı Latince "taç" anlamına gelmektedir. Bu şekilde adlandırılmasının sebebi ise, Coronavirüsü'nün güneşe ya da taca

benzetilmesinden dolayıdır. İlk kez tavuklarda görülmesine rağmen daha sonraları köpek, kedi, yarası, domuz, tavşan ve fare gibi diğer hayvanlar da görülmüştür (Sturman ve Holmes, 1983, s. 37-38). Koronavirüs, Coronaviridae familyasından ve Orthocoronavirinae sınıfında yer almaktadır. Koronavirüsler sivri uçlu ve tek zincirli RNA virüsüdür. Çok fazla sayıda türü olmasına rağmen Delta Coronavirus Alfa, Beta ve Gama olmak üzere dört cins olarak incelenmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Covid-19 Rehberi, 2020, s. 5-7).

Coronavirüs'ün, hayvanların dışında, insandan insana hızlıca bulaşan, alt türleri mevcuttur. Alfa ve Beta olan alt türleri, insanlarda enfeksiyona sebep olmaktadır. Koronavirüslerin kaynaklık ettiği hastalıklar soğuk algınlığı ve griple benzerlik göstermiş olsa da Coronivürüs'ün sebep olduğu rahatsızlıklarda solunum yolu enfeksiyonu daha ağır ve ciddi boyutta geçmektedir. Virüsün hayvanlardan insanlara geçmesi durumlarında da bireylerde nefes alma güçlüğü, yüksek ateş, öksürük, ishal ve kas ağrısı gibi belirtiler görülmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Covid-19 Rehberi, 2020, s. 5-8; TÜBA, 2020, s. 24).

Yeni Coronavirüs Hastalığı (Covid-19), 2019 yılının aralık ayı sonlarına doğru Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkmıştır. İlk vaka görülen hasta, solunum yolu rahatsızlıkları, öksürük, ateş ve nefes darlığı ile başvurmuştur. Bir grup hasta incelenerek yapılan araştırmalar neticesinde 13 Ocak 2020 tarihinde hastalık tanımlanmıştır. Yeni Coronavirüs hastalığına SAR-CoV-2 virüsü neden olmaktadır. Salgın başlangıçta bölgede bulunan hayvan pazarları ve deniz ürünlerinde tespit edilmiştir. Daha sonra ise insandan insana bulaşmaya başlamış ve ilk Wuhan olmak üzere Hubei eyaletindeki diğer şehirlere ve Çin'in diğer eyaletlerine yayılmaya başlamıştır (http-10).

Öksürük, nefes darlığı ve ateş, en belirgin belirtileri olmakla birlikte, hastalığın şiddetli seyrettiği vakalarda ise zatürre, böbrek yetmezliği, ağır solunum yetmezliği ve bazen de ölümle sonuçlanmaktadır.

Covid-19, 11 Mart 2020 tarihinde DSÖ tarafından pandemi ilan edilmiştir. Pandemi ilan edilmeden önce ya da edildikten sonra hastalık geniş alanlara yayılmaya başlamış, vakalar artma eğilimine geçmiştir. Bazı hükümetler hastalıktan korunmak ve vaka sayılarını en aza indirmek için farklı politikalar uygulayarak mücadele yöntemleri oluşturmuşlardır. Bazıları bu mücadelede başarılı olurken, bazı ülkelerde

ağır kayıplar vermişlerdir. Kısa sürede küresel bir sorun haline dönüşen bu pandemi, hükümetleri her alanda derinden etkilemiştir.

2.1.6.1. Epidemi ve Pandemi Kavramları

Epidemi (salgın) kavramı, dar alanda kademeli olarak yayılan hastalığı ifade eder. Örneğin bir çocuğun kızamık olması ve bunu sınıf arkadaşlarına bulaştırması örneğinde olduğu genişleyerek devam etmektedir. Bir diğer tanıma göre ise, belli bir coğrafi bölgede meydana gelen ve nüfusun büyük bir çoğunluğunu etkileyen salgın hastalık olarak belirtilmiştir (Tekin, 2021, s. 332).

Pandemi kavramı; kelime manası olarak Yunanca 'da "tüm" anlamına karşılık gelen "pan" kelimesi ve yine Eski Yunan'da insan anlamına gelen "demos" kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), bir olayın pandemi olarak kabul edilmesi için aşağıda belirtilen üç koşulun meydana gelmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bunlar (http-11):

- ✓ Daha önce hiç yaşanmamış bir hastalık olması,
- ✓ Ortaya çıkmış olan bu hastalığın bulaşıcı olması ve bulaşan bireylerde hastalığın olumsuz sonuçlar doğurması,
- ✓ Hastalığın sürekli ve kolayca olarak diğer insanlara bulaşmasıdır.

Epidemi, ortaya çıkan hastalığın vaka sayılarında beklenenden daha fazla artış olduğunda ortaya çıkan durumdur. Bu salgın ise küresel çapta yayıldığında pandemi olarak adlandırılmaktadır.

Epidemi ve pandemi terimlerini özetleyecek olursak; epidemi kavramı belli bir hastalığın yalnızca belli bir coğrafyada olağandan fazla yayılması sonucu oluşurken pandemi ise, bu hastalığın yani epidemilerin küresel bağlamda geniş coğrafyaya yayılması ile oluşmaktadır.

Her geçen gün değişen ve gelişen şartlar ile birlikte insanoğlunun yaşam şekli de büyük ölçüde değişmiştir. Kentleşmenin artması, birtakım sorunlara yol açarken, çevre kirliliği, su kirliliği, kötü beslenme alışkanlıkları da beraberinde salgın hastalıkları getirmiştir. Sınırların kalktığı bu çağda salgın hastalıkların yayılma hızı da bir o kadar artmıştır.

2.1.6.2. Tarihsel Süreçte Yaşanan Salgınlar

İnsanlık var olduğu günden bu yana tarihsel süreç içerisinde çeşitli pandemiler, salgın hastalıklar ve doğal afetlerle karşı karşıya gelmiştir. Geçmişte küresel ya da bölgesel anlamda yaşanan salgın hastalıklar ve diğer felaketlerle mücadele etmek oldukça güç olmuş ve pek çok insan hayatını kaybetmiştir. Salgın dönemlerinde ise ülkeler, hastalıkla mücadele için çeşitli önlemler, stratejiler ve uygulamalar geliştirmeye çalışmışlardır. İlkel toplumlarda ise yaşanan hastalıkların sebebinin tanrılar, büyüler ve ruhların yol açtığı inancı gibi pek çok farklı inançlar gelişmiştir (Özdemir, 2005, s. 15).

Tarihteki salgınlara bakıldığında ulaşım ağlarının gelişmesiyle özellikle Sanayi Devrim'i sonrasında insanların ticaret yapmak için kıtalar arası seyahat etmeleri ve insan-insan etkileşiminin artması, salgınların geniş alanlara yayılmasına neden olmuştur. Günümüzde küreselleşme süreciyle birlikte lojistik ağların sürekli gelişerek yayılması ve karmaşık bir hal alması ile salgınların da kısa sürede küresel çapta yayılması oldukça kolaylaşmıştır.

Tarihsel süreçte ortaya çıkan virüsler, pandemiler ve ortaya çıkış nedenleri değişse de yönetimlerin mücadele yöntemleri benzer olmuştur. Bu bağlamda geçmişte yaşanan salgın hastalıklar iyi analiz edilerek salgınla mücadelede alınan tedbir ve uygulanan politikalar ile ilgili geçmiş tecrübelerden ders çıkarmak ve bu doğrultuda hazırlık yapmak son derece önemlidir. Geçmiş dönemlere baktığımızda ise Osmanlı döneminden günümüze kadar pek çok salgın hastalık meydana gelmiştir. Özellikle savaş zamanlarında ve sonrasında meydana gelen bu salgın hastalıklar çok sayıda insanın ölümüne yol açmıştır. Ancak Covid-19 pandemisi uzun yıllar sonra bu denli geniş çapta görülen bir salgın olmuştur.

Tablo 1: Tarihsel Süreçte Yaşanan Salgın Hastalıklar

TARİHSEL SÜREÇTE ÖNEMLİ SALGINLAR				
Salgının İsmi	Zaman Aralığı (M.S.)	Türü	Salgının Başlangıç Noktası	Salgında Ölenlerin Tahmini Sayısı
Justinianus Vebas	541-542	Bubonik Veba	Asya	25-30 Milyon
Kara Veba	1346-1357	Yersinia Pestis Bakterisi	Asya	100-200 Milyon
Yeni Dünya Salgını	1545-1590	Çiçek Hastalığı	Amerika	56 Milyon
Kolera Salgınları	1817-1923	Kolera Bakterisi	Asya	1-2 Milyon
İspanyol Gribi	1918-1920	H1N1 Virüsü	Asya	40-50 Milyon
Asya Gribi	1957-1958	H2N2 Virüsü	Çin	1-2 Milyon
Hong Kong Gribi	1968-1970	H3N3 Virüsü	Çin	500 Bin-1,5 Milyon

Tablo 1-devamı

Aıds	1981	HIV	Afrika	25-35 Milyon
Sars	2002-2003	Koronavirüs	Çin	900-1.000
Ebola	2014-2016	Ebola	Afrika	11.000
Mers	2012	Koronavirüs	Arabistan Yarımadası	600-800
Covid-19	2019	Koronavirüs	Çin	408.811 (9 Haziran 2020 itibari ile)

Kaynak: Yıldız, M. ve Uzun, M. M. (2020). *Koronavirüsle mücadelede kriz yönetimi ve kamu politikası yapımı hakkında rapor*. İstanbul: Setta. s. 14.

Veba: Veba salgını, ile ilgili kayıtlarda yer alan ilk bilgi, salgının ilk olarak Hitit uygarlığında MÖ 14. yüzyılda görüldüğüdür. Tarihsel süreçte 3 büyük veba salgını yaşanmıştır. Bunlar:

- ✓ İlk veba salgını MÖ altıncı yüzyılda İstanbul'da ortaya çıkan Jüstinyen Vebası'dır,
- ✓ 14. yüzyılda Çin'de Kara ölüm vebası ortaya çıkmıştır.
- ✓ 16. yüzyıldan bu yana her yüzyılda ortalama üç kez İnfluenza salgını ortaya çıkmıştır (Genç, 2021, s. 90).

Kolera: Kolera salgını ilk olarak Hindistan'da bulunan Ganj Nehri kıyılarında görülmüştür. Daha sonra ise 1817-1823, 1829-1851, 1852-1859, 1863-1879, 1881-1896, 1899-1923 yıllarında toplamda altı defa kolera salgını yaşanmıştır (Genç, 2021, s. 92). Kolera salgını Osmanlı'da ilk defa 1822 yılında İstanbul'da görülmüştür. Hastalıkla ilgili kesin bilginin bulunmadığı dönemde, Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi" "Kolera Risalesi" isimli bir belge hazırlamış ve bunu, mahalle muhtarlarına, sivil ve askeri görevlilere, devlet büyüklerine dağıtarak salgına karşı tedbirli hareket edilmesi yönünde uyarılar yapmıştır (Yılmaz, 2017, s. 42).

Sıtma: Osmanlıda görülen ve Anadolu'yu en çok etkileyen salgınlardan bir diğeri de sıtma hastalığı olmuştur. Sıtma salgını çoğunlukla Akdeniz ve Ege kıyılarında büyük tahribatlara sebep olmuş ve buradaki medeniyetleri çöküşün eşiğine getirecek kadar ciddi kayıplar verdirmiştir (Akdur, 2006, s. 6). Sıtma ile ilgili verilen mücadeleler hakkında kaynaklarda belirgin bir uygulamaya rastlanmamıştır. Sıtma hastalığı, yayılım gücü çok fazla ve ağır sonuçlara sebep verdiği için yapılan mücadeleler sonuç vermemiştir.

Grip: Tarih boyunca tüm dünyada ve ülkemizde görülen salgın hastalıklardan bir diğeri de gripler olmuştur. Tarihsel süreçte çok fazla grip salgınları yaşanmıştır.

Bunlar 1889-1890 Rus gribi, 1918-1919 İspanyol gribi, 1957-1958 Asya gribi, 2009-2010 Domuz gribidir (Türk, Bingül ve Ak, 2020, s. 614-615). Gribe neden olan virüsler, güçlü direnç ve hızlı değişime neden olduklarından ortadan kaldırılmaları pek mümkün olmayan hastalıklardır. Virüslerle mücadele etmenin en önemli yolları, aşı olmak ve güçlü bağışıklığa sahip olmaktır. Geleneksel aşular hastalığın engellenmesi ya da hafif seyretmesi için yapılan zayıflatılmış virüslerdir.

2.1.7. Covid-19 Krizinde Uluslararası Kurumlar ve Çalışmaları

2019 yılında Çin'in Wuhan şehrinde, kentte bulunan bir hayvan pazarından bulaştığı tahmin edilen bu hastalığın, bölgede yayıldığı haberi duyurulmuştur. 31 Aralık 2019 tarihinde ise bölgede mevcut olan vakalar, DSÖ'ye (Dünya Sağlık Örgütü) iletilmiştir. DSÖ, 12 Ocak 2020'de bu hastalığın Koronavirüs olduğuna dair ilk açıklamayı yapmıştır. Bu salgın 11 Mart 2020'de ise yine DSÖ tarafından COVID-19 pandemisi olarak adlandırılmıştır (Türkiye Bilimler Akademisi, 2020, s. 15). Çin de başlayan bu salgın, daha sonra Asya Pasifik, Güney ve Orta Avrupa ve Amerika'ya yayılmıştır.

ABD: ABD' de daha önce meydana gelmiş olan iki farklı türlü krizle mücadele yöntemi ve farklı kurumlar oluşturulmuştur ancak istenen başarı her zaman sağlanamamıştır. Bu yapılar 2005 yılında "Ulusal Yönetim Sistemi" (NIMS) olarak yeniden oluşturulmuştur. NIMS ulusal alanda sivil toplum kuruluşları ve resmî kurumların afet ya da herhangi bir kriz durumlarında faaliyete geçmeyi amaç edinmiştir. Ayrıca ülkede hastalık önleme merkezinin hazırladığı Pandemi Planı da bulunmaktadır (Genç, 2021, 223-227). ABD'de giriş çıkışların kontrol edilmesi ve bazı seyahat kısıtlamalarının getirilmesi 31 Ocak tarihinde başlamıştır. Toplu şekilde faaliyetlerin yapılması, okulların, konser ve spor salonlarının yasaklanması ise 21 Mart 2020 tarihinde gerçekleşmiştir. Ancak alınan tedbirlerde geç kalan ABD için mart ayının sonlarına doğru salgının merkezi ABD'ye doğru ilerlemiştir. Nisan ayının sonlarında ise bazı eyalet ve iş yerlerinin kapatılması aynı zamanda evde kalınması kararı alınmıştır. New York valiliğinin yaptığı açıklamaya göre ise tüm hastanelerde yatak kapasitesinin %50 artırılması tebliğ edilmiştir. Federal hükümet ise, maske ihracatının durdurulmasını talep etmiştir. ABD de sağlık sistemi de karma yapıda olduğundan halkın özellikle yoksul kesimin sağlık hizmetlerinden yararlanması oldukça güçtür. Genel bir sağlık sisteminin olmaması aynı zamanda hastane yatak

kapasitesi doktor sayısı açısından diğer ülkelerin altında yer almaktadır. Salgının 50 eyaletin 49'una yayıldığı zamanda ABD acil durum ilan etmiştir ve sağlık hizmetleri için 50 milyar dolar bütçe ayırdığını bildirmiştir. ABD ekonomik alanda da birtakım tedbirleri hayata geçirmiştir. Federal hükümet halka ödeme, sağlık izni, aile, işsizlik sigortası zor durumdaki esnaf, sanayiciler ile eyalet ve yerel yönetimler için 2 milyar dolarlık bir yardım programı açıklamıştır. ABD salgınla mücadelede çok farklı araçları ortaya koymasına rağmen salgın da mücadelede yeterli başarıya ulaşamamıştır. Kısıtlamaların maske, mesafe kurallarını uygulamada geç kalması salgının yayılmasına sebep olmuştur ABD'de sağlık hizmetlerinin karşılanmasında devletler başarı sağlarken federal yönetimler eyaletlerde yaşanan ekonomik durum sebebi ile sağlık hizmetlerinde ciddi sorun yaşamışlardır. Aynı zamanda yönetimin parçalı yapıda olmasının salgın yönetiminde olumsuz etki yaratmıştır. Bazı eyaletler sosyal hizmet konusunda önem verirken başka bir eyalette ise çevre sağlığı önemlidir yine bir başka konu ise sağlık yönetimi yerel yönetimlerin içerisinde yer alırken başka bir eyaletteki sistem farklıdır (Genç, 2021, 223-227).

Hindistan: Hindistan Çin'den sonra dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip dünya sıralamasında ikinci ülkedir. Kalabalık nüfusu ve gelişmemiş bir ülke olmasından dolayı salgından en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Hindistan'da ilk vaka 30 Ocak 2020 tarihinde görülmüş ve 24 Nisan 2020'de ise 21 günlük tam kapanma ilan etmiştir. İlk kapanmanın ardından ise 30 Mayıs 2020 tarihinde başlayıp 31 Mayıs 2020 tarihinde ikinci kapanma yapılmıştır. Ancak yapılan tüm bu kapanmalara ve tedbirlere rağmen vaka ölüm sayılarındaki düşüş yerine ciddi artışlar meydana gelmiştir. Ülkede sağlık sisteminin yetersizliği ihtiyacı karşılayacak düzeyde laboratuvarların olmaması salgının kötü seyir etmesine neden olan etkenlerdir. Bazı sınırlamaların hayata geçirilmesine rağmen ülke genelinde salgınla mücadelede farklı politikalar uygulanmıştır (Genç, 2021, s. 233).

Brezilya: Brezilya'da ilk resmi vaka açıklaması 25 Şubat 2022 tarihinde gelmiştir seyahate dayalı ilk kısıtlamalar ise 30 Mart 2022 tarihinde gerçekleşmiştir. Salgının ortaya çıkmasından epey sonra kısıtlamaların getirilmesi salgının yayılımını geniş alanlara yayılmıştır. Sağlık sistemi karmaşık olmasına rağmen ülkedeki tüm vatandaşlar ücretsiz hizmet alabilmektedir (Genç, 2021, s. 244).

Fransa: Fransa'da resmi vaka açıklaması 24 Ocak 2020 tarihinde gelmiştir. Ülke giriş çıkışlarındaki ilk kısıtlama ise ilk vakadan neredeyse 2 ay sonra 17 Mart

2020 tarihinde yapılmıştır ancak Fransa vaka sayılarının ve ölüm oranlarının en yüksek olduğu ülkelerden biri olmuştur. Ülke salgına karşı diğer ülkelerde olduğu gibi çok fazla kısıtlayıcı tedbirler yerine daha yumuşak önlemler almasına rağmen özgürlük için ülkede protestolar yapılmıştır. Fransa'da yerel yönetimler ise, bazı belediyeler kendi içlerinde maske ile ilgili karar almalarının ardından devlet konseyi aldığı bir kararla belediyelerin ulusal konular haricinde karar almamaları gerektiği bilgisini iletmişlerdir. Ulusal sağlık kurumu da kriz yönetiminde etkili olan bir başka kurumdur. Bölgede görevli sağlık yöneticilerine yerel yönetiminde görevli olan yöneticilere bölgesel ve yerel farklılıklarına göre kendilerine özel karar almaları konusunda izin verilmiştir. İllerde bulunan valiler ve yerel sağlık kurumları aynı zamanda sağlık bakanları doğrudan olmasa da kısıtlamaya dair önlemleri uygulama yetkisine sahip olmuşlardır (Genç, 2021, s. 205-207).

İngiltere: İngiltere il ve bölge meclisi olmak üzere 2 kademeli bir yönetim yapısına sahiptir. Ülkede sadece bulunan bölge halkı ile ilgili konularda yerel yönetimler söz sahibi iken ilki yerel yönetim bölge Komisyonu Diğeri ise İl Komisyonlarıdır. 343 tane yerel yönetim mevcuttur. (Önez Çetin, 2021, s. 61).

Covid-19 ile mücadelede İngiltere yerel yönetimleri her yaştan her vatandaş için çeşitli mücadele yöntemleri sunmuştur. Bunlar Covid-19'a yönelik iletişim ve iş destekleri yetişkinler için sosyal bakım çocukların ve gençlerin eğitimi için çeşitli faaliyetler eğlence ve kültür alanında etkinlikler; gıda temini ekonomi ve finans, refah ve sağlık alanında etkinlikler evsizlik ve konut desteği gibi çeşitli faaliyetleri kapsamaktadır.

Almanya: Almanya'da ilk resmi vaka 27 Ocak 2020 tarihinde açıklanmış ve seyahat kısıtlamaları hemen ertesi gün 28 Ocak 2020'de başlamıştır. Federal yapı içerisinde yerel yönetimler federal devlet ve eyaletlerin ardından yer almaktadır. Bu bağlamda yerel yönetimler ilk olarak federal eyaletlerin yasa yönetmelik ve kararlarını uygulamak zorundayken diğer yandan da kendine has tedbirleri alabilirler. Düsseldorf Belediyesi herkes için maske uygulaması, evsiz vatandaşlara daha fazla ev korunmaya muhtaç kadınlar çocuklar için psikolojik ve maddi destek, online olarak evden çalışan ebeveynlere özel ücretsiz ebeveynlik programları sanatsal ve kültürel alanda online etkinlikler pencere konserleri gibi halkı motive edici faaliyetlerde bulunulmuştur. Almanya Covid-19 ile mücadele konusunda Çin'den sonra ikinci sırada başarılı olan ülkeler arasında gelmektedir (Genç, 2021, s. 197).

Rusya: Rusya'da ilk vaka 31 Ocak 2020 tarihinde görülmüştür. İlk seyahat kısıtlamaları ise 23 Ocak yani ilk ölüm vakası görülmeden önce başlamıştır. Salgınla mücadele için 14 Mart 2020'de Ulusal Koordinasyon Konseyi kurulmuştur. Bölgedeki faaliyetler yerel bölgesel ve belediye olmak üzere koordine edilmiştir. 16 Mart 2020 tarihinde ise federal konsey çalışma grubu kurulmuş ve bu konseye tüm valiler dahil edilmiştir. 2020 yılının mayıs ayından itibaren ulusal çapta bazı ücretli izinler sonlandırılmış ve temel sektörlerin üretim için faaliyetleri teşvik edilmiştir. Bakanlığın önerisiyle her vali kendi bölgesinin durumuna göre tedbirler alarak planlamaya gitmiştir. Rusya'da da diğer ülkeler gibi ekonomik alanda ve sağlık alanında çeşitli faaliyetler yapılmıştır (Genç, 2021, s. 227-229).

İtalya: İtalya'dan ilk resmi vaka haberi 31 Ocak 2020 tarihinde gelmiştir ve yine aynı tarihte kısıtlamalar başlamıştır. İtalya'da Belediye Başkanı Giuseppe Sala tarafından acil yardım fonu kurulmuştur ve bu fondan sağlanan kaynaklar Covid-19 sebebiyle işsizlere, geçici çalışanlara ve krizden etkilenen diğer vatandaşlara yardım edilmesini sağlamıştır. Belediye başkanı restoranlarda dağıtım yapmakla görevli olan sürücülere salgından korunmaları için 5000 maske ve eldiven, yaşlılara ve savunmasız evsiz kişilere gıda yardımlarında bulunmuştur. Bologna Belediyesi ise vatandaşlarını bisiklet kullanmaya teşvik etmiştir. İtalya salgınla mücadele edebilmek için; hastane kapasitelerini arttırmış, emekli sağlık çalışanlarını ve tıp öğrencilerini geri çağırmış, acil önem arz etmeyen faaliyetlerin durdurulması, halka finansal desteğin sağlanması gibi birtakım çalışmalarda bulunulmuştur. İtalya'da vaka ve ölüm sayılarının fazlalığı dikkat çekerken salgından en fazla etkilenen ülkeler arasında yer almaktadır. Salgın öncesinde bile sağlık çalışanlarının yeterli olmaması salgın döneminde daha belirgin hale gelmiştir. Yalnızca sağlık çalışanı değil aynı zamanda hastane ve ekipman yetersizliği de yoğun olarak yaşanmış ve sağlık sistemi çökmüştür (Genç, 2021, s. 207-213).

İspanya: 4 Mart 2020 tarihinde ilk vaka ortaya çıkmıştır. 14 Mart tarihinde acil durum ilan edilerek tam kapanmaya geçilmiştir. İtalya'dan sonra salgından en fazla etkilenen ülke olmuştur. Nedeni ise ülkenin böyle bir kriz ile ilgili yönetim tecrübesi yoktur. Bakanlıklar yeterli ekipman ve kaynakları tedarik edememiş ve bu konuda sorumluluk da almamıştır (Genç, 2021, s. 215).

İspanya yerel yönetimlerine baktığımızda Madrid Kent Meclisi villa sözleşmeleri adı altında bir sözleşmeyi onaylamıştır. Sözleşmenin içeriğinde ise,

Covid- 19'dan sonra bölgenin yeniden canlılık kazanması adına önlemleri içerisinde barındırmaktadır. İçeriğinde ise; sosyal hizmetler, acil durumlar, konut politikaları, ekonomi, turizm, istihdam, şehir stratejileri, sürdürülebilir çevre, kentsel alanlar, kültür ve spor gibi konular yer almaktadır. Bilbao Kent Meclisi ise Covid-19 sürecinde Bilbao Aurrera Kentle sosyal uyum ekonomik istihdam ve kültürün yeniden etkinleştirilmesi için acil önlemler planını onaylamıştır. İçeriğinde, sosyal uyum ekonomi istihdam ve kültür konuları yer almaktadır (Önez Çetin, 2021, s.72).

Ülkede gıda üretimi ve satışları, tedavi için gerekli malzemeler dışında tüm ticaret durdurulmuştur. Zamanla hastaneye yatış artarken yoğun bakım doluluk oranları artmış ve can kayıpları ciddi boyutlara ulaşmıştır. Ölenlerin büyük çoğunluğunun bakım evlerindeki yaşlıların olması da özellikle dikkat çekmiştir.

İspanya, İtalya'nın ardından salgından en çok etkilenen ikinci ülke olmuştur. Nedeni ise, devletin bu tür bir kriz durumunda yönetim tecrübesi olmamasıdır. Salgın sürecinde tedavi için gerekli ekipman, kaynak uygun şekilde ve zamanında tedarik edilememiştir.

Covid-19 salgını ile birlikte ülkeler ulusal ve uluslararası çapta salgının yayılmaması, vaka sayılarının ve ölüm oranlarının artmaması, kısacası salgının olumsuz etkilerinden korunmak için çeşitli mücadele yöntemleri geliştirmiştir. Bazı ülkeler geç kalmadan gerekli tedbirleri almış, bazı ülkeler ise müdahalede geç kalmıştır. Dolayısıyla erken müdahalede bulunan ülkeler diğerlerine kıyasla daha az hasar almışlardır.

Bu süreçte salgın, özellikle kentlerde ve büyükşehirlerde nüfusun yoğun olduğu, sosyal mesafeyi korumanın pek mümkün olmadığı ortamlarda daha fazla yayılım hızı göstermiştir. Bu bağlamda ülkelerin yalnızca ulusal ölçekte politikalar yürütmesi yeterli olmamış, yerel düzeyde de birtakım politika ve faaliyetlerin yürütülmesi gerekmiştir. Bu kapsamda yerel yönetimlerin rolü önem arz etmiştir. Özellikle salgın sürecinde, küresel olarak yaşanan bu problemlere yerel dinamiklerin de katkılarıyla çözüm üretilmesi önem kazanmıştır. Çünkü yerel yönetimlerin, vatandaşa en yakın yönetim birimi olması sebebiyle halkın ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması, etkin ve verimli hizmet üretmesi daha olasıdır. Dünya geneline bakıldığında yerel yönetimlerin pandemi ile mücadelede ortak başlık altında faaliyetleri yürüttüğü gözlemlenmiştir. Şüphesiz bu başlıkların en önemli aşamasında

pandeminin kilit noktasını oluşturan sağlık hizmetleri yer almaktadır. Diğer yandan bakıldığında ise; eğitim, sosyal yardım ve destek hizmetleri, kamuoyu bilgilendirme çalışmaları ve sanat, kültür gibi sosyal faaliyetler olarak sıralanabilir.

2.1.7.1. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)

New York'ta 19-22 Temmuz 1946 tarihlerinde, Uluslararası Sağlık Konferansı kurulmuş ve Birleşmiş Milletlere üye olan 51 ülkenin temsilcileri ile ILO, FAO, OIHP, UNESCO, PAHO, Dünya İşçi Sendikaları, Kızıl Haç ve Rockefeller Vakfı temsilcileri Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Anayasası'nı oluşturmuşlardır. WHO'nun kuruluşu ve anayasa hazırlama sürecine Türkiye de katılmıştır. 22 Temmuz 1946 tarihinde ise Türkiye ve 61 ülkenin temsilcisi tarafından Dünya Sağlık Örgütü Anayasası imzalanmıştır. WHO, 7 Nisan 1948 tarihinde de resmen kurulmuştur. Türkiye 9 Haziran 1949 yılında bu örgüte üye olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü'nün ülke ofisi Ankara'da yer alırken, saha ofisi Gaziantep'te bulunmaktadır. Ayrıca insani ve sağlık acil durumlara hazırlık coğrafi ayrıklı ofisi, 10 Eylül 2020 de İstanbul'da açılmıştır ([http-13](http://13)).

Dünya Sağlık Örgütü, dünyanın güvende olmasını sağlamak, sağlığı geliştirmek ve vatandaşlara sağlık alanında hizmet etmek amacıyla kurulmuştur. Örgüte üye olan devletlere tıbbi ve acil durum hazırlıkları konusunda yardım etmek ve halk sağlığını korumak amacıyla 2005 yılında Küresel Grip Hazırlık Planı oluşturulmuştur. Küresel Grip Hazırlık Planı sonrası Yeni İnfluenza virüsü ortaya çıkmış, pandemi tehdidinin oluşması ve Halk Sağlığı riskinin artması üzerine, halkın sağlığına dair risk aşamaları yeniden tanımlanmış ve bu süreçte yöneticilerin alması gereken önlemleri belirtmek üzere oluşturulmuştur. Planın içeriğine bakıldığında pandemileri ve salgınların yönetilmesi bu plan dahilinde her ülkenin kendine özgü ulusal bir grip planı hazırlanması ve var olan planların güncellenmesi tavsiye edilmiştir.

Covid-19'un dünya çapında yayılmasından sonra DSÖ, üç adet müdahale planı hazırlamıştır. İlki 4 Şubat 2020 tarihinde, Covid-19'un küresel anlamda halk sağlığını tehdit etmesi ve acil durum ilan edilmesinden dört gün sonra, Covid-19 stratejik hazırlık ve müdahale planı yayınlanmıştır. İkinci plan ise salgının küresel çapta hızla yayılması ve bazı ülkelerin kısıtlamalara gitmesi üzerine 2020 Nisan ayında yayınlanmıştır. 2021 yılında yayınlanan son plana göre ise küresel epidomolojik

durum değerlendirilmesi yapılmış ve Covid-19 ile m¼cadelede yapılması gerekenler belirtilmiştir. Hazırlanan stratejik hazırlık ve m¼dahale planında yapılacaklar on ana başlık altında sıralanmıştır (Akın ve Akar, 2021, s. 110).

- İzleme, koordinasyon, finansman ve planlama,
- Salgın s¼recinde salgınla ilgili yayılan bilgilerin g¼venilirlięini sağlamak, yani risk iletişimini g¼c¼lendirmek,
- Vakaları tespit etmek, temaslı takibini yapmak, izole etmek, karantina s¼reçlerini kontrol etmek,
- Uluslararası seyahat, taşımacılık, toplu faaliyetler ve sınır kapıları,
- Salgının teşhisi ve laboratuvar konuları,
- Sağlık alışanlarının korunması ve enfeksiyonunu önleme,
- Vakaların y¼netimi ve hastalıktan sonra klinik operasyonlar,
- Lojistik ve tedarik zinciri,
- Sağlık hizmetlerinin s¼reklilięi,
- Aşılamadır.

D¼nya Sağlık Örg¼t¼ Stratejik Hazırlık ve M¼dahale Planı'nın hazırlanmasındaki temel hedef, Covid-19'u bitirmek ve sonrasında daha sağlıklı dirençli bir gelecek yaratmaktır. Bu amaçla, altı adet halk sağlığı hedefi koymuştur. Bunlar (WHO, 2021):

- Bulaşmayı durdurmak,
- Etkisini azaltmak,
- Dijital ortamlarda yayılan yanlış ve k¼t¼ bilgileri önlemek,
- Salgından en fazla etkilenecek olan kırılgan grupları korumak,
- Vaka sayılarını ve öl¼m oranlarını d¼ř¼rmek,
- Aşı, tedavi ve teşhis gibi durumlardan halkın eşit şekilde yararlanmasını sağlamaktır.

T¼m d¼nyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisinin y¼netilmesinde DSÖ, önemli bir rol oynamıştır. Covid-19 salgını hakkında bilgilerin verilmesi, alınacak önlemler ve d¼nya genelindeki verilerin toplanması DSÖ tarafından gerçekleştirilmiştir. Ülkemizde de Covid-19 pandemisi DSÖ ışığında, Sağlık Bakanlığı, Bilim Kurulu ve Cumhurbaşkanlığı kabine toplantılarında alınan kararlar ile y¼netilmiřtir.

2.1.7.2. Birleşmiş Milletler (BM)

Birleşmiş Milletler (BM), 24 Ekim 1945 tarihinde Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu 51 ülke tarafından uluslararası alanda barış ve güvenliği sağlamak, insan haklarının güvence altına alınması ve sürdürülebilir kalkınmaya destek olmak amacıyla kurulmuştur. Günümüzde ise BM üye sayısı 193 olmuştur. BM'nin ana organları ise; Genel Kurul, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Uluslararası Adalet Divanı, Güvenlik Konseyi, Vesayet Konseyi ve BM Sekreterliği'dir ([http-14](http://14)).

Covid-19 ile mücadelede BM genel sekreterliği büyük rol oynamıştır. BM'nin salgın sürecinden önce, salgın hastalıklara ilişkin birtakım düzenlemeleri mevcuttur. Covid-19 ile mücadele sürecinde BM yalnızca müdahale süreci ile kalmamış hayatı ve toplumu korumak, aynı zamanda salgın sonrasında daha iyi bir yaşam için yeniden inşa konusunda tüm yönleri ile salgın sürecini ele almıştır. Süreç içerisinde müdahale planlarını çeşitli raporlarla sunmuştur. Covid-19 ile mücadele stratejisi (Genç, 2021, s. 111):

- Kimseyi geride bırakmayacak şekilde küresel bağlamda müdahale,
- Gelecekte karşılaştığımız bu gibi salgın hastalıklar karşısında kırılğan grupları azaltmak,
- İklim değişikliği ya da farklı türden krizlere karşı direnci arttırmak,
- Salgın hastalıklar karşısında yetersizliklerin giderilmesidir.

Bu bağlamda BM, Covid-19 ile müdahale sürecini üç temel yapı üzerine inşa etmiştir; ilki koordineli ve geniş ölçekli bir sağlık müdahalesi sağlamak, ikincisi krizin sosyoekonomik ve insan hakları boyutlarını uyumlu hale getirerek politikalar oluşturmak ve son olarak da kriz sonrasında daha sağlıklı bir yeniden inşa sağlamak (Genç, 2021, s. 112).

BM, tüm ülkelere eşit şekilde destek olmak ve salgından sonra yeniden inşa sürecine katkıda bulunmak amacıyla "Covid-19 Müdahale ve Dönüşüm Fonu" nu yürürlüğe sokmuştur. Fon yatırımlarını üç şekilde sağlamayı planlamaktadır. İlki, hükümetlerin virüsün yayılmasını önlemek için yapmış oldukları politikaları desteklemek. Hükümetlerin salgınla ilgili eksik kaldığı ya da erişemedikleri durumlarda ekipman ve kaynak sağlayarak mücadelede destek olmak. İkincisi ise, salgının ortaya çıkaracağı ekonomik etkileri en aza indirmek ve insanları korumak.

Son olarak da kriz sonrasında toplumun yeniden inşasında yine hükümetlere destek olmak (Genç, 2021, s. 112).

BM krize müdahale için fon sağlama bakımından üç ana plana sahiptir. İlki, sağlık ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla “Stratejik Hazırlık ve Müdahale Planı”. İkincisi, salgından etkilenen en kırılgan ülkeleri korumak amacıyla “Küresel Müdahale Planı”. Son olarak ise salgının yarattığı durumları ortadan kaldırmak amacıyla kriz sonrasında hızlı dönüşümü sağlamak için “BM Acil Sosyoekonomik Müdahale Çerçevesidir” (Genç, 2021, s. 113).

Covid-19 sürecinde yalnızca BM değil aynı zamanda BM çatısı altındaki diğer örgütlerde bu sürece küresel bağlamda destek olmuşlardır. Örneğin BM insani yardım koordinasyonu ofisi (OCHA), insani hayatı korumak ve destek olmak amacıyla 100 milyondan daha fazla insana salgınla mücadele kapsamında farklı stratejiler ile destekler sunmuştur. Yine International Labour Organization (ILO); ekonomiyi ve istihdamı canlandırmak, işletmelerin ve gelirlerin desteklenmesi, bu süreçte işyerlerinin ve çalışanların güvenliğini sağlamak gibi amaçlarla farklı politikalar üreterek, salgınla mücadeleye destek olmuştur (Genç, 2021, s. 114).

2.1.7.3. Dünya Bankası

Dünya Bankası, 1945 yılında Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası ismiyle kurulmuştur. 1947 yılında ise BM'nin özerk kuruluşlarından biri olmuştur. Günümüzde de 189 ülke Dünya Bankası üyesidir (http-15).

Dünya Bankası, tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 ile mücadele kapsamında pandeminin sosyal, sağlık ve ekonomik etkileriyle mücadele etmek için kapsamlı ve hızlı bir şekilde yardımlarını sunmuştur. Henüz salgının başlangıcı sayılan Nisan 2020-Eylül 2020 tarihleri arasında ve Nisan 2020'den Haziran 2021 tarihine kadar geçen 15 aylık bir süreçte 43 milyar dolar ve mart ayında da belirtilen 104 milyar dolarlık borç verme kapasitesinin %41'ini taahhüt etmiştir. Daha sonraki süreçte ise Covid-19 aşularının temin edilmesi ve dağıtımını sağlamak için 12 milyon dolarlık bir yardımda bulunmuştur (http-16).

Dünya Bankası, Covid-19 ile mücadele; hükümetlerin bulaşmayı engellemesi, savunmasız ve yardıma muhtaç insanların sağlık hizmetlerinden eşit koşullarda

yararlanması, ekonominin iyileştirilmesi, istihdamın sağlanması için bu süreçte etkin bir rol alarak hükümetlere destek olmuştur.

2.1.7.4. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği'nin temelleri, Schuman Deklarasyonunun bir sonucu olarak 1951 yılında Federal Almanya, Belçika, Lüksemburg, İtalya, Fransa ve Hollanda'nın bulunduğu altı üyeden oluşan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile atılmıştır. Zamanla farklı aşamalardan geçen örgüt, 2004 yılında Avrupa Birliği'nin en büyük genişleme dalgası sayılan ve 10 ülkenin katılımıyla varlığını sürdürürken, 2007 yılında Romanya ve Bulgaristan'ın katılımıyla üye sayısı 27'ye yükselmiş, 2013 yılında da Hırvatistan'ın katılımıyla mevcut üye sayısı 28 olmuştur ([http-17](http://17)).

Avrupa Birliği üye devletlerine bakıldığında ekonomik politikalarında birlik düzeyine ulaşmışken sağlık politikalarının ulusal düzeyde olduğu görülmektedir. Bu bakımdan Covid-19 sürecinde bu devletler, sürece hazırlıksız yakalanmış, birlik gösteremedikleri ve çoğu üye devletin de müdahale konusunda geç kaldığı görülmüştür.

Covid-19'un Dünya Sağlık Örgütü tarafından "Küresel Salgın" ilan edilmesinden sonra AB, tıbbi stok oluşturulması kararını onaylamıştır. Ancak bu süreç onaylanana kadar üye devletler ciddi ekipman sıkıntısı yaşamışlardır. Salgınla mücadelede ortak tedbirler için yasal bir dayanak olmadığından, üye devletlerin sağlıkla ilgili politikalarını kendilerinin alıp uygulamaya geçirmesi gerekmektedir.

AB, salgının bütün boyutları ile mücadele etmek için çalışmalar yürütmüştür. 2001 yılında faaliyete başlayan ve doğal afetler, salgınlar ve diğer türlü felaketlerde aktif rol oynayan AB Sivil Koruma Mekanizması, Covid-19 süreci ile daha da aktif hale gelerek uluslararası arenada destek çalışmalarını yürütmüştür. 11 Eylül 2020 tarihinde de aşı çalışmaları ve Covid-19 ile mücadele için Konsey tarafından bütçeye 6,2 milyar Euro eklenmesi kabul edilmiştir. Bununla birlikte AB, salgının neden olduğu ekonomik krizi en aza indirmek vatandaşlara ve işletmelere destek olmak amacıyla AB Kurtarma Fonu kurmayı planlamıştır (Akdoğan vd., 2020, s. 45-49).

AB, yalnızca salgınla mücadele de kalmayıp, devamında meydana gelen sosyo-ekonomik durumlar için de çalışmalarını sürdürmüştür. Covid-19 salgını, diğer salgınlardan farklı olarak sadece sağlık ya da gelir seviyesi düşük ülkeleri etkilememiş,

çok güçlü ekonomisi olan gelişmiş ülkeleri de her açıdan derinden sarsmıştır. Covid-19 süreci ile birlikte uluslararası bağlamda toplumların birbirlerine ihtiyaç duyduğu görülmüştür. Pandemi ile mücadelede ulus ötesi kuruluşların önemine bir kez daha ortaya çıkmıştır. Pandemi esnasında ya da yeniden iyileştirme sürecinde AB'nin önemi ve AB'ye duyulan ihtiyaç daha da artmıştır.

2.1.8. Covid-19 Öncesi Türkiye'de Salgınlarla Mücadele Altyapısı

Covid-19 salgınından önce, ülkemizde bu denli sarsıcı olmasa da birtakım salgınlar meydana gelmiştir. Bundan öncede genel sağlık sistemi ve bulaşıcı hastalıklara yönelik yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmıştır.

Ülkemizde sağlık hizmetleri, bulaşıcı hastalıklara ilişkin yasal düzenlemeler Anayasa, kanun ve yönetmeliklerde düzenlenmiştir. Bunlar:

- T.C Anayasası,
- 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (24.04.1930),
- 3359 sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu (07.05.1987),
- Bulaşıcı Hastalıkların İhbarı ve Bildirim Sistemi Yönergesi (2004) ve Tebliği,
- 1 Nolu Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (2018),
- Küresel Bir Grip Salgını (Pandemi) Konusunda Yapılması Gereken Hazırlıklar Konulu Başbakanlık Genelgesi (2006),
- Bulaşıcı Hastalıklar Sürveyans ve Kontrol Esasları Yönetmeliği (2007),
- Kanatlı Hayvanlarda Görülen Kuş Gribi Salgını Konusunda Yapılması Gereken Hazırlıklar Genelgesi (2010),
- Uluslararası Giriş Noktalarında Uygulanacak Çevre Sağlığı İşlemlerine Dair Yönetmelik (03.11.2013 tarih ve 28810 Sayılı Resmî Gazete),
- Bulaşıcı Hastalıkların İhbar ve Bildirim Sistemi Konulu Genelge (23.10.2015 tarih ve 2015/18 sayılı),

- Bulaşıcı Hastalıklar ile Mücadele Rehberi Hakkındaki Genelgedir (11.09.2018 tarih ve 2018/22 sayılı).

2.1.8.1. 2003 Tarihli Sağlıkta Dönüşüm Programı

Bir ülkenin sağlık politikalarının oluşturulmasında pek çok etken göz önünde bulundurulmalıdır. İçinde bulunulan toplumun sosyal, kültürel, ekonomik yapısı mevcut olan kurumların sürdürülebilirliği ve finansmanı, toplumu oluşturan bireylerin beklentileri, bölgenin altyapısı ve çevre politikaları gibi pek çok aktörü sıralayabiliriz. Bir başka önemli konu ise sağlık politikalarıdır. Sağlık politikaları, ülkenin anayasasında belirtilen ilkelere ya da uluslararası anlaşmalara aykırı olmamak kaydıyla oluşturulmalıdır. Ülkemizde uygulanan genel sağlık politikalarına bakıldığında dönüm noktası sayılabilecek altı dönem göze çarpmaktadır. Ancak bunlardan yalnızca 2003-2010 Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı dönemi ele alınacaktır: 1920-1923 savaş sonrası yapılanma, 1923-1940 altı temel mevzuatın geliştirildiği dikey örgütlenme dönemi Dr. Refik Saydam, 1946-1960 kurum sayılarının arttırıldığı ve merkezden yönetimin başladığı tıp meslekleri kanunlarının oluşturulduğu dönem Dr. Behçet Uz, 1960-1980 Sağlık Evleri, Sağlık Ocakları, İlçe ve İl hastaneleri şeklinde yapılanma dönemi sosyalizasyon, 1982 teorik reform çalışmalarının yapıldığı dönem (2003-2010 Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı).

Ülkemizde sağlık hizmetleri, kamu ve özel sektör olarak yürütülmektedir. Aile ve toplum sağlığı merkezleri, ilk kademe sağlık hizmetlerini oluştururken, üniversite hastaneleri, Sağlık Bakanlığı'na bağlı hastaneler ve özel hastanelerde ikinci kademe sağlık hizmetlerini oluşturmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte sağlık ve gıda politikaları kurulu oluşturulup, görevleri belirlenmiştir. Türkiye'de anayasa yönetmelik ve mevzuatlar da sağlık hizmetleri ile ilgili maddelere yer verilmesinin yanında, salgın hastalıklar ile ilgili de düzenlemeler yapılmıştır (Sağlıkta Dönüşüm Programı, 2003).

Türkiye'de 2003'ten sonra sağlıkla ilgili politikalarında farklı bir boyuta geçilmiş ve sağlıkta dönüşüm programı adı altında, politika ve stratejiler belirlenmiştir. Ülkede birtakım eksikliklerin belirlenmesi neticesinde, Sağlıkta Dönüşüm Programına (SDP) ihtiyaç duyulmuştur. 2003 öncesine bakıldığında, sağlık hizmetleri finansmanının parçalı ve karmaşık bir yapıda olması ve sosyal güvenceye sahip vatandaşların birçoğunun hizmete ulaşmada güçlük yaşaması, sağlık

çalışanlarına yapılan ödemelerin sabit ve yetersiz olması ve bir de doktorlara özel muayenehanede çalışmaya izin verilmesi gibi sorunlar göze çarpmaktadır. Acil sağlık hizmetlerinde aksamalar, bölgelerarası açığın fazla olması, kalabalık hastane odaları ve özel muayenehanelerin varlığı, çalışanların motivasyonu, hastanelerde yaşanan yoğunluk ve hastaların doktor seçememesi gibi pek çok aksayan yön ve eksiklikler belirlenmiş ve daha iyi bir sağlık sistemi için dönüşüme ihtiyaç duyulmuştur. Sağlıkta dönüşüm programı ile temel sağlık hizmetleri ile koruyucu sağlık hizmetleri bütçesi artırılmıştır. 1. basamak sağlık hizmetleri ile 112 Acil ücretsiz hale getirilmiş, sağlık sigortası olan vatandaşların özel hastanelerden hizmet alması sağlanmış ve kamu hastaneleri tek çatı altında toplanmıştır. Yoğun bakım ve acil sağlık hizmetleri hastanelerde ücretsiz hizmete çevrilmiş, 18 yaşından küçük ve eğitim görenlerin genel sağlık sigortası kapsamına alınarak hizmetten yararlanmaları sağlanmıştır. Ödeme konusunda ise aile hekimliğine kayıtlı kişi başına ödeme modeline geçilmiş, performans dayalı ek ödeme sistemi ile kamuda tam zamanlı çalışma teşvik edilmiştir. Bakanlığa bağlı hastanelerde her hekime ayrı muayene odası getirilmiş ve hastanelerde kalabalık odalar içerisinde tuvalet banyosu bulunan, nitelikli oda sistemine geçilmiştir. Aşılama programları geliştirilmiş ve Merkezi Hastane Randevu Sistemi uygulaması ile Aile Hekimliği uygulamasına geçilmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2019-2023 Stratejik Plan).

Pandemi sürecinde en önemli husus sağlık sisteminin durumu olmuştur. Sağlık sistemi güçlü olan devletler pandemi sürecini başarılı bir şekilde atlattırken güçlü sağlık sistemi olmayan ülkeler sağlık açısından ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Ülkemiz Covid-19 pandemisine karşı erkenden gereken tedbir ve önlemleri almış, güçlü sağlık sistemi ile de süreci başarılı bir şekilde yönetmiştir. Sağlık sisteminin bugünkü başarısının temelleri ise 2003 yılındaki yukarıda bahsetmiş olduğumuz Sağlıkta Dönüşüm Programı ile atılmıştır. Bu bağlamda Covid-19 virüsü ile mücadelede bu programın rolü oldukça büyük olmuştur.

2.1.8.2. Ulusal Pandemi Hazırlık Planları

Mevzuattaki yasal düzenlemelerin dışında DSÖ tarafından desteklenen pandemi planları da bulunmaktadır. Özellikle 2019 yılında hazırlanan Ulusal Pandemi Planı, Covid-19 ile mücadele sürecinde ülkelere oldukça yardımcı olmuştur.

Ulusal İnfluenza Pandemi Planı 2006: H5N1 (Kuş Gribi) salgını zamanında hastalık hakkında kişi ve kurumların bilgilendirilmesi, görev ve sorumluluk paylaşımlarının yapılması amacıyla, 2006 yılında Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır (Genç, 2021, s. 317). Ancak burada Covid-19 sürecinde esas alınan 2019 yılında hazırlanan “Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı” nı incelemek yerinde olacaktır.

Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı (2019): 13 Nisan 2019 tarih ve 30744 sayılı Resmî Gazete ’de yayınlanan 2019/5 sayılı, Küresel Grip Salgını (Pandemi) Planı. Planın amacı; ülkemizdeki tüm kurumların ve kişilerin influenza pandemisini tanımalarını, görev ve sorumluluklarını yerine getirmek için hazırlık yapmalarını ve olası bir pandemi durumunda, koordinasyon içerisinde hareket etmelerine destek olabilecek bilgi ve planlamayı sağlamaktır. Hedefleri:

- Pandemiye karşı hazırlık ve faaliyet planlarının temelini oluşturacak teknik bilgileri sunmak,
- Pandemi sürecinde yapılacak olan faaliyetlerin etkinliğini arttırmak için pandemi ortaya çıkmadan önce, gerçekleştirilmesi gereken faaliyetler için önerilerde bulunmak,
- Koordinasyonu sağlamak amacıyla, kamu ve özel sektörler arasındaki iş birliğini sağlayacak olan görev ve sorumlulukları belirlemek,
- Pandemi faaliyet planlarının hazırlanmasında sağlık hizmeti sunan kurum ve kuruluşlara yol göstermek (Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı, 2019).

Pandemi yönetiminin planlanmasından ve yürütülmesinden sorumlu Sağlık Bakanlığı’dır. Pandemi sırasında koordinasyonu sağlamak için ise Sağlık Bakanı ya da Bakan Yardımcısı başkanlığında “Ulusal Koordinasyon Kurulu” oluşturulur. Kurulun içerisinde ise: Sağlık Bakanı/ Bakan Yardımcısı, Bakanlık Operasyon Merkezi Başkanı (Halk Sağlığı Genel Müdürü), Halk Sağlığı Genel Müdür Yardımcısı, Bulaşıcı Hastalıklar Dairesi Başkanı (HSGM), Sağlık Tehditleri Erken Uyarı ve Cevap Dairesi Başkanı (HSGM), İlgili Genel Müdür Yardımcısı/ Daire Başkanları (HSGM), Kamu Hastaneleri Genel Müdürü, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürü, Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürü, Türkiye Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürü, Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (TİTCK) Başkanı, Sağlık Bilgi

Sistemleri Genel Müdürü, Sağlık Geliştirilmesi Genel Müdürü, Basın ve Halkla İlişkiler Müşaviri, Yönetim Hizmetleri Genel Müdürü, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürü, Strateji Geliştirme Başkanı, Sağlık Yatırımları Genel Müdürü, Hukuk Hizmetleri Genel Müdürü, Adalet Bakanlığı Temsilcisi, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Temsilcisi, Gençlik ve Spor Bakanlığı Temsilcisi, Hazine ve Maliye Bakanlığı Temsilcisi, İçişleri Bakanlığı Temsilcisi, Millî Eğitim Bakanlığı Temsilcisi, Millî Savunma Bakanlığı Temsilcisi, Tarım ve Orman Bakanlığı Temsilcisi, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Temsilcisi, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Temsilcisi, Diyanet İşleri Başkanlığı Temsilcisi, Türk Kızılay'ı Temsilcisi, Yükseköğretim Kurumu Temsilcisi, Ulusal Pandemi Danışma Kurulu Temsilcisi yer almaktadır. Pandemi planı doğrultusunda oluşturulacak “Koordinasyon Kurulu” oldukça geniş katılımlı bir yapıya sahiptir.

Bakanlık Operasyon Merkezi: Operasyon Merkezi Başkanı Halk Sağlığı Genel Müdürü veya yetkilendireceği kişidir ve birim sorumlularını görevlendirmektedir. Operasyon Merkezi, Ulusal Koordinasyon Kurulu ile koordineli çalışır ve pandemi yönetimindeki birimlere danışmanlık hizmeti verir. Birimleri ise; sürveyans birimi, personel ve destek birimi, eğitim birimi, risk iletişim birimi, lojistik birimi, ulusal pandemi danışma kurulu, yapısal kaynaklar birimi, hukuk ve mevzuat birimi olmak üzere sekiz birimden oluşmaktadır.

2.1.8.3. Türkiye’de Krizle Mücadele Planı: Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)

Afetler, dünya var olduğundan beri insanlığın karşılaştığı problemlerden biri olmuştur. Ancak dünya nüfusunun artması ve kentleşme ile birlikte gerek doğal gerekse insan kaynaklı afetler daha sık yaşanmaya ve daha kompleks bir yapıda ortaya çıkmaya başlamıştır. Her ne şekilde olursa olsun bulunduğu coğrafyada toplumları uzun ya da kısa vadede, olumsuz olarak etkilenmelerine sebep olmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde farklı afetlerle karşı karşıya kalan insanlar, bu durumdan kendilerini kurtarmak ve bir sonraki afetten korunmak için birtakım politikalar geliştirmişler ve bunları uygulamaya geçirmek istemişlerdir. Bu da afet yönetimini ortaya çıkarmış ve afet yönetimi toplumların yönetim mekanizmalarından biri haline gelmiştir. Bu bakımdan “Türkiye Afet Müdahale Planı”, ülkemizde yaşanan çeşitli afetlerle mücadelede öncü olmak, afetler yaşanmadan önce hazırlıklı olmak ve

afet anında ya da sonrasında yapılması gerekenlerin bir plan dâhilinde yürütülebilme için hazırlanan bir belgedir.

Öncelikli olarak afet kavramının tanımına baktığımızda birçok yazarın farklı şekillerde tanımlamalar yaptığı görülmektedir. Bunlardan birkaçı incelendiğinde; Drabek, toplumun ciddi şekilde kayba uğradığı ve içinde bulunulan coğrafyanın kaynaklarının kullanılmadığı olaylar olarak tanımlamıştır (Drabek, 2007, s. 9). Tierney ise, belli bir coğrafi alanda, birden ortaya çıkan ve o toplumda stres yaratan, kayıplara sebep olan aynı zamanda toplumun olağan akışının seyrini bozan olaylar olarak tanımlamıştır (Şahin, 2020, s. 130). Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı da benzer bir afet tanımı yapmış; toplumun belli bir kısmı veya tamamını etkileyen ekonomik, fiziksel ve sosyal açılardan kayıplara yol açan, toplumun normal hayatını ve faaliyetlerini kesintiye uğratan, etkilediği toplumun sorunla baş etme kaynaklarının yeterli olmadığı, teknoloji, insan ve doğa kaynaklı hadise olarak ifade etmiştir. Afet ile ilgili yapılan tanımların ortak noktası; bunların toplumun olağan akışını bozan, toplumda yaşamını sürdüren canlıları olumsuz yönde etkileyen ve mücadele etmelerini gerektiren, aniden ortaya çıkan, bazen insan kaynaklı bazen de doğal olarak gelişen olaylardır.

Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP), ülkemizde meydana gelebilecek her tür ve büyüklükteki afet ve acil durumlarla etkin bir şekilde görev alacak; sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve gerçek kişileri kapsamaktadır. Modüler yapısı ve entegre planlama yaklaşımıyla, afet anındaki riskleri minimum seviyeye düşürecek bir sistemdir (Şahin, 2020, s. 135-136).

TAMP, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından 2012 yılında çalışmalarına başlamış ve 2014 yılında resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 2011 yılında meydana gelen Van depreminin ardından çalışmaya başlanmış ve o çalışmaların ürünü olarak oluşturulmuştur (Şahin, 2020, s. 135).

TAMP, ulusal düzeyde; Türkiye Afet Müdahale Planı, Ulusal Düzey Hizmet Grubu Planları, Ulusal Düzey Olay Türü Planlarını içerisinde barındırmaktadır. Yerel düzeyde ise; İl Afet Müdahale Planı, Yerel Düzey Hizmet Grubu Planları ve Yerel Düzey Olay Türü Planlarını kapsamaktadır.

İlçe AFAD merkezlerinin kurulabilmesi için nüfusun 50.000 üzerinde olması gerekmektedir. İlçe AFAD merkezi kurulan ilçelerde, il afet müdahale planı örnek

alınarak ilçenin durumuna göre afet planı hazırlanmalıdır. Yerel düzeyde bulunan organizasyon şeması ise; ulusal düzeyde oluşturulan organizasyon şemasının yansıması olarak planlanmıştır. Ulusal düzeyde hazırlanan organizasyon planının il bazında uyarlanması ile oluşturulmuştur. Ulusal düzeyde Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezinden AFAD sorumluyken, yerelde ise sorumluluk, vali ve vali başkanlığında kurulan, İl Afet ve Acil Durum Koordinasyonuna verilmiştir. Ulusal düzeyde toplamda 28 ve yerel düzeyde ise toplamda 26 hizmet birimi bulunmaktadır (Şahin, 2020, s. 140).

TAMP; deprem, yangın, sel gibi doğal afetlerle mücadelede, kriz anlarında etkin bir rol oynarken pandemi sürecinin yönetimine dair koordinasyona yer verilmemiştir. Bu bakımdan pandemi süreci DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü), Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülmüştür.

2.1.9. Türkiye’de Covid-19 Krizi ile Mücadele Yöntemleri

Türkiye başta deprem olmak üzere, çığ, toprak kayması, sel, orman yangınları, terör olayları gibi pek çok doğal afetlerle ve bunların meydana getirdiği kriz süreçleri ile karşı karşıya kalmıştır. Şüphesiz bu olaylar devam edecektir, ancak Covid-19 kriz yönetimi açısından doğal afetlerden ayrı bir noktada bulunmaktadır. Covid-19 pek çok kurumun ve vatandaşların birlikte harekete geçerek, eşyalarını, mallarını ve hayatlarını kurtarabilecek diğer afet olaylarından farklılık göstermektedir. Covid-19 sürecinde öncelikli olarak yetkili olan kurum, Sağlık Bakanlığı olmakla birlikte diğer kurum ve kuruluşlar Sağlık Bakanlığı'nın direktifi ile harekete geçmektedir.

Ülkemizdeki doğal afetlerin ve bunların sonrasında gerçekleşecek diğer faaliyetlerin koordinasyonunun sağlanması Türkiye Afet Müdahale Planı'nda yer alırken burada koordinasyonun sağlanmasında yetkili kurum ise Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'dır. Ancak Türkiye Afet Müdahale Planı incelendiğinde, salgın hastalıklarda koordinasyonun sağlanması ile ilgili bilgilere yer verilmemiştir. Dolayısıyla Covid-19 süreci, Dünya Sağlık Örgütü ve Sağlık Bakanlığı'nın klavuzluğunda yönetilmiştir. Sağlık Bakanlığı, 2009 yılında Pandemi İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı (PIUHP) hazırlamaya başlamış ve bu plan 2019 yılında tamamlanıp yayınlanmıştır (Koçak ve Sarı, 2021, s. 39). Ülkemizde henüz vaka görülmeden önce, Bilim Kurulu'nun 26 olan üye sayısı 31'e çıkarılmıştır. Ardından Bilim Kurulu, "2019

nCOV Hastalığı Rehberi” ismiyle Covid-19’a dair, bilgilendirme, tedbirler ve müdahale sürecini başlatmıştır. Salgınla fiziksel mücadelenin dışında, virüsün toplumdaki bireylerin ruh sağlığına olumsuz etkilerini en aza indirmek için, çeşitli psikolog, ekonomist, sosyolog ve din psikologları toplanmış ve Toplum Bilimleri Bilim Kurulu oluşturulmuştur. Bu kurul, Cumhurbaşkanlığı kabine toplantıları ve bilim kurulunun toplanması ile alınan ortak karar ve tavsiyelerin verildiği karar mekanizması olmuştur (Genç, 2021, s. 350-351).

Ülkemizde ilk Covid-19 vakası 11 Mart 2020 tarihinde görülmüştür. Ancak ülkemizde henüz hiç vaka görülmeden önce 10 Ocak 2020 tarihinde “Koronavirüs Bilim Kurulu ve Operasyon Merkezi” kurulmuştur. Bunun dışında salgının ülkemize gelmemesi için çeşitli tedbirler de alınmıştır. İlk vakanın görülmesinden bir gün sonra okullar ve üniversiteler tatil edilmiş ardından salgının seyrine göre çeşitli tedbir ve uygulamalar ile salgının yayılma hızını azaltmak için çalışmalar ve denetimler yapılmıştır.

Ekonomik İstikrar İçin Tedbir ve Destekler:

Salgının etkilerini azaltmak için hazırlanan “Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi” 18 Mart 2020 tarihinde kamuoyuna duyurularak bu süreçte çeşitli ekonomik yardımlarla vatandaşlara destek sağlanmıştır. Mücbir sebep hali ilan edilerek vergisel yükümlülükler ertelenmiş ve vergi oranlarında indirimler yapılmıştır. Bunun dışında diğer destekler aşağıda sıralanmıştır (Türkiye’nin Koronavirüsle Başarılı Mücadelesi, 2021):

- Ticari kazançları basit usulde tespit edilenlere, vergiden muaf esnafa ve bunların dışında kalan esnaf ve sanatkârlar ile gerçek kişi tacirlere aylık 1.000 Türk Lirası olmak üzere 1.000 TL destek ödemesi yapılmaya başlanmıştır. Hibe şeklinde verilecek desteklerden taksi, dolmuş ve servis işletmecisi, pazarcı, terzi, oto tamircisi, lokantacı, pastaneci, kadın ve erkek kuaförü, pansiyon, yurt, kreş, düğün salonu işletmecisi gibi kesimlerin faydalanması öngörülmüştür.
- İşyeri kira olan esnafa yönelik, 3 aylığına büyükşehirlerde 750 TL, şehirlerde ise 500 TL destek yapılmıştır.
- Salgından etkilenen vatandaşların temel ihtiyaçlarını karşılamak için toplamda 44,3 milyar TL’lik Temel İhtiyaç Kredi Paketleri sunulmuştur.

TOKİ ödemesi yapan vatandaşların, Nisan 2020 ve Mayıs 2020 taksitleri ertelenmiştir. 65 yaş üzeri abonelerin, engelli tüketicilerin, şehit aileleri ve malul gazilerin borcundan dolayı elektriğinin 3 ay boyunca kesilmemesine karar verilmiştir.

- Esnaf ve sanatkârlar ile gerçek kişi ve tacirlere, Gelir Kaybı Desteği ile Kira Desteği verilmiştir. Bu kapsamda; 3 ay süreyle aylık 1.000 TL olarak verilen Gelir Kaybı Desteğine yönelik olarak 24 Şubat 2021 tarihi itibarıyla 1.545.645 kişi başvuruda bulunmuş ve 974.639 kişinin başvurusu onaylanmış, 3 ay süreyle ve büyükşehirlerde aylık 750 TL, diğer şehirlerde aylık 500 TL olarak verilen Kira Desteği 'ne yönelik olarak ise 24 Şubat 2021 tarihi itibarıyla 766.798 kişi başvuruda bulunmuş ve 135.098 kişinin başvurusu onaylanmıştır.
- 2020 yılında salgın nedeniyle alınan erteleme kararları ile esnaf ve sanatkârların hazine faiz destekli kredilerinden 5,6 milyar TL'lik bakiye, erteleme kapsamına girmiş, ertelemelerden 828 bin esnaf faydalanmış ve bütçeden yaklaşık 600 milyon TL kaynak aktarılmıştır.
- Sağlık personeline yapılan ek ödemelerin, 3 aylık zaman diliminde iyileştirileceği ve 32.000 yeni personel alınacağı duyurulmuştur.
- Üniversite hastanelerindeki çalışanların performans ödemelerinin en yüksek seviyeden ödenmesi kararlaştırılmış ve bu doğrultuda 1,2 milyar liralık ek bir destek ayrılmıştır.
- İşsizlik ödeneği, 995.000 kişiye yapılmış ve yaklaşık değeri 5,1 milyar olmuştur.
- İmmün plazma tedavisini SGK karşılamıştır.

Vaka Takibi ve Dijital Uygulamalar

Sağlıkta İstatistik ve Nedensel Analizler (SİNA): Salgın sürecinde merkez, taşra teşkilatı ve Sağlık Bakanlığı'nın karar süreçlerinde veri odaklı bir altyapı hizmeti vermektedir. Her gün yayınlanan günlük koronavirüs tablosu da SİNA sistemi tarafından sağlanmaktadır (Türkiye'nin Koronavirüsle Başarılı Mücadelesi, 2021, s.73).

Korona Önlem Uygulaması: Bilim Kurulu tarafından hazırlanan uygulama semptom algoritmalarını dijital ortama aktararak, vatandaşların uygulama üzerinden belirtileri kontrol etmesine olanak sağlamıştır. Uygulama, 19 Mart tarihinde hizmete sunulmuş ve 2 milyon 200 kişi sistemden semptom kontrolü yapmış, aynı zamanda da yaklaşık 135 bin kişi riskli görülerek, sağlık kuruluşlarına yönlendirmesi yapılmıştır (Türkiye'nin Koronavirüsle Başarılı Mücadelesi, 2021, s. 74-75).

Filyasyon ve İzolasyon Sağlık Sistemi (FİTAS): Saha incelemesi ve vakanın görülmesinden sonra etkenin ve kaynağın belirlenmesi için yapılan çalışmalar ve temaslılar ile salgının yayılımını azaltmak amacıyla koruma altına alınmasına yönelik yapılan çalışmalardır. Aynı zamanda pozitif çıkan hastaların evlerine de ilaçları teslim etmektedirler (Türkiye'nin Koronavirüsle Başarılı Mücadelesi, 2021, s. 75).

Sağlık Pano Uygulaması: salgının ülke genelinde anlık takibi için bu uygulama geliştirilmiştir. Anlık olarak il/ilçe filyasyon durumu, hastane bazlı vakalar, anlık aşı noktaları ve aktif vaka yoğunluğu, harita üzerinden görülmektedir.

Hayat Eve Sığar (HES): Riskli vatandaşların topluma karışmalarını engellemek için bu uygulama geliştirilmiştir. Toplu taşıma, seyahat, AVM gibi sosyal alanlara girişlerde bu uygulama ile kontrol sağlanarak salgının yayılımı önlenmeye çalışılmıştır. 68.136.524 kişi tarafından 119.440.875 HES kodu oluşturulmuştur. Yapılan sorgulama sonunda 107.290 riskli kişinin şehir içi toplu taşıma kullanımı, 12.632 kişinin de uçak ile seyahat etmesi engellenmiştir (Türkiye'nin Koronavirüsle Başarılı Mücadelesi, 2021, s. 77-78).

Psikososyal Danışma Hattı: 2020 Nisan ayından itibaren 81 ilin tamamında psikososyal danışma hatları aktif hale getirilmiştir.

Ruh Sağlığı Destek Sistemi (RUHSAD): Salgın sürecinde büyük fedakârlık gösteren sağlık personeli ve ailelerinin ruh sağlığının korunması için, Sağlık Personeli Ruhsal Destek Uygulaması geliştirilmiştir.

Özel Çocuklar Destek Sistemi (ÖZDES): Pandemi sürecinde özel gereksinimi olan zihinsel ve ruhsal rehabilitasyon ve eğitim alan çocuklar ile ailelerine, destek vermek amacıyla oluşturulmuştur (Türkiye'nin Koronavirüsle Başarılı Mücadelesi, 2021, s. 80).

Ekipman Üretimi ve Dağıtımı:

Ülkemiz pandemi sürecinde malzeme ve ekipman konusunda “yerli ve milli” ilkesi doğrultusunda, tüm bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları özel sektörler ile iş birliği içerisinde malzeme ve ekipman üretimi gerçekleştirmiştir.

Maske, siperlik, eldiven, koruyucu tulum: Virüsün ülkemizde görüldüğü ilk günden beri Millî Savunma Bakanlığı (MSB) bünyesinde yer alan askeri fabrikalar üretime başlamış ve 31 Mart 2020 tarihi itibarıyla toplamda 93.304.850 adet maske, 64.676 adet tulum üretimi gerçekleşmiştir. Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu’nun Makine ve Maske Fabrikası da pandemi döneminde maske ve koruyucu üretimi yapmışlardır. Yine Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından 81 ilde belirlenen pilot gençlik merkezlerinde ve MEB’in halk eğitimlerinde de maske ve tulum üretimi yapılmıştır (Türkiye’nin Koronavirüsle Başarılı Mücadelesi, 2021, s. 93).

Solunum Cihazı ve Üretimi:

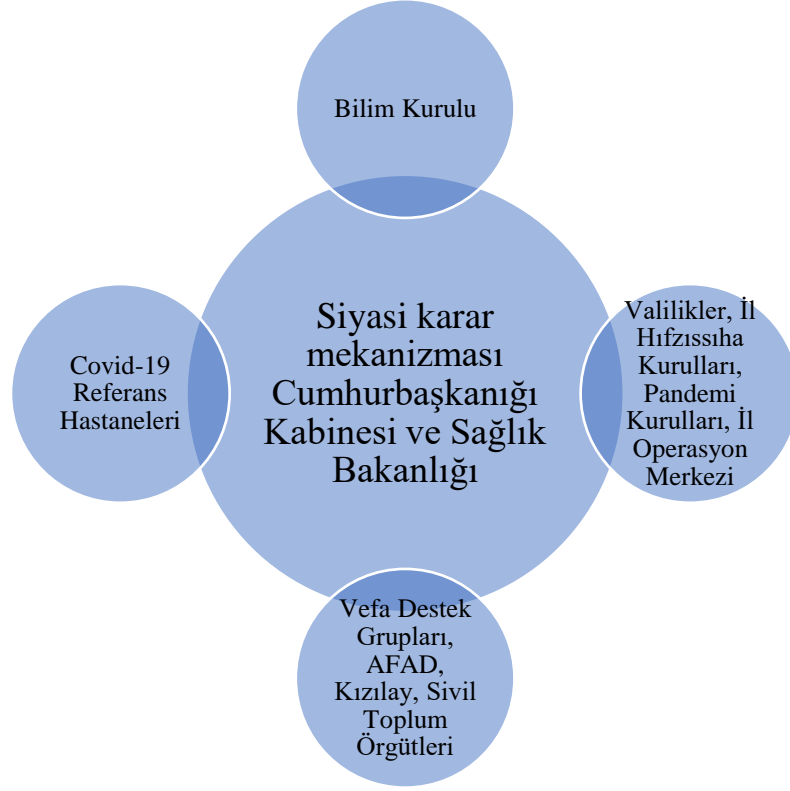
Salgının küresel anlamda yayılması, solunum cihazına olan ihtiyacı da artırmıştır. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın desteği ile start-up firması BIOSYS’in yerli yoğun bakım solunum cihazı, ASELSAN, BAYKAR ve ARÇELİK firmalarının desteği ile seri üretime geçmiştir. Uluslararası Sağlık Hizmetleri A.Ş. (USHAŞ) tarafından yaklaşık 5.000 solunum cihazı teslim edilmiştir. “Made in Türkiye” etiketli 4.000 solunum cihazı da 20 ülkeye ihraç edilmiştir. Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu SAHRA, taşınabilir solunum cihazı üretmiştir (Türkiye’nin Koronavirüsle Başarılı Mücadelesi, 2021, s. 97).

Aşı Tedariki:

Türkiye, aşı (Sinovac aşısı) ile ilgili ilk tedarikini, Çin Halk Cumhuriyeti’nden gerçekleştirilmiştir. Daha sonra ise Almanya’da Türk asıllı Prof. Dr. Uğur Şahin’in BioNTech aşısı da Türkiye’ye gelmiştir. Toplumsal aşılama ise 13 Ocak 2021 tarihinde başlamıştır (Türkiye’nin Koronavirüsle Başarılı Mücadelesi, 2021, s. 108).

2.1.10. Türkiye’de Covid-19 Pandemi Krizinde Kurumsal Yapılanma

Pandemi döneminde yapılan Cumhurbaşkanlığı Kabinesi toplantıları, Bilim Kurulu kararları ve ardından da İçişleri Bakanlığı Genelgeleri ile merkezi yönetim açısından süreç ilerlemiştir. Taşra yönetiminde ise valilikler, il hıfzıssıhha kurulları, pandemi kurulları, il operasyon merkezleri süreci yönetmişlerdir.

Şekil 2: Türkiye’de Covid-19 Krizi ile Mücadelede Temel Aktörler

Kaynak: Genç, F.N. (2021). *Kriz yönetimi covid-19 pandemisi*. (1). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

2019'da yayınlanan ulusal pandemi planına göre pandemi yönetiminin planlanması ve koordine edilmesi, Sağlık Bakanlığı'nın sorumluluğundadır. Pandemi sürecinde, bakanlıklar ve diğer kurumlar arasındaki koordinasyonu sağlamak için Ulusal Koordinasyon Kurulları oluşturulmuştur. Görevleri, operasyon merkezi ve bakanlıklar arasındaki bilgi akışını, operasyon merkezlerinin görevlerinin yürütülmesini ve genel olarak operasyon merkezinden gelen bilgileri değerlendirerek faaliyete geçmesini, sağlamaktır. Operasyon Merkezleri, Halk Sağlığı Genel Müdürü ya da görevlendirilen bir kişi başkanlığında oluşturulmuştur. 7/24 çalışma prensibi ile Ulusal Koordinasyon Kurulu ile iş birliği içerisinde çalışmakta ve pandemi sürecinde görevli olan diğer birimlere danışmanlık yapmaktadır (Genç, 2021, s. 326).

Operasyon Merkezi: Çin 3 Ocak'ta resmi olarak 44 vaka bilgisini açıklamıştır. Bunun ardından Sağlık Bakanlığı, küresel salgın düşüncesi ile Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü bünyesinde erken tedbirler kapsamında 15 kişinin görev aldığı Operasyon Merkezi'ni oluşturmuştur. Bu merkez salgınla ilgili dünyadaki gelişmeleri takip ederek raporlamalar yapmış ve olası salgına karşı stratejilerin belirlenmesi için ilgili

birimlere sunmuştur (Türkiye'nin Covid-19 ile Mücadelede Kapsayıcı Çalışmaları, s. 68).

Bilim Kurulu: Bilim Kurulu, 10 Ocak 2020 yılında Covid-19 hastalığı ile mücadele etmek için Türkiye'de henüz vaka görülmeden önce, Sağlık Bakanlığı tarafından kurulan bir danışma kuruludur. Görevleri ise salgın sürecini takip etmek ve bu süreçte uygulanacak politikalar ve tedbirlerle ilgili bilimsel açıdan tavsiyeler vermektir. Ayrıca çeşitli platformlarda bilimsel dayanağı olmayan bilgilerin önlenmesini sağlayarak vatandaşları bilimsel bilgiler çerçevesinde, salgın süreci ile ilgili bilgilendirmektir. Kurul ilk olarak 22 Ocak 2020'de toplanmıştır. Bilim Kurulu'nda, mikrobiyoloji, iç hastalıkları, enfeksiyon, viroloji, göğüs hastalıkları ve yoğun bakım alanında çalışan akademisyenler yer almakta ve Sağlık Bakanı Fahrettin Koca, kurula başkanlık etmektedir (Genç, 2021, s. 355).

İlk olarak 26 üye ile başlamış, ardından bu sayı 31'e ulaşmış ve daha sonra 38 olmuştur. Aynı zamanda 8 Haziran 2020 tarihinde toplumun salgınla ilgili psikolojik ve toplumsal etkileri ile mücadele edebilmek için sosyolog, psikolog, din psikologları ve ekonomistlerden oluşan "Toplum Bilimleri Bilim Kurulu" oluşturulmuştur. Bilim Kurulu, yurtdışı uçuşlarının yasaklanması, Çin'de bulunan Türk vatandaşlarının Türkiye'ye getirilmesi, kara sınırlarının bazı ülkelere kapatılması, yurt dışına yapılacak olan seyahatlerin ertelenmesi, pandemi hastanelerinin belirlenmesi, dışarıdan gelen vatandaşlara 14 gün karantına uygulanması, eğitime ara verilmesi, yurtlar, konaklama tesisleri, restoranlar ve huzurevlerindeki mevcut tedbirlerin çeşitlendirilmesi ve cezaevlerinde açık görüşlerin ertelenmesi gibi kararlar almıştır. Bilim Kurulu, 14 Ocak 2020 tarihinde 2019-nCOV hastalığı rehberini hazırlamış ve bu rehber Sağlık Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır. Bu rehberde özel olarak sağlık çalışanlarına yönelik hastaların bakımı ve izolasyonu, vakanın tanımlanabilmesi için gerekli koşulların neler olduğu ve tanımlandıktan sonra nelerin yapılması gerektiği ve salgın üzerine genel bilgiler yer almaktadır. 26 Mart 2020 tarihinde bilim kurulu üyeleri video konferans yolu ile Çinli bilim insanları ve yetkililer ile görüşmeler yapmıştır. 27 Mart 2020 tarihinde yapılan Bilim Kurulu toplantısında Türkiye covid-19 salgınının yönetimi konusunda, A, B ve C olmak üzere üç aşamalı plan kararı aldığını duyurmuştur.

Vefa Destek: 22 Mart 2020'de faaliyete geçen Vefa Destek Grupları, 65 yaş üstü, kronik rahatsızlığı bulunan ve evden çıkamayan vatandaşlara, aynı zamanda

karantina sebebiyle sokağa çıkma yasağının olduğu günlerde vatandaşların bazı ihtiyaçlarının (emekli maaşı, ilaç, gıda ve hijyen malzemeleri gibi) karşılanmasında destek olmuştur. İhtiyacı olan vatandaşlar, 112, 155, 156 ve diğer numaralar üzerinden iletişime geçmiş ve polis, bekçi, Jandarma, AFAD personeli, din görevlileri, öğretmen, kamu çalışanları ve bunların yanı sıra sivil toplum kuruluşlarında bazı gönüllüler tarafından ihtiyaçları evlerine kadar götürülmüştür (Genç, 2021, s. 357).

Vefa Destek Gruplarında, kamu personeli ve STK gönüllülerinden oluşan toplamda 144.907 kişi görev almaktadır. Vefa Destek Grupları sayesinde; Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından oluşturulan “Sosyal Koruma Kalkanı” kapsamında toplamda 3.124.580 ev ziyareti yapılmıştır. 65 yaş üzeri yaşlı ve engelli vatandaşlara maaşları, İŞKUR ödemeleri ve İstikrar Paketi kapsamında toplamda 2.926.956.599 TL ödeme yapılmıştır. Yine bu kuruluşlar tarafından toplamda 5.991.887 maske-kolonya dağıtımı yapılmıştır (Türkiye'nin Koronavirüsle Başarılı Mücadelesi, 2021, s. 215). Bu bağlamda; 112 numarasına 55.873, 155 numarasına 42.101 arama ve 156 numarasına 12.571 arama düşmüştür. Diğer numaralar üzerinden de 33.860 arama gerçekleşmiş olup, toplam arama sayısı 144.405 olarak bildirilmiştir. Bu aranma taleplerinden 121.388 tanesi Vefa Destek Grupları tarafından karşılanmıştır. Geriye kalan 23.000 arama ise bilgi almak amaçlı olduğu için, birimler gerekli bilgiyi paylaşmışlardır (<http-12>).

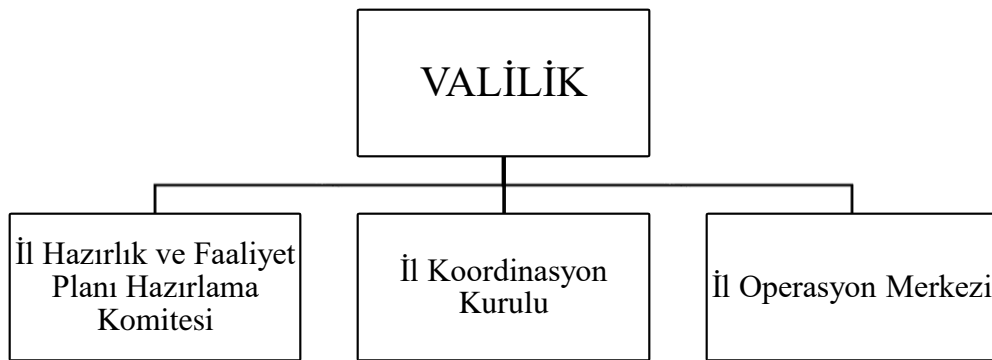
2.1.11. 2019 Yılında Yayımlanan Pandemik İnfluenza Hazırlık Planına Göre Taşra Teşkilatı ve Yerel Yönetimlerin Görevleri

Pandemi Hazırlık Planı'na göre, merkezi yönetimin görevlerinin dışında yerel ve taşra birimlerinin de görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Buna göre; bakanlıklar kendi bünyelerinde faaliyet planını, yerel birimler de pandemik influenza il hazırlık faaliyet planlarını hazırlayacaktır. Bu planların amacı, pandemi dönemlerinde kriz yönetimine uygun olarak süreçte yapılacakların planlarının hazırlanması, toplumun salgından etkilenme durumunu minimum seviyede tutmak ve bu sürecin kısaltılmasını sağlamaktır (Pandemik İnfluenza Hazırlık Planı, 2019, s. 56).

İl planlarının temel özellikleri ise şöyle olmalıdır: Erişilebilir, standartlara uygun, okunması ve anlaşılması kolay, tutarlı, süreçte görev alacak kurum ve kuruluşların görevleri net belirlenmeli, kapasite ve kaynakların kullanımında iş

birliğine dayandırılmalı, hazırlanmasında katılımcı bir politika izlenmeli, hazırlanma aşamasında uzman, bürokrat ve teknokratlardan faydalanılmalıdır. İlin tüm özellikleri ve kaynakları göz önünde bulundurularak ildeki tüm paydaşlar il planına uygun olarak kendi faaliyet planlarını detaylıca hazırlamalıdır. Hazırlanan planlar, zamanın şartlarına uygun olarak sürekli güncellenmeli, sürdürülebilir olmalıdır. Aynı zamanda yalnızca pandemi sürecinde yapılanlarla sınırlı kalmamalı pandemi sonrasında da zararları azaltma ve yeniden iyileştirme süreçlerini de kapsamalıdır.

İl pandemi planının içeriğinde; ilin sosyal, idari, demografik özellikleri, morg ve mezarlık kapasitesi, sağlık altyapısı, hizmet araçları ve toplu yaşam alanları belirlenmelidir. İlin idari, demografik ve sosyal özellikleri içerisinde, ilin idari yapılanması, fiziki ve beşerî coğrafi özellikleri, demografik ve sosyal özellikleri, ekonomisi, ulaşım altyapısı (liman, havaalanı, uluslararası ulaşım), geri gönderme merkezleri, sınır kapısı, göçmen kampı ve sayıları yer almaktadır. İlin sağlık alt yapısı başlığında ise; kamu ve özeli içerecek şekilde yatarak ve ayaktan sağlık hizmetleri, sağlık teşkilat yapısı, birinci, ikinci ve üçüncü basamak tüm kuruluşlar, personel sayısı ve özellikleri, yerleşim yerleri, yatak kapasitesi, poliklinik oda sayısı, yoğun bakım kapasitesi, yatak doluluk oranı ve yoğun bakım yatak doluluk oranı, eczane ve ilaç depoları bilgileri, özel ve kamu olmak üzere acil ambulans ve nakil araçlarının sayısı, göçmen sağlığı birimleri ve kapasiteleri, aşı lojistiğine dair bilgiler, aşı uygulama malzemeleri, ildeki kamu sağlık kurum ve kuruluşlarının hizmet araçlarının özellikleri ve sayıları, sağlık bilimleri ve tıp ile ilgili eğitim kurumlarının ve öğrencilerin sayıları gibi bilgiler yer almaktadır (Pandemik İnfluenza Hazırlık Planı, 2019).

Şekil 3: İl Pandemi Planına Göre İlde Sorumlu Olan Birimler

Kaynak: Pandemik İnfluenza Hazırlık Planı, 2019.

Pandemik İnfluenza Hazırlık Planına göre ilde valiliğin çatısı altında, İl Hazırlık ve Faaliyet Planı Hazırlama Komitesi, İl Koordinasyon Kurulu ve İl Operasyon Merkezleri yer almaktadır.

İl Hazırlık ve Faaliyet Planı Hazırlama Komitesi: Paydaşları ile iş birliği içerisinde koordineli olarak il planının hazırlanmasından sorumludur. Hazırlama komitesi Vali ya da Vali Yardımcısı onayı ile İl Sağlık Müdürü ya da görevlendireceği Halk Sağlığı Hizmetleri Başkan/Başkan Yardımcısı başkanlığında kurulur. Bu komitede yer alacak kişileri il kendisi belirleyecektir. Komitede yer alması tavsiye edilen birim temsilcileri: Bulaşıcı Hastalıklar Birim Sorumlusu, Aşı Programları Birim Sorumlusu, Çevre Sağlığı Birim Sorumlusu, Aile Hekimliği Birim Sorumlusu, Toplum ve Göç Sağlığı Hizmetleri Birim Sorumlusu, Ruh Sağlığı Birim Sorumlusu, Diğer ilgili birim sorumlularıdır (Pandemik İnfluenza Hazırlık Planı, 2019, s.61-62).

İl Koordinasyon Kurulu: Pandemi sürecinde ilin kurumları arasındaki koordinasyonu sağlamak için oluşturulan birimdir. İl Operasyon Merkezi, sağlık bakanlığı ve valilik arasındaki koordinasyonu sağlamaktadır. Sağlık Bakanlığı'nın görüşleri ve kararları neticesinde pandemi sürecinde verilecek hizmetleri, pandeminin durumuna ve ilin o anki şartlarına göre yeniden değerlendirir ve ertelenecek hizmetler olduğunda duyuruları yapar. Sağlık bakanlığının pandemi yönetimi bağlamında talep ettiği uygulamaları il sınırları içerisinde gerçekleştirmesini sağlamaktadır. İl operasyon merkezinden gelen rapor ve verilerin ilgili kurum ve kuruluşlarla paylaşılmasını, gerekli başka uygulamaların planlanmasını ve planlanan uygulamaların da gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. İletişim ve basın görevlerini düzenlemektedir. Paydaşları arasındaki iş birliğini sağlamaktadır. İl Koordinasyon Kurulu, Vali ve Vali Yardımcısı başkanlığında kurulurken yanda yer alan üyelerden oluşur: İl Sağlık Müdürü, Halk Sağlığı Hizmetleri Başkanı, Kamu Hastaneleri Hizmetleri Başkanı, Sağlık Hizmetleri Başkanı, İlaç ve Tıbbi Cihaz Hizmetleri Başkanı, Acil Sağlık Hizmetleri Başkanı, Destek Hizmetleri Başkanı, Personel Hizmetleri Başkanı, İl AFAD Müdürü, İl Milli Eğitim Müdürü, İl Emniyet Müdürü, İl Tarım ve Orman Müdürü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürü, Büyükşehir Belediyesi Başkanı, Belediye Başkanı, Garnizon Komutanı, Jandarma Alay Komutanı, Üniversite Rektörü, Tıp Fakültesi Dekanı, Türkiye Hudut ve Sahiller Bölge Ya Da İl Başhekimliği (Olan İllerde), Valilik Hukuk ve Basın Müşavirliği, Gerektiğinde uygun görülen yetkililerdir (Kızılay Başkanı, STK ve Meslek Odaları Temsilcileri, Çevre ve

Şehircilik İl Müdürü, Defterdarlık, Müftülük, Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı Müdürü, Veteriner Kontrol Enstitüsü vb.) (Pandemik İnfluenza Hazırlık Planı, 2019).

İl Operasyon Merkezi: Pandemi sürecinde ilin pandemi ile ilgili işlemlerin yürütüldüğü merkezdir. İl Operasyon Merkezi; Halk Sağlığı Başkanı ve Başkan Yardımcısı başkanlığında; Kamu Hastaneleri Hizmetleri Başkan Yardımcısı, Bulaşıcı Hastalıklar Birimi, Aşı Programları Birimi, Personel ve Destek Hizmetlerinden Sorumlu Başkanlık/Başkanlıkları (atama ve satın alma birimleri), Halk Sağlığı Laboratuvarı, Afet/Acil Sağlık Hizmetleri Birimi, Toplum Sağlığı ve Göç Sağlığı Birimi, Aile Hekimliği Birimi, Çevre Sağlığı Birimi, Kamu Hastaneleri Hizmetleri Başkanlığının ilgili birimleri, Basın ve İletişim Birimi, Halkla İlişkiler (CİMER, SABİM), Hukuk Hizmetleri, Teknik personel (Bilgi işlem), Sekretarya işlemleri için personellerden oluşmaktadır (Pandemik İnfluenza Hazırlık Planı, 2019, s. 62).

İl Operasyon Merkezleri, Sürveyans Birimi, Lojistik Birimi, Destek Birimi, Personel Birimi, İletişim Birimi, Hukuk Birimi ve Eğitim Birimi'nden oluşmaktadır.

2019 yılında yayınlanan “Pandemik İnfluenza Hazırlık Planı'na” göre ilde görevli olan kuruluşlar: Valilik, İl Sağlık Müdürlüğü, İlçe Sağlık Müdürlüğü/Toplum Sağlığı Merkezi, İkinci ve Üçüncü Basamak Sağlık Kuruluşları, İl AFAD Müdürlüğü, Büyükşehir Belediyesi/Belediyeler, İl Müftülüğü, İl Emniyet Müdürlüğü ve İl Jandarma Komutanlığı, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Gönüllü Kuruluşlar ve Sağlık Meslek Odaları ve diğer kurum ve kuruluşlardır.

2.1.11.1. Valilik

Pandemi planına göre valiliklerin görevlerine bakıldığında öncelikli olarak il planının hazırlanmasında sorumlu birimken İl Koordinasyon Kurulu üyelerinin göreve çağrılması da yine valilikler tarafından yapılmaktadır. Bunların dışında ilde bulunan diğer kurum ve kuruluşlarla iş birliği içerisinde koordinasyonu sağlayarak pandemi planının hazırlanmasını sağlayarak beraberinde pandemi ile ilgili işlerin öncelikli olarak yürütülmesini sağlamaktadır. İhtiyaç doğrultusunda İl Hıfzıssıhha Kurulu kararlarının alınması ve uygulanmasının sağlanmasına destek olurken pandemi sürecinde Sağlık Bakanlığı'nın görüşleri doğrultusunda iş yerlerinin kapatılıp açılması, izolasyon, eğitim ve öğretime ara verilmesi gibi uygulamalarda da karar

mekanizmasıdır. Kamuoyunun bilgilendirilmesi, basın açıklamaları, kamu düzeninin sağlanması ve hastaneye duyulacak ihtiyaç halinde kullanılacak kamu binalarının, seyyar hastanelerin ve gerekli ekipmanların hazırlanmasında da görev almaktadır (Pandemik İnfluenza Hazırlık Planı, 2019, s. 64).

2.1.11.2. İl Sağlık Müdürlüğü

Pandemi süreçlerinde en çok ihtiyaç duyulan en önemli birimlerinden biri şüphesiz İl Sağlık Müdürlükleridir. 7/24 esaslı çalışma koşullarının sağlanmasına destek olarak il operasyon merkezinin göreve çağrılmasını sağlar. Valilik, Sağlık Bakanlığı ve il koordinasyon kurulu ile iş birliğinin sağlanması ve hazırlanan il planına uygun olarak faaliyetlerin gerçekleştirilmesini sağlamakla görevlidir. Salgına yönelik sağlık hizmetlerinin yürütülmesinde planlama ve koordinasyonun sağlanması, Sağlık Bakanlığı'nın belirlemiş olduğu vaka yönetim algoritmasına uygun olacak şekilde faaliyetlerin gerçekleştirilmesini sağlamak, Sağlık Bakanlığı'nın tarafından belirlenen tanı ve tedavi yöntemlerine uygun hareket etmekle yükümlüdür. Verilerin toplanması ve değerlendirilmesini sağlamak, pandemi sürecinde tanı ve tedavi için gerekli laboratuvar kapasitesi için personel ve ekipman desteğinin sağlamak, lojistik planlamalarının yapılması ve eksikliklerin giderilmesini sağlamak, enfeksiyondan korunma ve kontrol önlemlerinin alınıp uygulanmasını sağlamak, pandemi sürecinde evde sağlık bakım hizmetlerinin kademeli olarak hizmet sunacak şekilde planlanmasını sağlamak, sınır kapılarındaki gerekli önlemlerin alınmasını sağlamakta diğer görevleri arasındadır (Pandemik İnfluenza Hazırlık Planı, 2019, s. 65).

2.1.11.3. İl AFAD Müdürlüğü

İl afet ve acil durum yönetim merkezlerinin faaliyete geçirilmesini sağlayarak riskleri azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme çalışmalarına destek olurlar. Bu süreçte gerekli olan ekipman temini konusunda da kurumlara destek olurlar (Pandemik İnfluenza Hazırlık Planı, 2019, s. 67).

2.1.11.4. Büyükşehir Belediyesi/Belediyeler

Pandemi süreçlerinde alınan kararlar doğrultusunda tedbirlerin ve önlemlerin uygulanmasında il de sorumlu olan birimdir. Pandemi ile ilgili ilgili her türlü afiş,

broşür ya da farkındalık yaratacak materyallerin halkın görebileceği yerlere asılıp dağıtımının yapılması kısacası pandemi sürecinde kamuoyu bilinçlendirme faaliyetlerini yürütmek belediyelerin görevleri arasındadır. Cenaze ve defin işlemleri için gerekli hazırlıkların yapılması ve malzeme temini sağlamak bununla birlikte cenazelerin transferi ve taşınması esnasında ihtiyaç duyulan cenaze nakil aracı, tabut ve gerektiğinde ceset torbalarının teminini sağlamakla görevlidir. Aynı zamanda morg olarak kullanılacak ek alanların belirlenmesi de bir diğer görevleri arasındadır. Bununla birlikte yine pandemi sürecinde çok önemli bir konu olan dezenfekte ve temizlik çalışmalarının yürütülmesi özellikle toplu taşıma araçları, ibadethane ve diğer toplu kullanılan alanların temizliğinin sağlanması da belediyelerin görevleri arasında yer almaktadır. Tüm bunların dışında aynı zamanda da gündelik hayatın devam etmesi ve akabinde ihtiyaçların sağlanması konusunda da belediyecilik çalışmalarının yürütülmesi de sağlamaktadırlar (Pandemik İnfluenza Hazırlık Planı, 2019, s. 67).

Pandemi planında büyükşehir belediyelerinin görevleri yukarıda sıralanmıştır. Bunlar baz alınarak BBB'nin yapmış olduğu çalışmalar incelendiğinde bu süreçte planda yer alan görevlerin hepsinin tamamlandığı görülmektedir. Özellikle dezenfekte işlemlerinin yapılması, cenazelerin taşınmasında pandemi kurallarına uyulmasına önemli ölçüde dikkat edilirken yalnızca ilimize mahsus olan THY ile bir protokol imzalanarak cenazelerin ya da yakınlarının taşınması sağlanmıştır.

2.1.11.5. İl Müftülüğü

Din hizmetlerinin devamlılığı için gerekli din görevlisi ihtiyacının karşılanmasını sağlar, cenaze ve defin işlemlerinin pandemi kurallarına göre yapılmasını sağlar, tercümanlık yapabilmek için Arapça bilen personel desteği sağlar ve İl Müftülüğü 'ne bağlı öğrenci yurtlarında pandemi planlarının yapılması ve uygulanmasını desteklemektedir (Pandemik İnfluenza Hazırlık Planı, 2019, s. 67).

2.1.11.6. İl Emniyet Müdürlüğü ve İl Jandarma Komutanlığı

Pandemi faaliyet planlarının hazırlanması ve bu planlara uygun hareket etmekle yükümlüdür, trafik ve güvenlik ile ilgili hizmetlerin pandemi kurallarına uygun sürdürülmesini sağlamak, izolasyon uygulamalarının gerçekleştirilmesinde güvenlik desteği sağlamak, kamu düzenini bozacak davranış ve faaliyetlere mâni

olmak ve il koordinasyon kurulunun talep ettiği uygulamaların pandemi yönetimi kapsamında destek olmakla yükümlüdür (Pandemik İnfluenza Hazırlık Planı, 2019, s. 68).

2.1.11.7. İl Milli Eğitim Müdürlüğü

İlde hazırlanan ya da hazırlanacak olan faaliyet planlarının hazırlanmasında devamında ise hazırlanan bu planlara uygun davranılmasını sağlamakla görevlidir. Salgından korunmak için alınan tedbirler ile ilgili tüm okullarda eğitimlerin verilmesi, alınan bu tedbirlerin uygulanması ve eğitim kurumlarında hijyen kurallarının sağlanmasından sorumludur. Pandemik aşuların, Sağlık Bakanlığı ile koordineli çalışarak uygulanmasını sağlamakla yükümlüdür. İhtiyaç halinde sağlık hizmetleri alanında eğitim gören öğrencilerin göreve çağırılması ve yine yabancı dil desteği için tercüman görevlendirilmesi yapmak da Milli Eğitim Müdürlükler 'in görevleri arasındadır (Pandemik İnfluenza Hazırlık Planı, 2019, s. 68).

2.1.11.8. İl Tarım ve Orman Müdürlüğü

Pandemi hazırlık planlarının hazırlanmasına destek olmak ve buna uygun hareket etmek, hayvanlarda hastalık kontrolünü sağlayarak, pandeminin önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamakla yükümlüdür. Eğer pandemiler hayvan kaynaklı ise gerekli aşılama ve kontrolleri sağlamakla yükümlüdür (Pandemik İnfluenza Hazırlık Planı, 2019, s. 68-69).

2.1.11.9. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü

Pandemi süreçlerinde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerine de büyük roller düşmektedir. Salgın dönemleri insanların psikolojik açıdan da en çok etkilendiği dönemdir bu bakımdan pandemi sürecinin psikolojik etkilerini ortadan kaldırmak için psikososyal destek vermek bu birimin görevleri arasındadır. Yine bu süreçten en çok etkilenen toplumun zayıf kesimlerinin koruma altına alınması maddi ve manevi destek verilmesi bir diğer görevleri arasındadır (Pandemik İnfluenza Hazırlık Planı, 2019, s. 69).

2.1.11.10. Gönüllü Kuruluşlar ve Sağlık Meslek Odaları

Sağlık Bakanlığınca belirlenen standartlara uygun olarak topluma eğitim vermek, ihtiyaç halinde gönüllü personel temini için destek olmak ve yine ihtiyaç halinde hastane ya da seyyar hastanelerin ihtiyaçlarının karşılanması konularında yükümlüdür (Pandemik İnfluenza Hazırlık Planı, 2019, s. 69).

2.2. İlgili Araştırmalar

Küresel anlamda dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını her alanda inceleme konusu olmuştur. Tüm alanları etkileyen salgın farklı alanlarda yapılan çalışmalara farklı açılardan ele alınarak konu olmuştur. Bu çalışmada Covid-19 salgınının yerel yönetimlere yansımaları kriz yönetimi perspektifinden ele alınarak incelenmiştir. Bu bağlamda konu ile ilgili birkaç çalışma analizine bu bölümde yer verilecektir.

Önez Çetin (2021), “*Ülke Örnekleri Üzerinden Covid-19 Sürecinde Yerel Yönetim Uygulamaları ve Önlemleri*” adlı çalışmada ilk olarak salgının kentlerdeki etkisi ve mücadele süreçleri anlatılırken bu süreçte alınan önlemlerden de bahsedilmiştir. Çalışmanın devamında ise İngiltere, Almanya, İtalya ve İspanya gibi ülkelerin yerel yönetimlerinin salgın yönetimi sürecine yer verilmiştir.

Tunç ve Atıcı (2020), “*Dünyada ve Türkiye’de Pandemilerle Mücadele: Risk ve Kriz Yönetimi Bağlamında Bir Değerlendirme*” adlı çalışmada da Dünyada ve Türkiye’de pandemilerle mücadele ile ilgili genel bir açıklama yapılarak risk ve kriz yönetimi açısından değerlendirilmiş ve çalışmanın sonunda da önerilerde bulunulmuştur. Koçak ve Sarı (2021), “*Türkiye’de Covid-19 ile Mücadele Sürecine Afet Yönetimi Açısından Bir Yaklaşım*” adlı çalışmada da Covid-19 virüsü afet kapsamında değerlendirilmiştir. Burada bu salgının diğer afetlerden farklı olduğu ve önlem alınması gerektiği bilgisi vurgulanırken özellikle sağlık alanında ülkemizin süreci başarılı yönettiği gözler önüne serilmiştir.

Gül ve Çelebi (2020), “*Koronavirüs (Covid-19) Pandemisinde Başlıca Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kriz Yönetiminin Değerlendirilmesi*” adlı çalışmada da seçilen bir kısım ülkelerin pandemi kriterlerini gerçekleştirme ve kriz yönetimi puanlaması yapılarak bir değerlendirme yapılmıştır. Ancak o tarihlerde salgın henüz yeni olduğu için salgın yönetimi ile ilgili çok fazla veriye ulaşılamamıştır.

Turan ve Hamza Çelikyay (2020), “*Türkiye’de Kovid-19 ile Mücadele: Politikalar ve Aktörler*” adlı çalışmada ise Covid-19 salgını Türkiye’deki politikalar ve aktörler üzerinden değerlendirme yapılarak anlatılmıştır. Bu kapsamda salgının başlangıcından çalışmanın bitişine kadar geçen sürede Türkiye’de salgınla mücadelede yürütülen çalışmalara yer verilmiştir.

Konuyla ilgili farklı alanlarda çok çeşitli çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmada ise kriz yönetimi genel çerçevesi ile açıklanmış ve ardından da kriz yönetiminin temelini oluşturan birtakım planlara yer verilmiştir. BBB’nin pandemi sürecinde yapmış olduğu faaliyet ve çalışmaları, kriz yönetimi perspektifinden ve salgın yönetimi için yayımlanan planlar doğrultusunda uyarlanarak özdeşleştirilmiş ve karşılaştırmalı analizleri yapılmıştır.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırmanın evreni ve örnekleme, veri toplama aracı teknikleri, veri toplama süreci ve verilerin analizi gibi bölümlere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma nitel bir araştırma örneğidir. Çalışmada öncelikli olarak kriz ve kriz yönetimi kavramları ve kriz yönetim süreçleri alanyazın kısmında farklı türde kaynakların taraması yapılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Gerekli tanımlamalar yapıldıktan sonra BBB'nin pandemi sürecinde yaptığı çalışmalar saha araştırması, raporlar ve literatür taraması ile incelenmiş kriz yönetimi açısından değerlendirilerek açıklanmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Covid-19 krizi daha önce yaşanan krizlerden bazı özellikleri ile ayrıldığı için yerel yönetimlerde Covid-19 pandemi krizinin yönetimi konusunda ülkemizde ne gibi çalışmalar yapıldığı ve süreç nasıl yönetildiği hususuna açıklık getirmek için evreni tüm Türkiye'deki yerel yönetim birimleri oluşturmuştur. Ancak ülke genelindeki tüm yerel yönetim birimlerine ulaşmak mümkün olmayacağı için yalnızca Balıkesir Büyükşehir Belediyesi'nin faaliyetleri ve çalışmaları ile sınırlı kalmıştır. Bu bakımdan örnekleme Balıkesir Büyükşehir Belediyesi oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Çalışmada bilimsel kitaplar, yüksek lisans ve doktora tezleri, makaleler, haberler, resmî web sitelerinden kurum ya da bireysel olarak hazırlanmış raporlardan yararlanılmıştır. Bu kaynakların dışında saha çalışması BBB Personeli, BAKOM ile biçimsel olmayan mülakatlar gerçekleştirilmiş, pandemi sürecinde gözlemler ile birlikte toplanan tüm bu veriler Doküman Analizi Yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

3.4. Verilerin Toplanma Süreci

Veri toplama sürecinde ilgili kaynaklar toplanmış incelemeler sonucunda ilgili konuyla alakalı saha çalışmaları yapılarak yöntem belirlenmiş ve tüm bulgular doğrultusunda analizler yapılarak çalışma tamamlanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Çalışmada öncelikli olarak konu ile ilgili bilimsel nitelikteki makale, kitap ve çalışmalar detaylı bir şekilde incelenerek literatür taraması yapılmıştır. Ardından da konu hakkında elde edilen veriler, faaliyet raporları incelenmiş konu ile ilgili BBB personeli ile biçimsel olmayan mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Elde edilen tüm bu veriler analiz edilmiş ve kriz yönetimi açısından değerlendirilmiştir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmanın bu bölümünde alanyazın kısmında açıklanan genel kriz ve kriz yönetimi kavramları çerçevesinde Covid-19 kriz yönetimi kapsamında Balıkesir’de neler yapıldığı, Covid-19 öncesi ve sonrasında farklılaşan durumlar tespit edilmiştir. Bu bağlamda yayımlanan raporlar, faaliyet planlarına yansımaları, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi personelleri ile görüşmelerden alınan bilgiler, verilerle desteklenmiş, analiz ve yorumlamalar ile çalışma tamamlanmıştır.

4.1. Balıkesir Büyükşehir Belediyesinin Covid-19 Krizi ile Mücadelesi

BBB, Covid-19 pandemi sürecini tüm kurum ve kuruluşlarla iş birliği içerisinde yönetmiştir. Bu bağlamda kriz yönetim merkezi BAKOM olmuştur. Salgınla mücadele ederken bir yandan da vatandaşların salgınının psikolojik etkisinden kurtulması için çeşitli faaliyetler düzenlemiş ve psikosozyal destek hizmeti sağlanmıştır. Tüm bu çalışma ve faaliyetlerin yanında normal belediyeçilik hizmetlerine de devam edilmiştir.

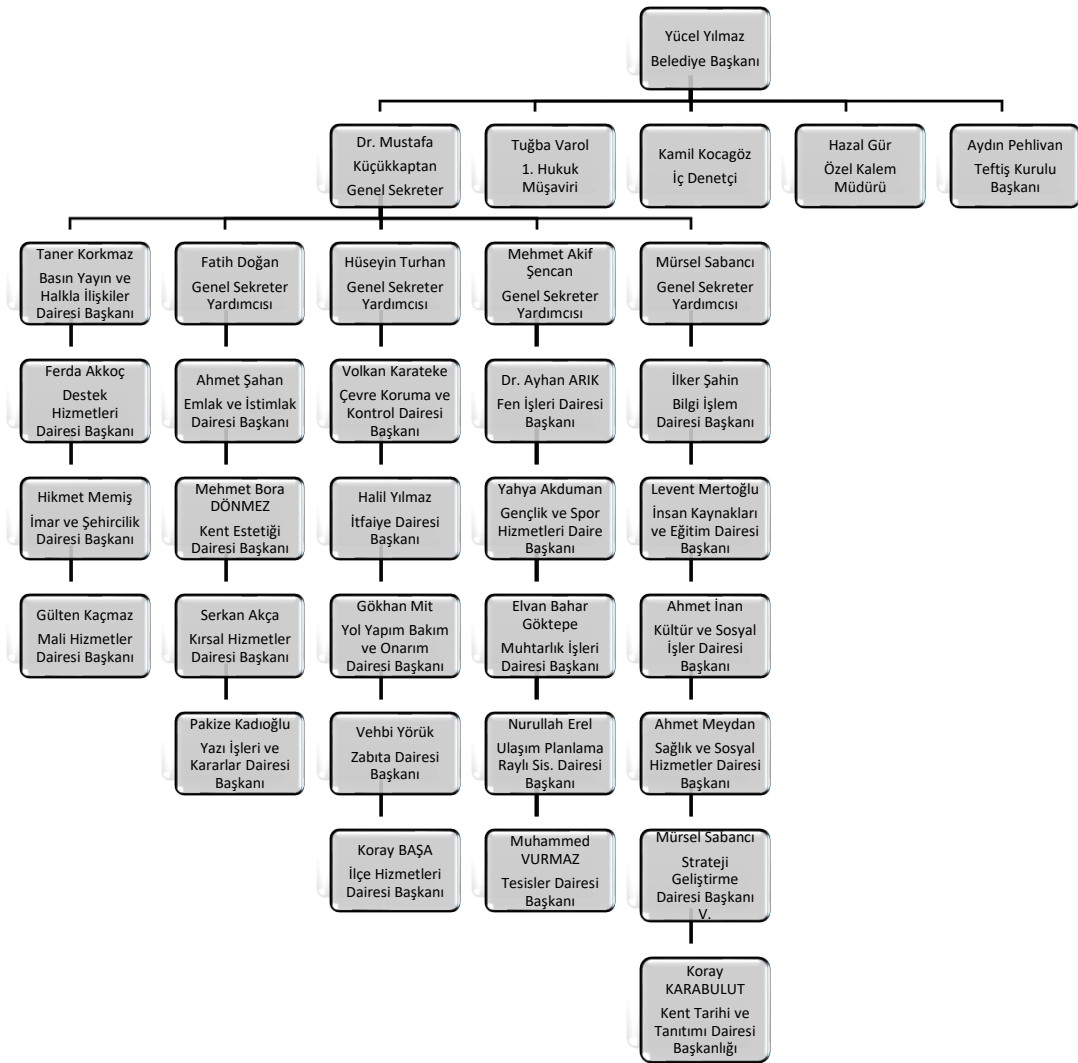
4.1.1. Genel Hatlarıyla Balıkesir Büyükşehir Belediyesi

Tarihsel açıdan köklü bir geçmişi olan Balıkesir ili, Selçuklu ve Osmanlı Devleti’nin en sancılı dönemlerinde bile söz sahibi olmuştur. Birinci Dünya savaşı yıllarında gösterilen millî mücadele ruhu ve Kuva-yi Milliye destanı ile milletin azim ve kararlılığını gözler önüne sermiş, savaşın kazanılmasında da büyük rolleri olan bir şehir olmuştur. 1926 yılında meclis tarafından vilayet isimlerinin değiştirilmesi kararı alınmış ve Karesi olan ismi Balıkesir olarak değiştirilmiştir (Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2021).

Yüzölçümü 1.454 km² olan şehir, Türkiye’nin kuzeybatısında ve Marmara Bölgesi’nde bulunurken Ege ve Marmara denizlerine de kıyısı vardır. Toplamda 20 ilçe ve 21 tanede belediye bulunmaktadır. 2022 TÜİK verilerine göre ise, nüfusu 1.257.590’dır (http-18). Tarım ve hayvancılığa elverişli iklim koşulları sebebiyle çok çeşitli sebze ve meyve üretimi ile özellikle zeytin ve zeytinyağı üretimi şehrin

simgelerindedir. Doğal güzellikleri ve termal su kaynaklarının bulunması sebebi ile de şehir, turizm alanında da gelişmiştir.

Balıkesir Belediyesi 6 Aralık 2012 tarihinde yayınlanan 6360 sayılı kanun ile Büyükşehir Belediyesi statüsüne alınmıştır. Bu kanun ile birlikte merkezde Altıeylül ve Karesi olmak üzere iki yeni ilçe kurulmuştur. Altıeylül Belediyesine 1 belde belediyesi, 13 mahalle ve 80 adet de köy statüsüne sahip olan yerleşim yeri, köylerin kaldırılması ile “Mahalle” statüsünde eklenmiştir. Karesi Belediyesine ise; 2 belde belediyesi, 40 tane daha önce köy olan mahalle ve 27 tane de mahalle bağlanmıştır. Toplamda bir tane Büyükşehir Belediyesi ve 20 tane de ilçe belediyesi vardır (Öner ve Şahnagil, 2020, s. 656).

Şekil 4: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Yönetim Şeması

Kaynak: http-19: <https://www.balikesir.bel.tr/organizasyon-semasi> (Erişim Tarihi: 05.03.2023)

4.1.2. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi'nde Covid-19 Krizi ile Mücadele ve Kriz Yönetim Merkezi: BAKOM

Salgınla mücadele kapsamında, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi ve Balıkesir Büyükşehir Belediye Başkanı sayın Yücel Yılmaz'ın önderliğinde oluşturulan Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, Afet ve Acil Durum Koordinasyon Merkezi (BAKOM); alınan tedbirlerin uygulamasında, İl Hıfzıssıhha Kurulu, Vefa Sosyal Destek Grupları ve Sivil Toplum Kuruluşları ile birlikte çalışarak sürecin koordineli ve tek merkezden kontrollü bir şekilde yürütülmesinde etkin rol oynamıştır.

BAKOM'un resmi açılışı 28.09.2020 tarihinde gerçekleşmiş, ancak faaliyetlerine resmi açılışından önce başlamıştır.

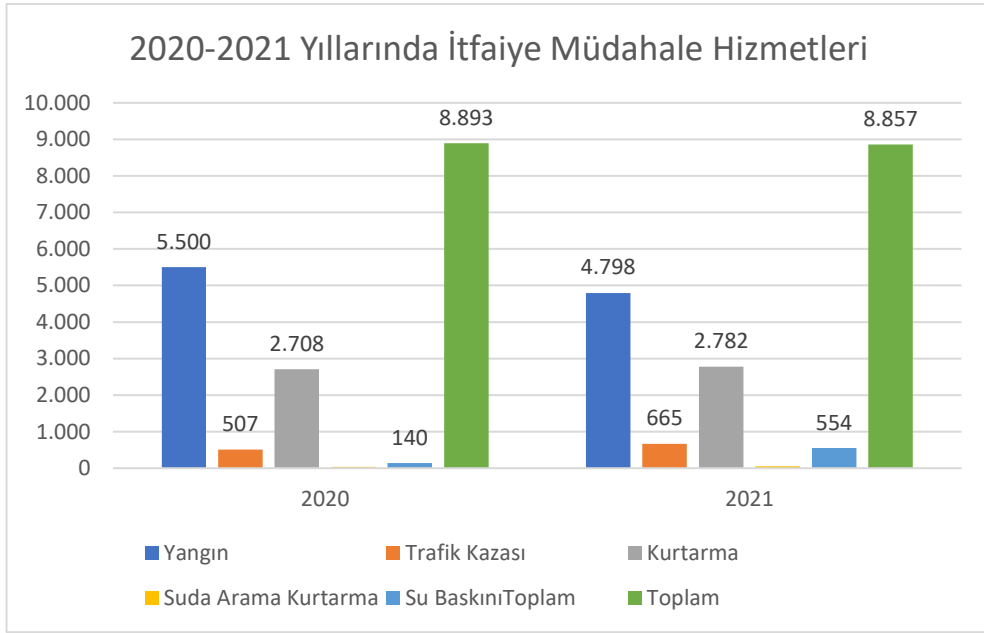
BAKOM; tüm afet ve acil durumların önlenmesi, eğer bu durumlar oluşmuşsa bile mücadele ve müdahale edilmesi, oluşan bu durum ve olayların etkisinin geçene kadar da Balıkesir Valiliği'nden gelecek talimatlar doğrultusunda topluma hizmet etmeyi ve destek olmayı amaçlamıştır.

BAKOM, Balıkesir'de pandemi sürecinin yönetildiği merkez olmuştur. Bu bağlamda 20 ilçe belediyesinin de içerisinde bulunduğu 135 ekip ve 350 personel; belediye ve ildeki diğer tüm kamu kurum ve kuruluşları ile koordineli olarak Covid-19 ile mücadelede aralıksız hizmet sunmuşlardır. 2020 yılı içerisinde, 116.356 noktada görev yapmış ve toplamda 5.945.564 adet malzeme dağıtımı yapılmıştır. 2021 yılında ise 12.430 noktada görev yapılmış ve 1.470.232 adet malzeme dağıtımı gerçekleştirilmiştir (BBB Faaliyet Raporu, 2020-2021).

Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Daire Başkanlıkları, Şirket ve Genel Müdürlüklerinin, afet ve acil durumlar meydana gelmeden önce alacakları tedbirler, bu olaylar esnasında ya da sonrasında yapacakları hizmetlerin belirlenmesi için, TAMP referans alınarak "Afet ve Acil Durum Müdahale Planı" hazırlanmıştır. Hazırlanan plan doğrultusunda her birimin görevleri tanımlanarak olası bir kriz durumunda kaosa sebep vermeden etkin ve hızlı bir şekilde müdahale edilmesi planlanmıştır.

Bununla birlikte; AFAD, BBB, İl Sağlık Müdürlüğü ve İl Jandarma Komutanlığı'nın katılımı ile masa başı tatbikatı gerçekleştirilmiştir. Pandemi döneminde ilimizde yapılan çalışmalar ve sürecin nereden yönetildiği konusunda yapılan saha çalışmalarında tüm oklar BAKOM'u göstermiştir.

BAKOM salgın yönetimi dışında farklı afetlerde de görev almış ve faaliyetlerde bulunmuştur. BM Kalkınma Planı LAR III Proje ekibi tarafından, İçişleri Bakanlığı ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın görüşleri doğrultusunda, "Hizmet Sunumuna İlişkin Süreçlerin Sadeleştirilmesi Amacıyla Yerel Hizmet Sunum Standartlarının Geliştirilmesi ve Hayata Geçirilmesi" faaliyetleri kapsamında "Önleyici ve Koruyucu İtfaiye Hizmetleri" alanında, Balıkesir belediyesi pilot Büyükşehir Belediyesi olarak seçilmiştir.

Şekil 5: 2020-2021 Yıllarında İtfaiye Müdahale Hizmetleri

Kaynak: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, (2020-2021). *Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu.*

2020 yılında, yangın, trafik kazası, kurtarma, suda arama kurtarma, su basını gibi olaylarda toplam müdahale sayısı 8.893 olmuştur. 2021 yılında ise bu rakam 8.857 adet olmuştur. Günlük rakama bakıldığında ortalama müdahale edilen acil olay sayısı 24,36 olarak belirtilmiş, 2021 yılında da ise 24,26 olmuştur. Gelen ihbarlara istinaden olay yerine ulaşım süresi 6 dakika 57 saniye iken, 2021 yılında bu rakam 5 dakika 57 saniyeye düşmüştür.

BAKOM, aynı zamanda özel işyerlerine, resmi kurum ve kuruluşlara, okullara, özel ve devlet öğrenci yurtlarına, eğitimler vermektedir. Bu eğitimleri bizzat işletme ve kurumlara giderek ya da ziyaretçi kabul ederek yapmaktadır. Bu kapsamda 2020 yılında, eğitim-ziyaret olarak toplamda 408 kurum ve 44.748 kişi eğitime katılmıştır.

2021 yılında ise bu rakam, 220 kurum ve toplamda 12.556 kişi olmuştur (BBB Faaliyet Raporu, 2020-2021).

Şubat 2020 tarihinde kurulan BAKOM, yeni kurulmasına rağmen özellikle Covid-19 krizinin yönetim merkezi olmuş ve tüm malzeme, ekipman dağıtımları bu kurum tarafından gerçekleştirilmiştir. Pandemi ile mücadelesinin dışında beraberinde yangın, sel, deprem gibi doğal afetlerle mücadele etmiş bunların yanında da çeşitli konularda eğitim faaliyetlerini sürdürmüştür.

Tablo 2: Mart 2020-Temmuz 2022 Tarihleri Arasında BAKOM Tarafından Dağıtılan Malzeme Listesi

İlçe Adı	Ay	Yıl	Tulum (Adet)	Gözlük (Adet)	Cerrahi Maske (Adet)	Eldiven (Çift)	Yüze Dezenfektanı (Litre)	El Dezenfektanı (Litre)	Pulverizatör (Adet)	FFP2 Maske (Adet)	Ateş Ölçer (Adet)	El Tipi Ulv (Adet)	Sensörlü El	Siperlik (Adet)	Tıbbi Atık Kovası
İL GENELİ	Temmuz	2022	0	0	5000	700	1790,00	30,60	0	0	0	0	0	0	0
İL GENELİ	Haziran	2022	0	0	0	350	290,00	0,00	0	0	0	0	0	0	0
İL GENELİ	Mayıs	2022	0	0	4000	0	0,00	0,00	0	0	0	0	0	0	0
İL GENELİ	Nisan	2022	0	0	24250	1850	0,00	44,00	0	0	0	0	0	0	0
İL GENELİ	Mart	2022	0	0	3000	0	0,00	0,00	0	0	0	0	0	0	0
İL GENELİ	Mart	2022	20	0	55000	550	0,00	17,40	0	20	0	0	0	0	0
İL GENELİ	Şubat	2022	20	0	56850	450	0,00	76,00	0	0	0	0	0	0	0
İL GENELİ	Ocak	2022	0	0	82450	3300	140,00	172,00	2	0	0	1	3	0	0
İL GENELİ	Aralık	2021	2	0	161950	800	180,00	115,00	2	0	0	0	0	0	0
İL GENELİ	Kasım	2021	10	0	79300	800	100,00	98,00	0	17	0	0	0	0	0
İL GENELİ	Ekim	2021	0	0	84800	750	40,00	163,00	1	5	0	0	2	0	0
İL GENELİ	Eylül	2021	15	0	87650	850	60,00	219,50	0	0	0	0	6	0	0
İL GENELİ	Ağustos	2021	0	0	103450	1350	20,00	135,00	0	50	0	0	0	0	0
İL GENELİ	Temmuz	2021	0	0	113300	650	50,00	84,00	3	0	5	0	0	0	0
İL GENELİ	Haziran	2021	0	0	112050	1200	40,00	224,00	2	0	0	0	3	0	0
İL GENELİ	Mayıs	2021	10	0	128550	650	45,00	385,00	2	2	0	6	0	0	0
İL GENELİ	Nisan	2021	5	0	138200	2500	80,00	366,50	2	20	0	0	0	0	0
İL GENELİ	Mart	2021	12	0	111575	1350	220,00	488,10	1	9	9	0	6	15	0
İL GENELİ	Şubat	2021	62	0	126850	4100	300,00	510,60	0	8	2	0	11	0	0
İL GENELİ	Ocak	2021	0	0	118050	2950	120,00	578,00	1	106	1	0	1	0	0
İL GENELİ	Aralık	2020	200	0	155400	5450	545,00	1114,40	1	65	5	0	6	10	0
İL GENELİ	Kasım	2020	65	20	157719	2050	585,00	336,30	0	81	7	0	13	47	0
İL GENELİ	Ekim	2020	62	0	215352	1700	385,00	1164,20	0	35	2	0	10	384	0
İL GENELİ	Eylül	2020	57	0	269333	1500	730,00	993,00	0	13	16	0	17	27	0
İL GENELİ	Ağustos	2020	273	4	181400	14700	480,00	1021,00	0	12	3	0	3	118	0
İL GENELİ	Temmuz	2020	0	11	117450	2650	700,00	623,00	4	64	1	0	46	26	0

Tablo 2-devamı

İL GENELİ	Haziran	2020	2	0	202965	3950	1420,00	625,20	6	50	17	0	26	111	0
ALTIEYLÜL	Haziran	2020	0	0	850	0	0,00	10,00	0	0	0	0	3	0	0
AYVALIK	Haziran	2020	0	0	2500	0	180,00	40,00	0	0	0	0	0	0	0
BİGADİÇ	Haziran	2020	0	0	1250	0	200,00	80,00	0	0	0	0	0	0	0
BURHANİYE	Haziran	2020	0	0	5500	100	20,00	4,00	0	0	0	0	0	0	0
DURSUNBEY	Haziran	2020	0	0	1000	0	0,00	0,00	0	0	0	0	0	0	0
EDREMİT	Haziran	2020	0	0	500	0	60,00	20,00	0	10	0	0	0	0	0
ERDEK	Haziran	2020	0	0	0	0	40,00	20,00	0	0	0	0	0	0	0
HAVRAN	Haziran	2020	0	0	3000	0	0,00	20,00	0	0	0	0	0	0	0
KARESİ	Haziran	2020	0	0	800	0	280,00	0,00	0	0	0	0	0	0	0
SINDIRGI	Haziran	2020	0	0	2700	0	120,00	47,00	0	0	0	0	0	0	0
SUSURLUK	Haziran	2020	0	0	1500	0	0,00	0,00	0	0	0	0	0	0	0
İL GENELİ	Mayıs	2020	181	2	400850	24250	880,00	1735,10	7	0	50	1	18	95	0
İL GENELİ	Nisan	2020	3505	155	1453735	207550	2510,00	2968,10	35	1652	32	1	96	1881	72
İL GENELİ	Mart	2020	1118	126	18800	101675	17335,00	3044,00	90	1080	0	12	123	0	97

Kaynak: **http-20:** <https://acikveri.balikesir.bel.tr/Veriler/VeriSetiTabloGorunum?vsadi=bakom-malzeme> (Erişim Tarihi: 04.03.2023)

Yukarıda yer alan tabloda pandeminin başlangıcı olan Mart 2020 tarihi ile Temmuz 2022 tarihleri arasında BAKOM tarafından dağıtımı yapılan malzeme bilgilerine yer verilmiştir. Malzeme dağıtımının dışında ibadethane, okul-yurt, park, kamu kurumu, umuma açık yerler, toplu taşıma araçları, ambulans ve resmi araçların dezenfektasyon işlemleri gerçekleştirilmiştir.

4.1.3. Balıkesir İl Hıfzıssıhha Kurulu Kararları ve Etkileri

İlimizde pandemi süreci boyunca toplumsal hayatın işleyişine ilişkin usul ve esasları salgının genel seyri göz önünde bulundurularak Sağlık Bakanlığı'nın önerileri doğrultusunda İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan genelgeler ile belirlenmiştir. İl ya da ilçenin durumuna göre alınan tedbirler İl/İlçe Hıfzıssıhha Kurulu kararları ile uygulamaya geçilmiştir. Bu kapsamda Balıkesir'de de yayımlanan genelgeler ve salgının seyrine göre İl Hıfzıssıhha Kurulu kararlar almış alınan bu kararlar neticesinde de önlemleri, yasakları, karantinaya alınan bölgeleri valilik resmî web sitesinden ve sosyal medya hesaplarından duyurmuştur. Bu bakımdan bazı dönemlerde alınan tedbirlere ek tedbirler getirilirken normalleşme süreçlerinde ise bazı yasaklar kaldırılmıştır. Covid-19 pandemi sürecinde Balıkesir'de alınan İl Hıfzıssıhha Kurulu kararlarına genel çerçevede aşağıda değineceğiz (http-21):

Salgının ilk ortaya çıktığı 2020 yılının mart ayında okulların kapatılması gibi genel yasakların dışında İl Hıfzıssıhha Kurulu'nun almış olduğu kararlardan bazıları: Berber, kuaför, güzellik merkezlerinin faaliyetleri, 21 Mart tarihi saat 18:00 itibari ile geçici süreliğine durdurulmuş, ören yerlerinde piknik yapılması ve mangal yapılması yasaklanmış, kronik rahatsızlığı olan ve 65 yaş üzerindeki vatandaşların evlerinden dışarı çıkmaları, açık alanlarda, parklarda ve toplu taşıma araçlarında seyahat etmeleri yasaklanmıştır. İller arası seyahat etme zorunluluğu olanlar, Balıkesir il merkezinde zorunlu seyahat gerçekleştirecek vatandaşların "**Şehirler Arası Otobüs Seyahat İzin Belgesi**" alması zorunlu kılınmıştır. Bu belgenin düzenlenmesi için Balıkesir İl Emniyet Müdürlüğü trafikten sorumlu İl Emniyet Müdür Yardımcısı Serdar Gökmenoğlu başkanlığında ve koordinasyonunda; Büyükşehir Belediye Başkanlığı Balıkesir Toplu Taşıma A.Ş. Müdürü Atınç Akıncı, Altıeylül İlçe Emniyet Müdür Vekili Güven Türkmen, İl Emniyet Müdürlüğünde görevli Komiser Arzu Koç, Polis Memuru Bahadır Yılmaz, Polis Memuru İsa Ceylan, Polis Memuru Atakan Şahin, Polis Memuru Tamer Duvarcı, İl Jandarma Komutanlığında görevli Jandarma Kıdemli Başçavuş İhsan Çınar, Ticaret Odası Meclis Üyesi Atalay Yıldırım tarafından "**Seyahat İzin Kurulu**" oluşturulmuştur. Balıkesir İl Jandarma Komutanlığınca (691) personelden oluşan (144) "Vefa Sosyal Destek Grubu" oluşturulmuştur. 24 saat boyunca vatandaşa hizmet veren grup sokağa çıkamayan 4.007 kişiye destek olmuştur.

Nisan 2020 tarihinde ise; 30 Büyükşehir ve Zonguldak ilinde, 10.04.2020 24.00 ve 12.04.2020 24.00 arasında sokağa çıkma kısıtlaması getirilmiştir. Daha sonra yapılan toplantıda ise, 17.04.2020 saat 24:00 ve 19.04.2020 saat 24.00 arasında istisnalar hariç sokağa çıkma kısıtlaması getirilmiştir. Yine aynı tarihte toplu taşımada maske zorunluluğu getirilmiştir. Yine nisan ayının farklı tarihlerinde sokağa çıkma kısıtlamaları ve ramazan ayı olması dolayısıyla iftar çadırları, toplu iftarlar, türbe ziyaretleri yasaklanmıştır.

Mayıs 2020 tarihinde ise; 65 yaş üzeri ve kronik rahatsızlığı olan vatandaşların sokağa çıkmaları kısıtlanmış ve ardından 10.05.2020 tarihinde saat 11.00-15.00 arasında maske takarak yürüme mesafesinde sokağa çıkmalarına izin verilmiştir. Yine sokağa çıkmaları kısıtlanan 14 yaş altı çocukların, 13.05.2020 tarihinde ve 15-20 yaş arasındaki gençlerin de 15.05.2020 saat 11.00-15.00 arasında sokağa çıkma serbestliği gelmiştir. Kapalı alanlarda zorunlu olan maske için açık alanlarda da takma

zorunluluğu getirilmiştir. Ramazan bayramı nedeniyle 22.05.2020-26.05.2020 tarihleri arasında sokağa çıkma kısıtlaması uygulanmıştır.

Haziran 2020 tarihinde; İl Hıfzısıhha Kurulu'nun 27.03.2020 tarih ve 2020/11 sayılı kararında, şehirlerarası toplu ulaşım araçları ile yapılacak seyahatlerde, seyahat izin belgesi alma zorunluluğu, Hayat Eve Sığar (HES) uygulaması üzerinden kod alındıktan sonra yapılması kararı verilmiştir. Toplu taşımada %50 yolcu taşıma zorunluluğu kaldırılmıştır. Kontrollü normalleşme sürecine geçilmiştir.

Temmuz 2020 tarihinde Filyasyon alışmaları Takip Kurulları oluşturulmasına karar verilmiştir.

Ağustos ve Eylöl 2020 tarihinde; kontrollü normalleşmeye geçilmesiyle birlikte il genelindeki vaka sayılarındaki artış sebebi ile birtakım kısıtlamalar getirilmiştir. İl ve ilçelerde Salgın Denetim Merkezleri'nin kurulması kararlaştırılmıştır. Salgın ve izolasyon kurallarına uymayanların yurt ve pansiyon gibi yerlerde izolasyon süresini geçirecekleri kararı alınmıştır. İldeki salgının yayılması, ağır hasta, entübe ve vefat eden sayısının çok olması gerekçesiyle 65 yaş ve üzeri vatandaşların, saat 10.00-16.00 dışında sokağa çıkma yasağı kararı alınmıştır.

Mart, Nisan 2021; 1 Mart 2021 günü Kabine toplantısında yeni normalleşme süreci ile ilgili kararlar alınırken, Balıkesir ili çok yüksek risk grubunda yer almıştır. İlde son günlerde mutasyonlu virüsün artması sebebi ile yeni kararlar alınmıştır. Balıkesir ili, 29 Mart 2021 tarihinde yapılan Kabine toplantısında da, çok yüksek risk grubunda yer almıştır. Bu bakımdan; haftaiçi 21:00-05.00 saatleri arasında, haftasonu cuma günü saat 21.00'de başlayıp cumartesi ve pazar günlerinin tamamı pazartesi 05.00'de bitecek şekilde uygulanmasına, 3-4 nisan da sokağa çıkma kısıtlamasının getirilmesine karar verilmiştir. Bakanlık genelgeleri doğrultusunda daha önce alınan "İl Hıfzısıhha Kurulu Kararlarındaki" maske kullanımı, HES kodu ve negatif PCR test sonucu uygulamasına son verilmiştir.

Balıkesir valiliği web sitesi ve sosyal medya hesapları takip edilerek Covid-19 sürecinde İl Hıfzısıhha Kurulu'nun tüm kararları incelenmiş ve bir kısmına yukarıda yer verilmiştir. İncelenen bir diğer kısım ise Balıkesir ilindeki karantinaya alınan yerler takip edilmiş ve 05.10.2020-16.04.2021 tarihleri arasında resmi olarak toplamda 65 adet bölge karantinaya alınırken, resmi internet sitesinde yer almayan ancak yapılan saha araştırmaları ve sosyal medya aracılığıyla 12 adet bölgenin de karantinaya

alındığı bilgisine ulaşılmıştır. Böylelikle bu tarihler arasında toplamda 77 bölge karantinaya alınmıştır.

4.2. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi'nin Covid-19 Krizi ile Mücadelede Faaliyetleri

BBB, bu süreçte çeşitli faaliyetlerde bulunarak Covid-19 pandemisi ile mücadele sürecini yürütmüştür. Bu başlık içerisinde de BBB'nin salgın sürecinde yapmış olduğu faaliyetler, çalışmalar ve pandemi öncesi ve sonrasında meydana gelen farklılıklar incelenmiş başlıklara ayrılarak zaman zaman sayısal veri analizleri ile desteklenerek açıklanmaya çalışılmıştır.

4.2.1. Kamuoyunu Bilinçlendirme, Farkındalık Yaratma ve Basın Yayın Faaliyetleri

Türkiye'de Covid-19'un ortaya çıktığı ilk günden beri öncelikli olarak salgın hakkında genel bilgilendirmeler, salgından korunmak için alınacak önlem ve tedbirler; televizyon kanalları, sosyal medya mecraları, radyo, gazete, broşür, kent meydanlarındaki led ekranlar gibi çeşitli iletişim mecraları aracılığıyla hem merkezi yönetim hem de yerel yönetimler tarafından, farkındalık ve bilinçlendirme çalışmaları yürütülmüştür.

Yerel yönetimler bağlamında ise belediye yönetimleri kendi sitelerinde, sosyal medya hesaplarında, hazırlamış oldukları broşür ve afişleri, toplu ulaşım araçlarına, kamu kurumlarına, okullara ve iş yerlerine asarak halkı salgın ve tedbirler hakkında bilinçlendirme faaliyetlerini yürütmüştür. Covid-19 ile mücadele çalışmalarında öncelikli olarak bilinçlendirme çalışmalarının yapılması süreç ile mücadelede çok önemli bir görev haline gelmiştir. Kriz aşamalarının en önemlisinin halkı süreç hakkında bilgilendirmek, salgının daha fazla yayılmaması için alınacak tedbirleri açık ve anlaşılır bir şekilde topluma bildirmek olacağı düşünülmüştür. Covid-19 belirtileri gösteren vatandaşların neler yapması gerektiği ya da testi pozitif çıkan vatandaşların paniğe kapılmadan ilgili kuruluşlara bildirmeleri gerektiği konusunda duyurular yapılmış ve gerekli iletişim numaraları paylaşılmıştır.

Türkiye'de tüm belediyeler, gerek Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı ve Sağlık Bakanlığı'nın yayınladığı broşürleri kendi web sitelerinde paylaşarak, gerekse

farklı bilinçlendirme çalışmalarına giderek vatandaşları salgın ve alınacak tedbirler doğrultusunda bilgilendirme ve farkındalık yaratma çalışmaları yürütmüştür.

Balıkesir Büyükşehir Belediyesi de farkındalık ve bilinçlendirme çalışmalarına salgının ortaya çıktığı ilk günden beri önem vermiş, ilgili kurum ve kuruluşları bu konuda hızlı bir şekilde eyleme geçmiş ve halkın bilinçlenmesi için çalışmalarını sürdürmüştür. Büyükşehir Belediyesi, Sağlık Bakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığının web sitelerinde yer alan broşürleri, web sitesinde, sosyal medya hesaplarında, il ve ilçe merkezi olmak üzere toplu taşıma araçlarında bulunan ekranlarda, yine il ve ilçe merkezlerindeki LED ekranlarda, şehir merkezlerinde bulunan raket ve billboardlarda ve halkın doğrudan ulaşabileceği yerlerde, yayımlayarak bilgilendirme ve farkındalık çalışmaları yapmıştır. Bununla birlikte şehir merkezi sinyalizasyon sisteminde bulunan trafik lambalarına “Maske, mesafe ve tedbir” ve salgının ilk zamanlarında da “evde kal” yazarak vatandaşa tedbirler konusunda uyarıcı mesajlarda bulunmuştur. Bursa ve İzmir yolu gelişi, Edremit yolu girişi olmak üzere üç noktaya değişken mesajlı uyarı sistemleri kurulmuştur. Bu ekranlara da yine Covid-19 ile ilgili tedbirler ve kurallar yansıtılmıştır (BBB Faaliyet Raporları, 2020-2021).

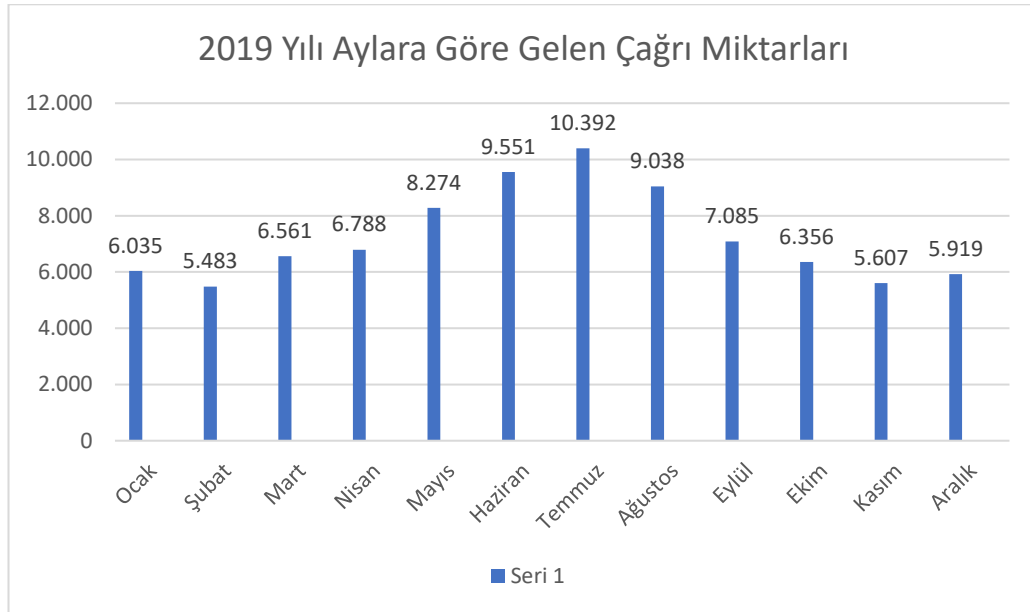
Dünya geneline bakıldığında ise bilinçlendirme ve farkındalık faaliyetlerini daha çok yerel yönetimlerin üstlendiği görülmektedir. Bilinçlendirme faaliyetlerinin yanı sıra günlük vaka, hasta ve iyileşenlerin durumunu gösteren sayısal veriler de bulunmaktadır. Cenevre Kantonu da kendi internet sitesi aracılığıyla günlük vaka sayılarını paylaşmıştır. Berlin Belediyesi ise, tıpkı Cenevre Kantonu gibi internet sitesi üzerinden günlük vaka sayılarını paylaşmıştır. (Kavas Bilgiç, 2020, s. 2089).

Ülkemize bakıldığında ise bazı büyükşehirlerin bilinçlendirme çalışmaları şöyledir: Ankara Büyükşehir Belediyesi internet sitesinden uluslararası platformda Covid-19’a karşı alınan önlemlerin nasıl aktarıldığını gösteren bilgiler yayınlamıştır. Aynı zamanda Sağlık Bakanlığının Covid-19 ile ilgili bilgilendirme metinlerini, tedbirlere yönelik duyuruları, toplu taşıma araçlarında ve metro ekranlarında yayınlamıştır. Konya Büyükşehir Belediyesi de kurallar ve tedbirlerle ilgili broşürleri vatandaşlara ve okullarda öğrencilere dağıtarak bilgilendirme çalışmalarını yürütmüştür. Antalya Belediyesi, trafik lambalarında yeşil ışıpta “Eve Git” kırmızı yandığında ise “Evde Kal” mesajları ile farkındalık oluşturmaya özen göstermiştir. Mersin Büyükşehir Belediyesi ise, Covid-19 sürecinden çocukların en az etkilenmesi

için ebeveynlere “Ebeveyn Farkındalık Eğitimleri” düzenlemiştir (Kavas Bilgiç, 2020, s. 2094).

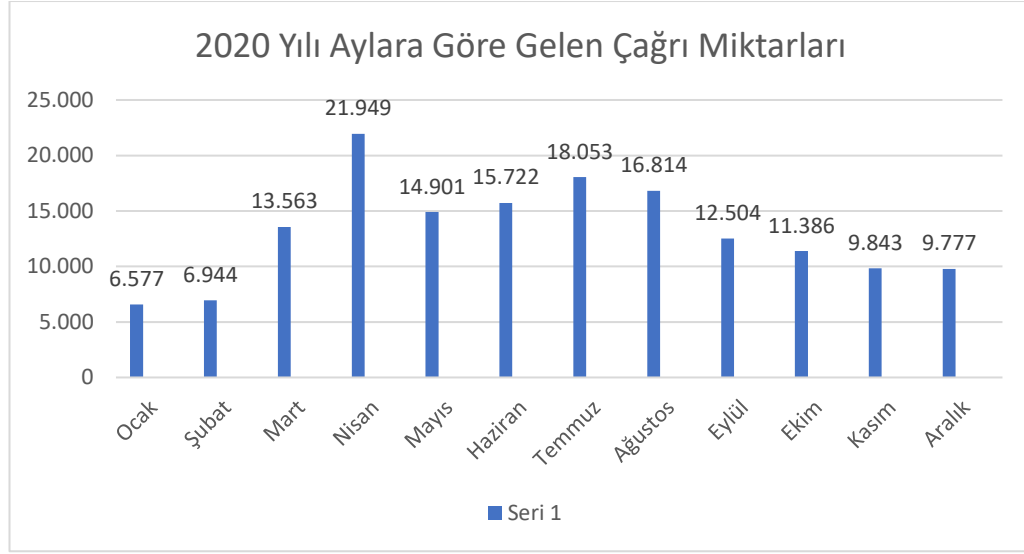
Yukarıdaki örneklerde, uluslararası arenada yer alan bazı ülkelerin yerel yönetimleri bizzat kendi sayfalarında yerel bağlamda yalnızca buldukları bölgelerin vaka sayıları, ölüm oranları, hastane doluluk oranlarına ulaşılırken ülkemizde yalnızca Sağlık Bakanlığı’nın paylaştığı günlük genel veriler kamuoyu ile paylaşılmıştır. Mart 2021 tarihinde vaka sayıları oran olarak ve “düşük, orta, yüksek ve çok yüksek” olarak bölge bazında sınıflandırılmıştır. Genel duruma bakıldığında belediyelerin, afiş, broşür çeşitli görsel ve yazılı medya ile vatandaşları farkındalık ve bilinçlendirme çalışmaları yaparken benzer yöntemler ile faaliyetlerini sürdürdükleri görülmektedir.

Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, salgın sürecinde yalnızca bilinçlendirme faaliyetleri ile sınırlı kalmamıştır. Süreç içerisinde vatandaşlara çağrı merkezi, beyaz masa personeli ile de ihtiyaç ve isteklerine destek olmuşlardır. 2019, 2020, 2021 faaliyet raporları incelendiğinde; Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanlığına 2019 yılında 3.106.971,32 lira bütçe ayrılmış, toplamda 1.938.961,26 lira gerçekleşmiştir. 2020 yılında ise bu kaleme ayrılan tutar 10.989.502,00 lirayken gerçekleşen tutar 6.439.451,49 liradır. 2021 yılında da toplamda 17.500.000,00 lira bütçe ayrılırken, 15.653.169,85 liralık bütçe gerçekleşmiştir (BBB Faaliyet Raporları, 2019, 2020, 2021).

Şekil 6: 2019 Yılı Aylara Göre Gelen Çağrı Miktarları

Kaynak: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, (2019). *Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu*.

Şekil 7: 2020 Yılı Aylara Göre Gelen Çağrı Miktarları

Kaynak: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, (2021). *Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu*.

Yukarıda yer alan tablolarda 2019 ve 2020 yıllarında çağrı merkezine gelen çağrılarının sayısı aylık olarak gösterilmektedir. 2019 yılında toplamda 87.089 çağrı gelirken, 2020 yılında, toplamda 158.033 tane çağrı gelmiştir. 2020 yılı içerisinde özellikle pandeminin patlak verdiği nisan ayında yılın en yüksek seviyesi olan 21.949 çağrı gelmiştir. Nisan ayı itibariyle sokağa çıkma kısıtlamalarının başlaması, Covid-19 testi pozitif çıkan vatandaşların ya da temaslıların karantinaya alınması ve vatandaşların çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması için çağrı merkezine başvurmalarına sebep olmuştur. 2021 yılında gelen toplam çağrı miktarı da 167.763'tür. 2021 yılında gelen çağrı miktarı son üç yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır.

BBB, 2020 yılında belediyenin yapmış olduğu hizmetleri halka sunmak, şehri tanıtmak, halk ve bürokrasiyi yakınlaştırmak amacıyla, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Online Web Kanalı olan BBBtv'de ilk yayına başlamıştır. Genç Balıkesir, Engelsiz Program, Balıkesir'in Gündemi, Balıkesir'e Adanmış Hayatlar, Tek Kelime Çok Anlam, Görmeden Gitme ve Önemli Günler olarak, toplamda 44 program çekimi yapılmıştır. Yapılan saha araştırmaları esnasında Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Şube Müdürlüğü ile görüşülmüş ve vatandaşların sosyal hayatlarının neredeyse sıfır olduğu bu süreçte Balıkesir manzaraları çekilip yayınlanmış, Balıkesir'e has yemek

programları ile de vatandaşlar pandeminin psikolojik etkilerinden bir nebze olsa uzak tutulmaya çalışılmıştır.

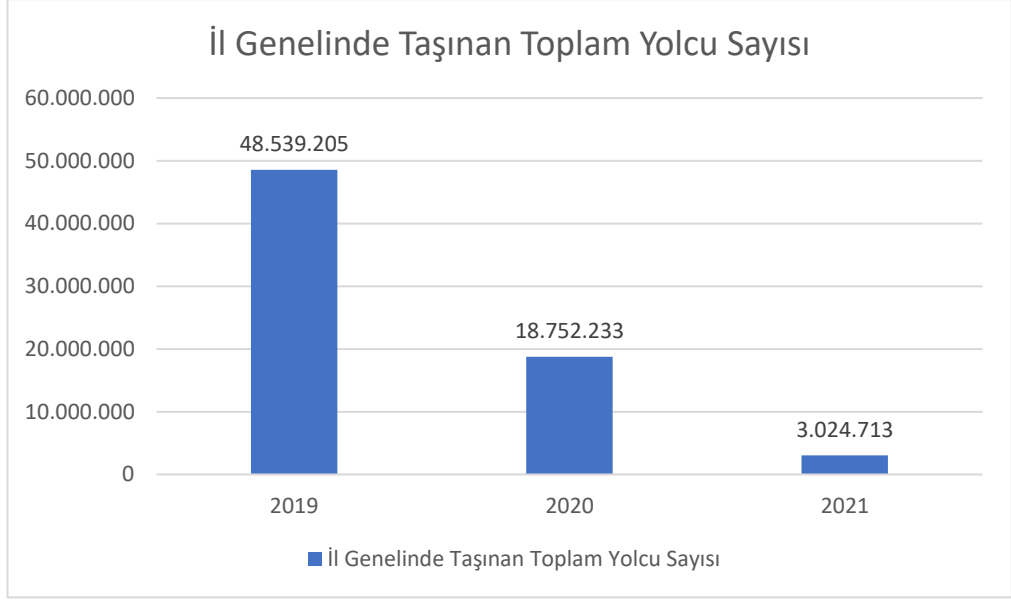
Covid-19 pandemisi, küresel bağlamda ülkeleri her yönden etkilediği gibi dünya çapında hükümetlerin ve belediyelerin hizmetlerine de yön vermiştir. Olağan dönemde yapılan bilgilendirme çalışmalarına ek olarak, halkın daha önce böylesine küresel çapta bir salgınla karşılaşmamış olması, kamuoyunu bilgilendirme ve farkındalığı artırma çalışmalarına ağırlık vermesine sebep olmuştur. Edinilen tüm bu bilgiler ve veriler çerçevesinde BBB'nin halkı bilgilendirmeye yönelik faaliyetleri, tüm il ve ilçe belediyeleri tarafından yürütülmüştür. Yalnızca salgınla ilgili tedbirler konusunda bilgilendirme çalışmaları değil, salgının ilerleyen zamanlarında sokağa çıkma kısıtlamalarının olduğu dönemlerde, BBBtv tarafından çeşitli programlar ile salgının psikolojik etkisinin de en aza indirilmesi için çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

4.2.2. Toplumsal Hayatı Koruma, Ulaşım, Çevre ve Denetimler

Covid-19 sürecinde yerel yönetimlerin bir diğer görevi de pandemi ile mücadele ederken, bir yandan da halk sağlığını, güvenliğini, huzur ve mutluluğunu sağlamak olmuştur. Bu bakımdan yerel yönetimler, salgınla ilgili alınan tedbirler ve kısıtlamalar kapsamında kolluk kuvvetleri ve zabıta ekipleri tarafından sıkı bir şekilde denetim faaliyetleri yürütmüştür.

Kriz yönetiminin doğru bir şekilde yönetilmesi, toplumda kaos ortamının oluşmaması için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Balıkesir'de bu noktada güvenlik güçleri ve kolluk ekipleri gerekli önlemleri almış, denetimler ile birlikte sürecin başarılı bir şekilde yönetilmesi için tüm imkânlar seferber edilmiştir.

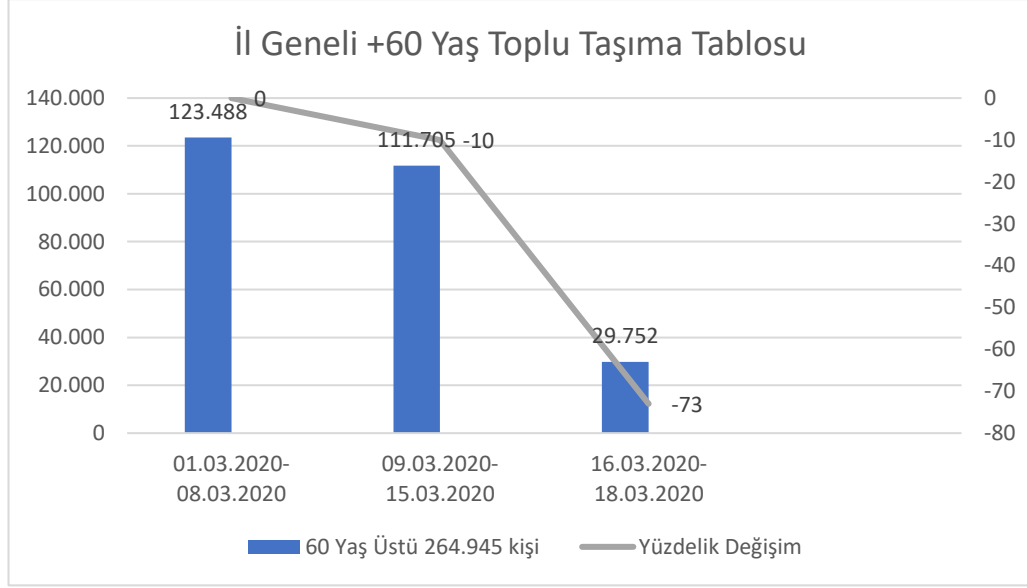
Ulaşımında şehre giriş ve çıkışların yasak olduğu dönemlerde, araç giriş çıkışını kontrol etmek için çok sayıda güvenlik personeli görev yapmıştır. Özellikle toplu taşıma araçlarında sıkı denetimler yapılmış ve vatandaşların Covid-19 virüsünden korunması için tedbirler alınmıştır.

Şekil 8: İl Genelinde Taşınan Toplam Yolcu Sayısı

Kaynak: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, (2019, 2020, 2021). *Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu.*

Yukarıdaki tabloda 2019, 2020 ve 2021 yıllarında il genelinde taşınan toplam yolcu sayısı gösterilmiştir. 2019 yılında toplamda 48.539.205 kişiye hizmet verilirken, bunlardan 7.406.602 adet yolcu ücretsiz hizmetten yararlanmıştı. 2020 yılında Covid-19 pandemisi ile sokağa çıkma kısıtlamalarının getirilmesi ve vatandaşların toplu taşımayı tercih etmemesi sebebiyle 2020 yılında toplamda 18.752.233 yolcu taşınmıştır. Bu yolculardan 3.039.292 tanesi ücretsiz yolculuk yapmıştır. Yüzdeler olarak baktığımızda ise 2019 yılında ücretsiz yolcu sayısı %15’lik kısmı oluştururken, 2020 yılında daha az yolcu taşınmış ancak ücretsiz yolcuların sayısı %16’lık kısmı oluşturmuştur. Burada 2020 yılında taşınan yolcu sayısının az olmasına rağmen ücretsiz taşınan yolcu sayısının yüzdeliğinin fazla olmasının sebebi 2020 yılında sağlık çalışanları ve eczacılar gibi meslek gruplarına toplu taşımının ücretsiz olmasıdır.

Şekil 9: İl Geneli +60 Yaş toplu Taşıma Tablosu

Kaynak: [http-22: https://twitter.com/ilkerFM](https://twitter.com/ilkerFM) (Balıkesir Bilgi İşlem Daire Başkanı Twitter hesabı (Erişim Tarihi: 03.04.2023))

Covid-19 virüsünün etkilerini azaltmak için vatandaşlara #evdekal sloganıyla çağrı yapılmıştır. Özellikle hastalık açısından büyük risk grubunda yer alan 65 yaş üzeri vatandaşların sokağa çıkmaları kısıtlanmıştır. Mart ayının ilk haftasına bakıldığında 123.488 vatandaş toplu taşımadan yararlanırken mart ayının son haftalarına baktığımızda ise bu sayı 29.752 kişiye düşmüştür. Bu veriler ışığında Balıkesir il genelinde 65 yaş üzeri vatandaşların, toplu taşıma kullanım oranında %50 düşüş yaşandığı görülmektedir. 65 yaş üzeri vatandaşlar, #evdekal çağrısına uyarak duyarlı bir davranış sergilemiştir.

2020 yılı pandemi döneminde toplu taşıma hizmetlerinden memnuniyeti ölçmek için anket çalışması yapılmıştır. “Toplu Taşıma Hizmetinden Memnuniyet Araştırma Anketi” adlı çalışmaya il genelinde 2500 kişi katılmış ve toplu taşıma hizmetinden memnuniyet oranı %75 olarak ortaya çıkmıştır (Balıkesir Faaliyet Raporu, 2020). Vatandaşların pandemi sürecinde toplu taşıma hizmetlerinden yüksek oranda memnun olmaları son derece dikkat çekici olmuştur. Toplu taşıma araçlarında alınan tedbirler şöyledir:

- Balıkesir Toplu Taşıma, toplu taşıma araçlarında bulunan el butonlarını kaldırarak yerine ayak butonu koyulmuştur. Böylelikle virüsün temas ile bulaşması engellenmeye çalışılmıştır.

- Otobüslerde özellikle sabah ve akşam saatlerinde yoğunluk oluşmaması için, sefer aralıkları 30 dakikaya düşürülmüştür.
- Araçtaki yolcu sayısı yüzde elli oranında düşürülmüş ve fiziki mesafeyi hatırlatmak için etiketler yapıştırılmıştır.
- Merkez ve ilçe terminallerinde Covid-19 virüsünün yayılımını engellemek, denetimi yapmak, gerekli hijyen kurallarını sağlamak için personel sayısı artırılmıştır.
- Tüm terminallerin girişine vatandaşların vücut sıcaklığını ölçen ateş ölçerler yerleştirilmiş ve böylelikle giriş ve çıkışlar kontrol altına alınmıştır.
- Seferden dönen araçlar dezenfekte edilmiş, 15 dk havalandırılmış, bununla birlikte servis bitiminde iç ve dış temizliği yapılarak içerisine 10 dakika süreyle ultraviyole ışınlarla dezenfekte çalışması yapılmıştır. Aynı zamanda araçların havalandırma filtreleri gün aşırı temizlenmiştir.
- Bununla birlikte alınan önlemlerin dışında sağlık personeli ve eczacılara ücretsiz ulaşım imkânı sağlanmıştır.

Ulaşım Denetleme Müdürlüğü'nün verilerine göre; 2019 yılında ilimizde dolmuş taksi, minibüs/otobüs, okul servisi, personel servisi ve ticari taksi olmak üzere toplamda 5.307 araç denetlenmiş ve bunlardan 727 tanesine yasal işlem uygulanmıştır. 2020 yılında toplamda 7.217 araç denetlenmiş ve 1.113 adet araca yasal işlem uygulanırken, 2021 yılında denetlenen araç sayısı 1.602 adet ve yasal işlem yapılan araç sayısı ise 374 adet olmuştur. Veriler incelendiğinde, en çok denetlemenin, 2020 yılında yapıldığı görülmektedir. Covid-19 pandemisi ile birlikte alınan tedbirler doğrultusunda getirilen kısıtlamalar ile olağan dönemdeki denetlemelere ek olarak pandemi ile ilgili yapılan denetlemeler, 2020 yılındaki denetleme sayısının artmasına neden olmuştur (BBB Faaliyet Raporu, 2019, 2020, 2021).

Toplumsal hayatı korumak, pandemi sürecinden minimum zararla çıkabilmek için en önemli faaliyetlerden biri de denetimdir. Nitekim Covid-19 sürecinde salgının yayılımını azaltmak ve doğru süreç yönetimi için alınan tedbirlerin ve getirilen yasakların denetiminin yapılması son derece önemlidir. Balıkesir ilinde de bu bakımdan, zabıta, polis ve jandarma ekipleri gibi kolluk kuvvetleri bu görevi yerine getirmişlerdir.

04.03.2021 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından gönderilen “Dinamik Denetleme Süreci” adlı bir genelge ile daha sıkı bir denetim seferberliği başlatılmıştır.

Bu denetim seferberliğin amacı, toplumsal farkındalığın artırılması olsa da asıl amacın, il genelinde vaka sayısının oldukça yüksek olması ve çok yüksek risk grubunda yer alması olduğu düşünülmüştür. Dinamik Denetim Süreci ile birlikte 05.03.2021 tarihi itibarıyla 4.000 kişilik denetim ekiplerinin sahada görev alacağı bildirilmiştir (http-23).

Tablo 3: Partikül Madde Kirliliği Değerlendirmesi

Partikül Madde PM2.5 ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)	Balıkesir
Ocak	26,3
Şubat	23,7
Mart	19,1
Nisan	12,9
Mayıs	8,6
Haziran	6,3
Temmuz	4,7
Ağustos	4,6
Eylül	7,4
Ekim	14,7
Kasım	23,2
Aralık	28,3

Kaynak: Balıkesir Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Balıkesir İli 2020 Yılı Çevre Durum Raporu.

Pandemi sürecinde ülkemizde genel olarak hava, su ve gürültü kirliliğinde bir azalma olduğu görülmüştür. Yukarıdaki tabloda hava kirliliği bakımından ortalama değerler verilmiştir. Pandeminin ortaya çıktığı ve pik yaptığı dönemlerde kirliliğin azaldığı, ekim ayından sonra yeniden arttığı gözlemlenmiştir.

Bu süreçte Balıkesir Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü (BASKİ), BASKİ Sanal Şubeyi kurmuş ve bu sanal ortamda insanlar evlerinden çıkmadan arıza ihbar, şikâyet ve abonelik işlemlerini yürütmüşlerdir. Bir başka yenilik ise su sayaçlarının drone ile okunmasıdır. Pandemi süreci ya da sonrasında da dezenfektasyon işlemleri, ilaçlama çalışmaları, park ve bahçelerin temizlenmesi düzeninin sağlanması gibi faaliyetler yürütülmüştür.

4.2.3. Sosyal Yardımlar, Maske, Dezenfektan, Gıda Kolisi, Diğer Yardımların Dağıtımı ve Diğer Hizmetler

İnsanlık tarihinin başladığı ilk günden beri sosyal yardımlar, önemli olmuştur. İnsanların yerleşik hayata geçmesi ile birlikte topluluklar halinde yaşamasının ardından, sosyal yardımların önemi artarak devam etmiştir (Akbaş, 2019, s. 3).

Tarihsel sürece bakıldığında sosyal yardımların daha çok dini kurumlar ve vakıflar aracılığıyla yapıldığı görülürken, günümüze baktığımızda küresel bağlamda “refah toplumu” ve “sosyal devlet” gibi kavramlar önem kazanmış ve devletlerin de üzerinde durduğu konulardan biri olmuştur (Çimen, 2021, s.17).

Sosyal devlet uygulamaları, her alanı içine alan geniş bir içeriğe sahiptir. Covid-19 süreci ile birlikte bu kavramın önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır. Özellikle halkın ihtiyaçlarına en kısa sürede verimli bir şekilde cevap verebilecek yerel yönetimlerin vatandaşa destek olması, bu konuda yerel yönetimlerin önemini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Dünya devletleri bu süreçte başarılı olsun ya da olmasın her biri halkı için farklı yönetim metotları ile salgınla mücadele etmişlerdir.

Ülkemizde de her ilimiz, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Bilim Kurulu’ndan gelen genelge ve bilgilere istinaden içinde buldukları coğrafyanın sosyo-ekonomik durumu, kaynakları ve salgının seyri doğrultusunda, farklı proje ve faaliyetlerle halkına destek olmuştur. Bu kısımda BBB’nin pandemi sürecinde, sosyal yardımlar başta olmak üzere diğer konularda vatandaşlarına yapmış olduğu hizmetler, verilerle açıklanacak ve böylelikle Covid-19 pandemi krizinde ne gibi çalışmalar yapıldığı ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

BBB Faaliyet planları incelendiğinde, genel kamu hizmetlerine ayrılan bütçe tahmini olarak 282.269.300,00 lira olarak iletilirken, gerçekleşen miktar 244.810.487,25 lira ve oran olarak ise %88,44 olmuştur. 2020 yılında genel kamu hizmetlerinde 307.384.607,96 liralık bir bütçe harcaması yapılırken, gerçekleşme oranı da %88,08 olmuştur. Aynı zamanda 2020 yılında sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri başlığında yeni bir bütçe açılmış, 20.778.489,27 lira harcama yapılmış ve ayrılan bütçenin %59,63’ü gerçekleşmiştir. 2021 yılında da genel kamu hizmetlerinde toplam 325.361.047,25 liralık bir bütçe ve %92,72’lik büyük bir oranla gerçekleşmiştir. 2020 yılındaki gibi sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri için ayrılan bütçe devam etmiş, toplamda 30.644.404,19 lira bütçe harcaması gerçekleşirken oran ise %87,37 olmuştur (BBB Faaliyet Planları, 2020-2021).

Covid-19 pandemi sürecinde de var olan harcamalara sosyal yardım alanında yenileri eklenmiştir. Bunun yanında da bazı faaliyetler için ayrılan bütçe, pandemi nedeniyle bu faaliyetlerin gerçekleştirilememesi nedeniyle faaliyet planlarında gerçekleştirilememiş olarak belirtilmiştir.

Tablo 4: 2021 Yılında Balıkesir İlinin Yapmış Olduğu Sosyal Yardımlar

Sosyal Yardımlar	Adet/Kişi
Gıda Kolisi	46700
Gıda Kartı	4.800
Giyim Yardımı	11.080
Maddi Yardım	107
Yangın Nedeniyle Zarar Gören Çiftçi Desteği	22
31.05.2021 tarih ve 593 sayılı Esnafa Yardım Konulu Büyükşehir Belediye Meclisi Kararına İstinaden abonenin 1. Kademe su faturasının Ödenmesi	17.225
Hasta Karyolası ve Döşegi Desteği	144
Ekmek Yardımı	8.000 haneye/16.000 adet
Kumanya Yardımı	4.000 haneye/4.000 adet
Sıcak Yemek Dağıtım ve İaşe Hizmeti	5.000
Covid-19 Testi Pozitif Çıkan Ailelere Market Alışverişi	200
Soba Desteği	12
Kömür Yardımı	20 ton/50 hane
Konaklama Hizmeti	87
Öğrenci Eğitimi İçin Servis Ulaşım Desteği	11
Vatandaşlara Ulaşım Desteği	53
Okul Kıyafeti Desteği	226

Kaynak: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, (2021). *Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu*.

Yukarıdaki tabloda 2021 yılında vatandaşlara yapılan yardımlar gösterilmektedir. Pandemi süreci boyunca ulaşılan veriler doğrultusunda toplamda, 56.250 gıda kolisi, 12.300 adet gıda kartı dağıtılmış ve 150 çölyak hastasına da destek olunmuştur. İlk sokağa çıkma kısıtlamasında, 11.04.2020-12.04.2020 tarihleri arasında fırınlar, il ve ilçelerde toplamda 137.000 ekmek dağıtımını yapmıştır. Balıkesir Kent Konseyi, semt pazarlarında ihtiyaç sahipleri için “İmkânı Olan Bıraksın İhtiyacı Olan Alsın” projesi başlatmıştır. Bu örneklerin dışında süreç içerisinde yapılan diğer faaliyet ve çalışmalar aşağıda yer almaktadır. Bunlar (BBB Faaliyet Raporu, 2020, 2021):

- 65 yaş ve üzeri ile kronik rahatsızlığı olan vatandaşların, eczane, fatura ödeme ve banka işlemleri, Balıkesir Valiliği’nce oluşturulan Vefa Sosyal Destek Grubu tarafından karşılanmıştır.
- 199 Vefa Grubu, 983 Personel ve 141 araç ile hizmet vermektedir. 112, 153, 155, 156, 444 10 10 nolu telefonlardan iletişime geçilmiştir.
- Meslek edindirme kurslarında (BALMEK), steril bir şekilde maske ve tulum üretimi yapılmış ve zabıta ekipleri tarafından dağıtılmıştır.

- Sosyal destek merkezi, İl Hıfzıssıhha Kurulu Kararı gereği karantina oteli olarak kullanılmaya başlanmıştır.
- Balıkesir'e üniversite için gelen öğrencileri karşılamak için meydan ve otogarlara öğrenci danışma masaları kurulmuştur.
- İlimize üniversite için gelen ve barınma yerleri olmayan, 87 kız öğrenciye Firdevs Saraçoğlu Yaşlı Bakımevinde barınma ve beslenme hizmeti sunulmuştur.
- Hayırsever vatandaşların talebi doğrultusunda 29 üniversite öğrencisine 1 yıl burs katkısı sağlanmıştır.
- Belediyeye gelen 501 adet tablet başvurusu değerlendirilmiş ve hayırseverler tarafından 64 tanesi sağlanabilmiştir.
- İl genelinde yaşayan özel çocukların tespit edilerek, aileleri ekonomik zorluk yaşayan çocuklara, "Umudum Sende Projesi" ile destek olunmuştur. 2020 yılında il genelinde toplamda 2690 çocuğa kırtasiye, giyim, dezenfektan, maske ve gıda gibi yardımlarla destek olunmuştur. 2021 yılının sonunda ise toplamda 8.525 çocuğa destek olunmuştur.
- Pandemi döneminde başlatılan "Sefamız Olsun Projesi" ile kadınlarla evlerinin bahçelerinde maske mesafe kurallarına uyularak buluşulmuş, talep ve sıkıntıları dinlenmiştir.
- Özellikle pandemi döneminde vatandaşların sorunlarını ve maske, dezenfektan, oyuncak ve diğer yardımlarda vatandaşlarının sesi olan başarılı muhtarlara, "Beyaz Zambak Projesi" ile Beyaz Zambak rozeti takılmıştır.
- "Isınan Kalpler Projesi" ile kırsal bölgelerde eğitimlerine devam eden çocuklara destek olunmuştur.
- Pandemi sürecinde mahalle muhtarları ile iletişime geçilerek Covid-19 hastası ya da karantinada olan ailelerin sayıları tespit edilmiş ve 36 jandarma bölgesi mahalleye, dezenfektan, maske ve eldiven teslim edilmiştir.
- 11.03.2020 tarihi itibarıyla Ayvalık (Kent Konseyi), Balya (Halk Eğitim), Gömeç (Kent Konseyi), Havran (Halk Eğitim), Merkez ve ilçelerde toplamda 1760 adet tulum, 100 siperlik, 800 önlük ve 1.108.548 maske üretimi dağıtımı yapılmıştır.
- Altıeylül ilçesine, Aile Destek Merkezi (ADEM), ikinci şubesinin açılışını gerçekleştirmiştir. Temel hedefinin toplumun temel yapısı olan aileyi

korumak olan kurum; danışmanlık, bireysel psikolojik, aile danışmanlığı, çocuk ve ergen terapileri danışmanlığı hizmetleri vermiştir. 2019 yılında hizmet vermeye başlayan kurum, pandemi dönemi ile birlikte destek almak isteyenlerin sayısının arttığını belirtmiştir (Balıkesir Bülteni, Ekim-Aralık 2021, 10. sayı).

- Pandemi döneminde Türkiye’de ilk defa THY ile protokol imzalanarak cenaze taşıma işlemleri yapılmıştır.

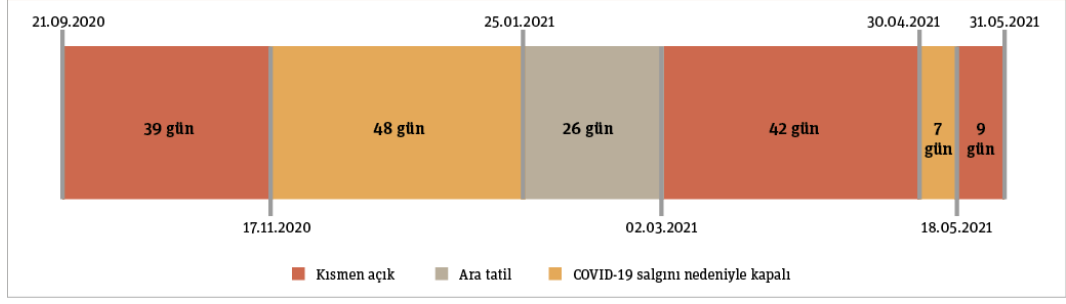
2020 yılında toplamda 2.128 adet cenaze nakli gerçekleştirilmiştir. Bu nakillerden 1.438 tanesi şehir içi, 690 tanesi de şehir dışıdır. THY ile yapılan sözleşmeyle birlikte, 2020 yılının Ekim, Kasım ve aralık ayında 26 cenaze, İstanbul ve İzmir çikışlı olarak taşınmıştır (BBB Faaliyet Raporu, 2020).

2021 yılında da 2.063 tane şehir içi ve 828 tane de şehir dışında olmak üzere toplamda 2.891 adet cenaze nakli gerçekleştirilmiştir. Pandemi sürecinde ise Covid-19 sebebi ile hayatını kaybeden 1.467 tane cenazenin nakli sağlanmıştır (BBB Faaliyet Raporu, 2021).

Sosyal yardımlar kapsamında yer alan maske dezenfektan dağıtımının tamamı, BAKOM tarafından gerçekleştirildiği için, pandemi döneminde dağıtılan tüm malzeme ve ekipmanı BAKOM kısmında açıklanmıştır.

4.2.4. Eğitim, Kültür, Sanat ve Turizm Faaliyetleri

Covid-19 hayatın her alanını derinden etkilediği gibi dünya genelinde en çok etkilenen sektörlerden biri de eğitim sektörü olmuştur. Salgın karşısında dünya ülkelerinin eğitim konusundaki politikaları okulların kapatılması yönünde olmuştur. Bu bağlamda dünya genelinde 1,5 milyar öğrenci bu durumdan etkilenerek öğrencilerin yüz yüze eğitim sürelerinin yaklaşık %75’i sağlanamamıştır (TÜSİAD, 2021).

Şekil 10: 2020-2021 Eğitim Öğretim Yılı Türkiye'nin Yüz Yüze ve Uzaktan Eğitim Takvimi

Kaynak: http-24:

https://www.egitimreformugirisimi.org/wpcontent/uploads/2010/01/EgitimIzlemeBulteni2021_EgitimOrtamlari.html Erişim Tarihi: (05.04.2023)

Türkiye’de ise ilk olarak 16 Mart 2020 tarihinde ilk, orta ve liselerde eğitime ara verilmiş, ardından 23 Mart itibari ile de uzaktan eğitime tabi tutulacağı bildirilmiştir. Yükseköğretimde ise 16 Mart 2020 tarihinden itibaren 3 hafta süreyle tatil edileceği duyurulmuştur. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü’nün (UNESCO) hazırlanmış olduğu verilere göre ülkemizde, 21 Eylül-31 Mayıs 2021 tarihleri arasında tatil günleri ve hafta sonlarını çıkartığımızda toplamda 55 gün kapalı kalmıştır. Bu tarihler arasında Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkeleri arasında okulların en uzun süre kapalı kaldığı birinci ülke Meksika, ikinci ülke ise Türkiye olmuştur. Salgın sürecinde eğitim takvimi ise şöyledir (TÜSİAD, 2021, s. 16-19):

- 23 Mart itibariyle örgün eğitime 1 hafta ara verilmiş ve 23 Mart itibariyle 1 hafta uzaktan eğitim yapılacağı açıklanmıştır ve 23 Mart itibari ile de EBA TV yayına başlamıştır.
- 2 Nisan 2020 tarihinde salgının olumsuz psikolojik etkilerini en aza indirmek için 81 ilde Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Bilgilendirme Hattı oluşturulmuştur.
- 19 Haziran 2020’de yaz tatili başlamıştır.
- 30 Haziran 2020, 2020-2021 eğitim-öğretim yılının 31 Ağustos 2020 tarihinde uzaktan eğitim ile başlayacağı ve 21 Eylül 2020 tarihinden itibaren de aşamalı ve seyreltilmiş şekilde yüz yüze eğitime geçileceği bildirilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), 1 Mart 2021 tarihinden itibaren dört kategoriye ayrılacak olan risk haritası kapsamında, kademeli normalleşme ile birlikte eğitime başlanacağını duyurmuştur. Ancak Türkiye genelinde toplamda 39 ilde, 3.572.759

öğrenci kademeli normalleşme döneminde de uzaktan eğitime devam etmiştir. Bu dönemde Balıkesir de risk düzeyi nedeniyle yüz yüze eğitime devam edemeyen 39 ilden biri olmuştur. Bu süreçte Mart 2021 tarihi itibariyle kademeli normalleşmeyle birlikte yüz yüze eğitime geçemeyen öğrenci sayısı ilimizde 80.785 olarak bildirilmiştir. Balıkesir’de ilköğretim kapsamında 113.674 öğrenci, 6.248 derslik bulunurken, derslik başına düşen öğrenci sayısı 18’dir. Ortaöğretim kademesinde ise toplamda 52.937 öğrenci, 2.954 derslik sayısı mevcutken derslik başına düşen öğrenci sayısı yine 18 olmuştur (http-25).

Türkiye genelinde olduğu gibi ilimizde de daha önce hiç uygulanmamış olan uzaktan eğitim süreci, öğretmen, öğrenci ve velilerin birtakım sorunlarla karşılaşmasına neden olmuştur. Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan öğrencilerin internet ve bağlantı sorunları, aynı ailede birden fazla çocuğun olması ve ders saatlerinin çakışması nedeniyle telefon, tablet, bilgisayar gibi ekipman eksikliği nedeniyle, dersleri tam olarak takip edememişlerdir. Aynı zamanda özellikle ilkökullerdeki çocuklar, uzaktan eğitim sürecinde odaklanma sorunu yaşamışlardır. Balıkesir’de özellikle internet sorununu çözmek için öğrencilere destek verilmiştir. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, doğum tarihi 01.01.2000-01.01.2008 arasındaki gençlere 1 GB internet desteği vermiştir. Onun dışında İvrindi ve İkizce Mahallesi’nde uzaktan eğitime katılmada internet bağlantısı sorunu yaşayan öğrenciler için Büyükşehir Belediyesi ve İvrindi Belediyesi iş birliği ile uydu net bağlantısı sağlanarak, internet sorunu çözülmüştür.

Eğitim faaliyetleri dışında, 23 Nisan, 19 Mayıs, 29 Ekim ve 30 Ağustos gibi milli bayramlarda, sokağa çıkma kısıtlamaları olmasına rağmen bayramlar, çeşitli yöntemlerle kutlanmıştır. Onun dışında yine çeşitli kültürel faaliyetler online platformlar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda yapılan faaliyetler şöyledir (BBB Faaliyet Raporu, 2020, 2021):

- Sokağa çıkma kısıtlamasının olduğu 23 Nisan’da, ilk olarak BBB Başkanı 100 çocukla video konferans yoluyla bayramlaşmış, ardından il ve tüm ilçe merkezinde üzeri açık otobüsler ve vosvoslar ile tur atılmıştır.
- 19 Mayıs Milli Sporcular ve 20 ilçenin Gençlik Meclisi Temsilcileri ile video konferans yoluyla bir araya gelinerek buluşma gerçekleştirilmiş, ardından da Çamlık Tepesi Rekreasyon alanında düzenlenen renkli programla bayram coşkuyla kutlanmıştır.

- 2020 yılı Ömer Seyfettin yılı projesi kapsamında okul programları 11 Mart 2020'ye yapılmış, ancak Covid-19 sebebi ile ertelenen programlar yeniden düzenlenmiş ve yapılan etkinliklere 35 okul ve 6.000 öğrenci katılmıştır.
- 23 Nisan'da online resim yarışması düzenlenmiştir.
- 16 Mayıs Kuva-yi Milliye gününde, online resim yarışması düzenlenmiştir.
- 19 Mayıs'ta, 8 Eylül Havra'nın kurtuluşu, 15 Eylül Ayvalık'ın kurtuluşu, 17 Eylül Bandırma'nın kurtuluş günleri sebebiyle, online sergiler düzenlenmiştir.
- 29 Ekim Aydın Ayhan Kitaplarının Tanıtımı ve Millî Mücadele Sergisi düzenlenmiştir.
- 23 Nisan'da 100. yıla özel 100 çocuğa sürpriz hediye gönderimi yapılmıştır.
- Kent tarihi ve kent kültürü hakkında sosyal medya üzerinden bir bilgi yarışması düzenlenmiş ve sorulan sorulara doğru cevap veren vatandaşlara, 800 adet kitap, satranç takımı, akıl ve zekâ oyunları hediye olarak verilmiştir.
- 5 Mayıs trafik haftası sebebiyle sosyal medyada bilgi yarışması düzenlenmiştir.
- “Sen Türkünü Söyle” adlı online yarışma düzenlenmiştir.
- “Balıkesir'in Tanıtımına Katkı Sağlayacak Olan Şehrimize İlişkin Cümle” adlı yarışma düzenlenmiştir.

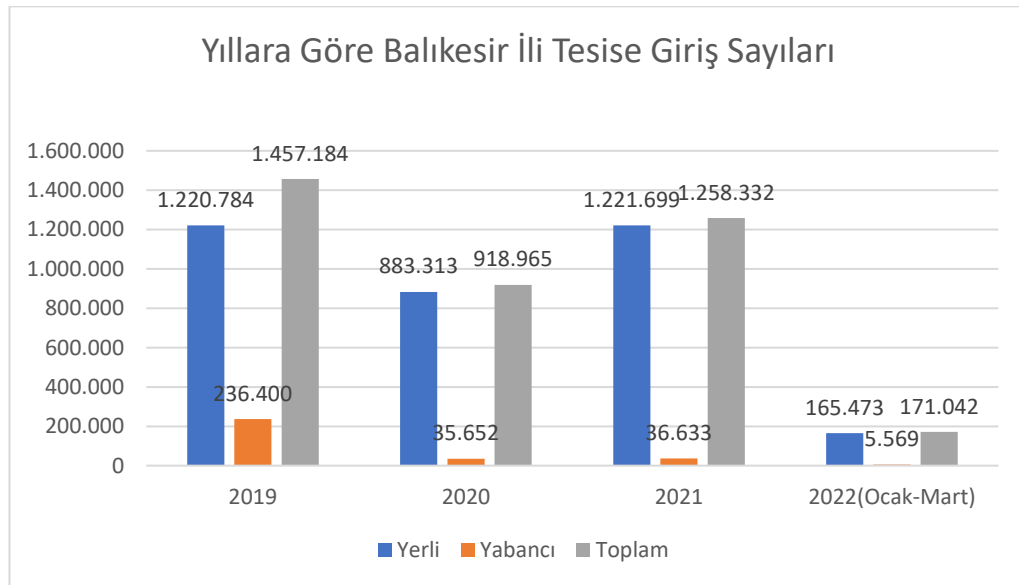
Covid-19 pandemisi dünya üzerinde birçok sektörü olumsuz yönde etkilediği gibi şüphesiz en çok etkilenen sektörlerden biri de turizm olmuştur. Uluslararası bağlamda salgının başladığı 2019 yılının aralık ayından sonra uçuşlar kademeli olarak sınırlandırılmıştır. Salgının ilk zamanlarında yalnızca vakaların görüldüğü yerlerde uçuşlar durdurulurken, salgının yayılım alanı genişledikçe uçuşların neredeyse büyük çoğunluğu askıya alınmıştır.

Türkiye, dünya çapında en çok ziyaretçi alan ülkelerden biridir. Covid-19 ile birlikte turizm sektörü de büyük ölçüde olumsuz etkilenmiştir.

Turizmin önemli şehirlerinden biri olan Balıkesir de bu süreçten elbette olumsuz olarak etkilenmiştir. Balıkesir, Marmara ve Ege Denizlerine kıyısı bulunan geçiş noktası konumunda olan bir ilimizdir. Tarihi, turistik, folklorik ve doğal değerler bakımından çok fazla çeşitliliğe sahip olan il, yabancı ve yerli turistlerin de tercih ettiği yerlerden biri olmuştur. Balıkesir; termal turizmi, kıyı turizmi, eko turizm, sualtı dalış

turizmi, yamaç paraşütü ve dağcılık gibi farklı turizm alanları açısından zengin bir potansiyele sahiptir. Ancak Covid-19 pandemisi, ilde turizmin ve turizm gelirlerinin düşmesine neden olmuştur.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın verilerine göre il genelinde Belediye Belgeli ve Bakanlık İşletme Belgeli olarak 668 tesis ve 44.943 yatak kapasitesi mevcuttur. Bakanlıktan yatırım belgesi alan 13 tesis daha hizmete girdiğinde 1.448 yatak daha eklenecek ve toplamda tesis sayısı 681 ve toplam yatak kapasitesi ise 46.391 olacaktır. İl genelinde; 5 tane 5 yıldızlı, 12 tane 4 yıldızlı ve 29 tane de 3 yıldızlı konaklama tesisi mevcuttur (Balıkesir Turizmi, TÜRSAB, Haziran 2022).

Şekil 11: Yıllara Göre Balıkesir İli Tesise Giriş Sayıları

Kaynak: Balıkesir Turizmi, TÜRSAB, Haziran 2022.

Yukarıdaki grafik incelendiğinde pandeminin yaşandığı 2020 yılında tesise girişlerde ciddi anlamda bir azalma görülmüştür. Yurt içi turizmde ilimiz en çok tercih edilen iller arasında yer alırken son yıllarda yabancı ziyaretçi sayısında da artış yaşanmıştır. Pandeminin etkili olduğu 2020 yılında diğer pek çok destinasyonlarda ziyaretçi düşüş oranı %50 civarlarında iken, Balıkesir’de bu düşüş oranı %37 civarlarında olmuştur. Bunun nedeni olarak ise, yurtdışından gelen ziyaretçilerin daha çok yaz aylarında, yaz turizmi için Balıkesir’i tercih etmeleri ve Covid-19 döneminde yaz aylarında bazı kısıtlamaların kaldırılmasının bu oranın düşük olmasını sağladığı söylenebilir.

Pandemiden önce 2019 yılında ülkemize gelen ziyaretçilerin sayısına göre ilk 5 sıralaması şöyledir: Çin Halk Cumhuriyeti, Güney Kore, Japonya, Bulgaristan ve Almanya olarak sıralanmıştır. 2020 yılında ise bu sıralama; Güney Kore, Çin Halk Cumhuriyeti, Japonya, Almanya ve Bulgaristan'dır. 2021 yılında ise; Almanya, K. Makedonya, Bulgaristan, Sırbistan ve Kırgızistan olarak sıralamanın bir hayli değiştiğini görüyoruz. Balıkesir'e en çok Güney Kore, Çin Halk Cumhuriyeti ve Japonya gibi Uzak Doğu ülkelerinden ziyaretçi gelirken, 2020 yılında, Covid-19 sebebi ile bu ülkelerden gelen ve tesislere giriş yapan ziyaretçi sayısında %90 oranında azalma olmuştur (TÜRSAB, Balıkesir Turizmi 2020 Şehir Raporu).

Kültürel, doğa, gastronomi, termal ve kıyı turizmi gibi pek çok farklı alanlarda yaz ve kış ziyaretçi ağırlama potansiyeline sahip olan şehirde, Covid-19 sonrası oluşan krizden en az hasarla çıkabilmek, kamu özel sektör ortaklığında pandemiye rağmen turizmi geliştirmek ve şehri dünyaya tanıtmak amacıyla çalışmalar yapılmıştır. 2020 ve 2021 yıllarında, turizm alanında yapılan bazı faaliyetler şöyledir (BBB, Faaliyet Raporu, 2020, 2021):

- Şehrin kültürel ve doğal zenginlikleri tespit edilmiş, tespitler sonucunda gerekli değerlendirmeler yapılmış, bununla birlikte uluslararası arenada tanıtımlar yapılması için toplantılar düzenlenmiş ve görsel/yazılı yayımlar hazırlanmıştır.
- Balıkesir'e özel 50 çeşit peyniri anlatan, Berrin Bal Onur ve Neşe Aksoy Biber tarafından kaleme alınan "50 Peynirli Şehir Balıkesir" kitabı, Altın Karınca Ödülleri Kültür Sanat dalında ödül almıştır. Aynı zamanda bu kitap Frankfurt'ta düzenlenen "Dünya Yemek Kitapları" adlı yarışmada alanında dünyanın en iyi üç kitabından biri olmuştur.
- "Etkinlik Balıkesir" uygulaması ve web sitesi için içerik ve görsel çalışmalar yapılmıştır.
- Marka Şehir Balıkesir ekibi toplantıları gerçekleştirilmiş ve "Marka Şehir Balıkesir" projesi Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, Balıkesir Valiliği, Güney Marmara Kalkınma Ajansı, Balıkesir Sanayi Odası, Balıkesir Ticaret Borsası ve Balıkesir Sanayi Odası paydaşlığında "Hayat Dolu Balıkesir" sloganı ile yürütülmüştür.
- Kentin tanıtımı için çekimler 7 farklı destinasyonda gerçekleştirilmiştir.
- Balıkesir Arkeoloji Buluşmaları organize edilmiştir.

- MasterChef Balıkesir çekimleri için organizasyonlar yapılmıştır.
- Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı (TGA) ile “goturkey” sosyal medya sitelerinde ilimizin tanıtımına yer vermeleri için, 3 istişare toplantısı yapılmıştır.
- UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Çevrim İçi Büyük Buluşma toplantısına katılım gerçekleştirilmiştir.
- EMITT 2020 Turizm ve Seyahat Fuarına katılım sağlanarak tanıtımlar yapılmıştır.
- Turizm Master Planı için alt çalışmalar yapılmış ve bu planın somutlaştırılması için Balıkesir Turizm Platformu’ndan destekler alınarak, kurumsallaşma çalışmalarına devam edilmiştir.
- 2020 yılı içerisinde Balıkesir Rehberi’nin (Guide) 2.000 adet basımı yapılmıştır.
- “Zeytin” kitabının saha çalışmaları yapılmıştır.
- “MetroGastro” yayını için şehrin gastronomisi hakkında detaylı incelemeler yapılmış 96. ve 99. sayılarında Balıkesir’e yer verilmiştir.
- Hürriyet gazetesi Ağustos ve Kasım aylarında “Favori Lezzetler” ekinde İlimizin gastronomi değerlerine yer vermiştir
- “Exxen” adlı dijital platformda yer alacak “4 Yabancı” isimli programın 1. Bölümü’nün çekimleri, Bigadiç, Sındırgı ve Ayvalık ilçelerinde yapılmıştır.
- 2020 yılı “Sağlık ve Esenlik Turizmi” adlı temada Avrupalı Seçkin Destinasyonu olmuştur.
- UNESCO öğrenen şehirler ağına, kabul edilmiştir.
- “İda Mountain Biodiversity Event” Avrupa Komisyonu EU Green Week etkinliğine başvuru yapılmıştır.
- Kanal D, CNN Türk, A Haber, Ülke Tv, ATV, Star TV, Show TV, Kanal 7 ve TRT Haber ulusal kanallar ile birlikte Zeytin Hasat Şenliği yapılmıştır.
- Bununla birlikte konaklama alanlarında, sahil ve plajlarda Covid-19 ile mücadele için her türlü önlemler alınmış ve denetim faaliyetleri sürdürülmüştür.

Covid-19 pandemisinin devam ettiği dönemde, krizle mücadele devam ederken bir yandan da kriz sonrasında oluşabilecek olumsuzlukları en aza indirmek ve aynı zamanda gelişimi sağlamak adına bu tarz çalışmaların yapılması son derece

önemli olmuştur. Bu bağlamda her ne kadar çok fazla faaliyet yapılmış olsa da her uygulamada olduğu gibi birtakım eksiklikler mevcuttur. Son yıllarda gastronomi alanında yapılan tanıtım ve faaliyetlerin oldukça genişlediği gözlemlenmekte ancak kış turizmi ve termal turizm alanında yeteri kadar tanıtım faaliyetlerinin yapılmadığı bundan dolayı da kış aylarında gelen yabancı turist sayısında düşüş olduğu görülmektedir. Bir diğer önemli konu ise her geçen gün bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan baş döndürücü değişim, günlük hayatın her alanına entegre edilmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojileri her alanda olduğu gibi son yıllarda kent yaşamında da aktif olarak kullanılmaya başlanmıştır. “Akıllı Şehirler” olarak çeşitli tanımlamaları yapılan bu kavram, aslında kentin her alanında, ulaşım, haberleşme, alt yapı hizmetleri, yönetim, sağlık, çevre ve daha pek çok alanda bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanarak daha hızlı, etkin ve verimli hizmet sağlanmasına katkı da bulunmaktadır. Şehirde akıllı kent uygulamalarına farklı alanlardaki çalışmalar ile başlanmıştır. Özellikle Covid-19 döneminde kontrolü sağlamak için birtakım akıllı kent uygulamaları geliştirilmiş olsa da Balıkesir’de şu an akıllı kent uygulamaları hazırlık aşamasındadır. Bu uygulamalara ağırlık verilmesi yabancı turistlerin kentte daha konforlu bir şekilde zaman geçirmelerini sağlarken bir yandan da zaman kazanmalarını sağlayacaktır. Bununla birlikte otel dışı farklı faaliyetlere katılmaları teşvik edilerek şehirde daha fazla vakit geçirmeleri sağlanacaktır.

4.2.5. Sağlık ve Aşılama Hizmetleri

Covid-19 virüsünün en çok etkilediği alanlardan biri de sağlık hizmetleridir. Tüm dünyada daha önce eşi görülmemiş olan bu virüs sebebiyle sağlık hizmetlerinin sunumunda da daha önce uygulanmamış birtakım farklı değişikliklere gidilmiştir.

Faaliyet raporları incelendiğinde; 2019 yılında sağlık hizmetlerine 3.960.851,48 lira bütçe ayrılmış, 1.946.682,51 lira ile gerçekleşme oranı %49,15 olmuştur. 2020 yılında sağlık ve sosyal hizmet alanına tahmini olarak toplamda 14.069.590,00 lira ayrılmış ve 20.778.489,27 lira harcama yapılarak, bütçenin %59,63’ü gerçekleşmiştir. 2021 yılında yine sağlık ve sosyal alana tahmini olarak 31.000.000.000 lira bütçe ayrılmış, 30.644.404.19 liralık harcama yapılmış ve bütçenin %87,37’si gerçekleşmiştir (BBB Faaliyet Raporları, 2019, 2020, 2021).

Balıkesir ilinin TÜİK verilerine bakıldığında, 2019 ve 2020 yıllarında il genelinde hastane sayısının 25 ve yatak sayısının ise 2019 yılında 3.334, 2020’de 3.363 olduğu verilerle açıklanmıştır (http-26). 3 Kasım 2020 tarihinde ise Sağlık Bakanı Fahrettin Koca, yaptığı açıklamada 23 Ekim 2020 tarihinde Balıkesir’de yoğun bakım yatak sayısına 48 yatağın daha eklenmesine karar verildiğini bununla birlikte yoğun bakımdaki yatak doluluk oranının %61’e ulaştığını açıklamış ancak son zamanlarda artan vaka sayıları ile birlikte doluluk oranının daha da artacağından dolayı kaygılandığını belirtmiştir (http-27).

01.12.2021 tarihindeki verilere göre Balıkesir Vali’si açıklamada bulunmuş ve Sağlık Bakanlığı’nın haftalık olarak açıkladığı vaka sayılarında, 100 bin kişide 385,23 vaka sayısına ulaşarak Türkiye genelinde en yüksek 3. ilden biri olmuştur (http-28).

25.01.2021 tarihinde valiliğin resmi internet sitesinde açıklanan verilere göre ilde; nüfusa oranla ilk doz aşıda Türkiye sıralamasında 6. sırada yer alırken yine nüfusa oranla, birinci ve ikinci doz miktarı ile toplam aşı miktarında 1 milyona ulaşarak Türkiye aşı sıralamasında 3. olmuştur. Balıkesir, bu konuda ciddi bir rakama yükselmiş ve Türkiye genelinde üçüncü olarak başarıya ulaşmıştır. İl Vali’si aşılama konusunda sağlık personellerinin yoğun bir şekilde çalıştığını ve ilçeler ile birlikte 9 farklı noktada aşı çadırları kurularak hizmet verildiğini belirtmiştir (http-29).

19.05.2023 tarihi itibariyle Sağlık Bakanlığı’nın sitesinde yer alan güncel verilere göre ilde toplam aşılama oranı %86,9 olmuş ve mavi kategorideki iller arasına katılmıştır (http-30).

Covid-19 pandemisi devam ederken farklı rahatsızlıkları bulunan yaşlı ve engelli vatandaşlarımıza yönelik hizmetler de devam etmiştir. Bu hizmetler (BBB Faaliyet Raporu, 2020, 2021):

- “Yaşlı Destek Programı-YADES 2020” projesi kapsamında; bakımevinde kalmak isteyen vatandaşların başvuruları değerlendirilmiş ve 108 vatandaşın incelemesi yapılmıştır.
- Bakımevlerinde kalan vatandaşların düzenli olarak muayene ve kontrolleri yapılmış her türlü sağlık hizmeti desteğinde bulunulmuştur.
- 2020-2021 yılında “Siz Evde Kalın 10’lar Bize Bakıyor” projesi kapsamında, Covid-19 salgınından dolayı bakımevlerinde kalan vatandaşların aileleri ile telekonferans yöntemi ile görüşme sağlanmıştır.

- 2020 yılında; görme engelli olan 46 vatandaşa beyaz baston, engelli olan 65 vatandaşıma akülü tekerlekli sandalye, 48 vatandaşıma manuel tekerlekli sandalye verilmiştir. Aynı zamanda engelli vatandaşlarımızdan 16 tanesinin hastane nakil talepleri gerçekleştirilmiştir.
- Türkiye Sakatlar Derneğine Covid-19 sebebi ile 500 adet maske ve 500 adet de eldiven dağıtımı yapılmıştır.
- Pandemi sürecinde özel gereksinimli 7 adet öğrenciye, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlaması kapsamında, evde resim yapabilmeleri için malzeme dağıtımı yapılmıştır.
- Covid-19 sürecinde 15 adet engelli bireyin olduğu eve gıda paketi yardımında bulunulmuştur.
- Covid-19 sürecinde çölyak hastaları için hazırlanan gıda kolileri 146 aileye ulaştırılmıştır.
- 2021 yılında ise toplamda; 62 akülü tekerlekli sandalye, 64 adet tekerlekli sandalye, 601 adet engelli nakli, 40 öğrenciye kırtasiye desteği, 181 adet gıda kolisi ve 12 adet de diğer yardımlar olarak belirtilen destek vatandaşlarımıza sunulmuştur.

Vatandaşların evde çıkamadığı ya da pandemi sebebiyle dışarıya çıkmaktan korktuğu dönemlerde vatandaşa sağlık açısından hizmetler vermeye devam edilmiştir. 01.01.2020-16.03.2020 tarihleri arasında Balya, İvrindi, Ayvalık ve Bigadiç ilçelerinde 822 vatandaşıma sağlık taraması, 821 vatandaşıma muayene, 615 vatandaşıma hemşirelik hizmeti verilmiştir. Ambulans nakil hizmetlerinde ise il içi 303 adet ve il dışında ise 40 adet nakil gerçekleştirilmiştir. Balıkesir Valiliği İl Sağlık Müdürlüğü talebi üzerine, 09.12.2020 tarihi itibarıyla pandemi süreci boyunca pazartesi, çarşamba cuma ve pazar günlerinde hizmet veren ambulans ve personeller, 112 İl Ambulans Komuta Kontrol Merkezi Başhekimliğinde görevlendirilmiştir (BBB Faaliyet Raporu, 2020, 2021).

İl genelinde sağlık hizmetlerine bakıldığında genel olarak sorun yaşanmadığı görünürken bazı dönemlerde vatandaşların pandemi kurallarına uymaması sonucu salgının ciddi oranda arttığı ve açıklanan veriler doğrultusunda da yoğun bakım yatak doluluk oranlarının arttığı görülmüştür.

4.2.6. Ekonomik İstikrar İçin Yapılan Destekler

Covid-19 pandemisinden olumsuz etkilenen ve etkisinin hala devam ettiği en belirgin alanlardan biri de çalışma hayatı ve ekonomi olmuştur. Salgının küresel bağlamda etkisinin artması ile dünya devletlerinin bütçelerini acil eylem planları doğrultusunda yeniden revize etmesi, iç ve dış ticarete ciddi hasarlar yaratmıştır. Genel olarak üretim süreçlerinin aksaması, tedarik zincirlerinde yaşanan aksaklıklar, turizmde yaşanan sıkıntılar ve ulaşımda yaşanan sorunlar, ekonomik anlamda gerilemeye sebep olmuştur. (Güngörer, 2020, s. 400-401). Ülkemizde de 18.03.2020 tarihinde salgın sürecinde yaşanan ekonomik sorunlar, işletmelerin kapanması, esnafın sıkıntılar yaşaması ve vatandaşın işsiz kalmasının ardından “Ekonomik İstikrar Kalkanı Planı” oluşturulmuştur. İl genelinde bu kapsamda (BBB Faaliyet Raporu, 2020, 2021):

- Nisan ayında BASKİ, konutlara önceki dönemde kullanılan m³ miktarının %80’ini, sanayi ve abone türlerinde kullanılan m³ miktarının da %50 sini, resmi dairelerde de aynı oranda geçici olarak faturalandırmıştır.
- Pandemi döneminde belediye mülkiyetinde bulunan taşınmazların satış kiralama ve işgaliye bedelleri gecikme zammı olmadan 3 ay ertelenmiş, eğer iş yerinde faaliyet durdurulmuş ise kira alınmamıştır.
- Büyükşehir ilçe belediyelerine ait 600 dönümlük arazide BBB, kendi eliyle yonca ve süt otu ekimi yapmış ve üreticilerin tohum bedellerinin %50si karşılanmıştır.
- 19 ilçede, 126 mahalleye ve 1200 küçük işletmeye, buzağılar için probiyotik dağıtımı yapılmıştır.
- Balıkesir Altıeylül ve Karesi ilçelerinde %50 hibeli, 5000 kg yonca ve 6500 kg süt otu tohumu desteklemesi yapıldı.
- Silajlık mısır tohumu desteklemesi projesi bağlamında yüzde 50 hibeli 4.380 kg mısır tohumu verilmiştir.

Bu kapsamda 2020 ve 2021 yılı faaliyet planları incelendiğinde, tarımsal üretime destek amaçlı kırsal bölgelerdeki kalkınmayı destekleyici faaliyetlere ağırlık verildiği görülmüştür. Diğer yandan pandemiden olumsuz yönde etkilenen esnaf ve çalışanlara da belediye kapsamında destekler sunulmuştur. Ancak bu verilere yalnızca faaliyet planlarından ulaşılmıştır onun dışında yapılan görüşmeler ya da veri portalında ekonomik destek ile ilgili verilere ulaşılamamıştır.

4.3. Covid-19 Krizi ile Mücadele Sürecinde Balıkesir’de Alınan Önlemlerin Kriz Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi

Eskiden salgınlar, savaş zamanlarında ya da gemilerin ülkeleri dolaşıp daha sonra limanlara gelerek yolcu ve yük taşımacılığı esnasında daha dar bir coğrafyaya yayılmasına sebep olurken, bir ülkede çıkan salgının diğer ülkelere yayılması birkaç yıl içerisinde olabilmekteydi. Küreselleşen dünya ile birlikte, bir şirkette yaşanan kriz bile diğer dünya ülkelerini kısa sürede etkilemektedir. Bu bakımdan işletmeciler ve yöneticilerin her zaman potansiyel krizler için müdahale planları olmalı, bu planları dönemin şartlarına göre yenilemeli ve meydana gelebilecek krizleri önceden tahmin ederek hazırlıklı olunmalıdır (Güngör, 2020, s. 820).

Covid-19 pandemisi de daha önce benzeri görülmemiş ve hükümetlerin hızlı bir şekilde karar alıp uygulaması gerektiği bir süreç olmuştur. Hükümetler yalnızca salgın ile mücadele etmemiş, aynı zamanda salgının yayılım hızını azaltmak için önlemler almış ve salgının sosyo-ekonomik etkileriyle de mücadele etmek zorunda kalmıştır. Salgın karşısında çoğu devletin sağlık sistemi, çökme noktasına gelmiştir. Türkiye bu süreçte erken önlem ve uyarı sistemleri ile olaya hemen müdahale etmiş, devletin tüm kurum ve kuruluşları seferber edilerek kriz yönetimi olabildiğince kontrollü bir şekilde yönetilmiştir.

Aşağıda yer alan tabloda Balıkesir’de Covid-19 sürecinde alınan önlemlerin kriz yönetimi açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Tabloda yer alan “Kriz Yönetiminde Yapılması Gerekenler” başlığı altında yer alan bilgiler “2.1.5. Kriz Yönetimi”, “2.1.5.1 Kriz Yönetiminin Özellikleri”, “2.1.5.3. Kriz Yönetiminin Temel İlkeleri” bölümlerinden derlenerek tabloya yerleştirilmiş ve kriz anlarında yapılması gerekenler hakkında bilgi verilmiştir.

Bu tabloda ayrıca yalnızca Balıkesir Büyükşehir Belediyesi tarafından değil, genel olarak ülke genelinde yapılan çalışmalara da yer verilmiştir. Pandemi sürecinde Sağlık Bakanlığının bilgileri ışığında, Cumhurbaşkanlığı kabine toplantılarında ve Bilim Kurulu kararları, illere genelge gönderilerek ülke genelinde ortak kararlar uygulanmıştır. Bu bakımdan yalnızca Balıkesir Büyükşehir Belediyesi’nin faaliyetlerine yer vermek oldukça güç olacaktır. Ancak alınan kararlar ilde yer alan tüm kurum ve kuruluşların iş birliği ile yürütülmüştür.

Tablo 5: Balıkesir’de Covid-19 Sürecinde Alınan Önlemlerin Kriz Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi

Kriz Yönetiminde Yapılması Gerekenler	Balıkesir’de Yapılanlar
Kriz yönetiminin ilk aşaması krize sebep olabilecek tehditleri görebilmek ve meydana gelmeden önce müdahale etmek.	Çin’de ilk vaka 31.12.2019 tarihinde görülmüştür. Türkiye’de henüz vaka görülmeden 10.01.2020 tarihinde Koronavirüs Bilim Kurulu ve 06.01.2023 tarihinde de Operasyon Merkezi kurulmuştur. İl genelinde de gönderilen genelgeler kapsamında önlemler alınmıştır.
Kriz oluşmaya başladığı anda erken müdahale etmek.	11.03.2020 tarihinde Türkiye’de ilk vaka görülmüştür. 12 Mart’ta okullar kapatılıp sınır giriş çıkışları, uçuşlar gibi farklı önlemler alınmıştır. Balıkesir’in giriş ve çıkışlarında uygulama noktaları oluşturularak ateş ölçümü, seyahat izin belgesi gibi kontroller yapılmıştır.
Merkezi ve yerel yöneticilerin gündeminin öncelikli olarak ilk sırada kriz konusu olması.	Vali ve Belediye Başkanları, yaptıkları çalışmalar ve faaliyetler ile süreci gündemde tutmuşlardır.
Yeterli ve doğru bilgi akışı.	Türkiye’de genel olarak salgının ilk başlarında günlük vaka sayıları toplam olarak verilmiş ve il vaka sayılarına ulaşamamıştır. Mart 2021 tarihinde vaka sayıları yüz binde olarak her ilde açıklanmış ve “düşük, orta, yüksek ve çok yüksek” olarak bölge bazında sınıflandırılmıştır. Böylece ilimizdeki vaka sayılarına ulaşılmıştır. Balıkesir Valiliği Web sitesinde, sosyal medya hesaplarında sürekli olarak güncel bilgi akışı sağlanmıştır.
Risk miktarlarını belirlemek.	Daha önce bu denli küresel çapta bir salgının yaşanmamış olması risk faktörlerini belirlemek için oldukça zor olmuştur. Ancak BBB’nin çalışmalarına bakıldığında özellikle vaka sayılarının artışa geçtiği dönemlerde ek tedbirler alınarak denetim, salgının yayılmasını önleyici çalışmalar yapıldığı görülmektedir.
Kriz gruplarının oluşturularak dayanışmanın belirlenmesi.	Kriz yönetim merkezinin BAKOM olarak belirlemek ve pandemi il genel kurulu ve İl Hıfzıssıhha Kurulu kararları doğrultusunda faaliyetler sürdürülmüştür. 199 Vefa Grubu, 983 Personel ve 141 araç ile hizmet verilmiştir.

Tablo 5-devamı

Personelin moralinin yüksek tutulması.	Sağlık çalışanları, eczaların toplu taşımadan ücretsiz yararlanması gibi Türkiye genelinde yapılan çalışmalar dışında BBB personeli ile yapılan görüşmeler sonrasında ilimizde sağlık çalışanları ziyaret edilerek onlara baklava, kolonya gibi küçük ikramlarda bulunarak motivasyonlarını bir nebze de olsa da yükseltmek ve sağlık çalışanlarına destek olunmaya çalışıldığını belirtmişlerdir.
Planlama ekibi kurulması.	Kriz sürecinin ana merkezi BAKOM olmuş ve Pandemi İl Genel Kurulu, Vefa Destek Grupları, İl Hıfzıssıhha Kurulu görev tanımlarına göre faaliyetlerini sürdürmüştür. İhtiyaç halinde kurumlara yeniden görevler tanımlanmış ya da personel sayısı, ekip sayısı artırılarak süreç yönetimi yürütülmüştür.
Planların sınanması ve güncel olması.	Zaman zaman salgının seyrine göre il genelinde önlemler ve denetimler artırılmıştır.
Doğruluk, inandırıcılık, süreklilik, planlılık.	Salgın sürecinde vali ve büyükşehir belediye başkanları tarafından resmî web siteleri ya da kişisel sosyal medya hesapları olmak üzere farklı iletişim kanalları vasıtasıyla vatandaşlara süreç hakkında alınan tedbirler, uyulması gereken kurallar ya da sürecin durumu hakkında açık, anlaşılır bir şekilde bilgi paylaşımı yapılmıştır.
Kriz danışma hattı kurmak.	Vatandaşlar her türlü sorunu veya ihtiyacında 155,156,112 ve 444 10 10 nolu telefonlardan destek alabilmişlerdir.
Süreçten etkilenen kesimleri tespit ederek onlarla ilgilenmek.	Özellikle 65 yaş üzeri yaşlılar, engelli ve kronik rahatsızlığı olan vatandaşlarımız süreçten çok daha etkilenen riskli grupta yer almışlardır bu bakımdan onların her türlü ihtiyaçları giderilmiş maddi manevi zarar gören vatandaşlarımıza Büyükşehir Belediyesi tarafından destek verilmiştir. Bu desteklere “4.4. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi’nin Covid-19 ile Mücadelede Faaliyet Çalışmaları” başlığı altında detaylı bir şekilde yer verilmiştir.
Kriz anlarında kaos ortamının oluşmasını engellemek.	İçişleri Bakanlığı tarafından 10-12 Nisan 2020 tarihleri arasında ilk kez sokağa çıkma kısıtlamasının uygulanacağı açıklanmıştır. Bu yasağın kamuoyuna duyurulması geciktiğinden dolayı vatandaşların hepsi bir anda market ve fırınlara koşması ile yoğunluk oluşmuş ve salgının yayılımı noktasında tehlike arz etmiştir.

Tablo 5-devamı

Krizi fırsata çevirmek ve süreçte halkı bir yandan uyarırken diğer yandan da etkilenmemesini sağlamak.	Balıkesir ili Burhaniye ilçesinde bulunan Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Çiftçi Eğitim Merkezinde (BAÇEM) 4 yıldır çalışmaları yapılan kara mürver bitkisinin pandemi sürecinde bağıışıklık için tercih edilmesi daha da önem kazanmasına sebep olurken diğer farklı türde bitki çay üretimi yapılması da BAÇEM'in duyurulmasında ve öneminin artmasına etkili olmuştur. Büyükşehir Belediyesi özellikle sokağa çıkma kısıtlamalarının olduğu dönemlerde yol çalışma faaliyetlerini yürüterek vatandaşların evlerinde olduğu bu süreci daha verimli bir hizmet için değerlendirilmiştir. Aynı zamanda da çevrimiçi faaliyetler ile farklı sosyal aktiviteler düzenlemiştir yine tüm bu faaliyetlere "4.4. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi'nin Covid-19 ile Mücadelede Faaliyet Çalışmaları" başlığı altında detaylı bir şekilde yer verilmiştir.
--	---

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çalışmanın alanyazın bölümünde kriz ve kriz yönetimi süreçlerinde örgütlerin ve yöneticilerin görevlerini, bu süreci başarılı bir şekilde yönetebilmek için neler yapılması gerektiğinden genel hatları ile bahsetmiştik. Yukarıda yer alan tabloda ise kriz yönetimi süreçlerinde yapılması gerekenler kısmında yer alan maddelerden bir kısımları alınarak Balıkesir ili geneline uyarlanmıştır. Bu bakımdan BBB Covid-19 krizi sürecinde kriz yönetimi genel kriterlerine ne kadar uymuş ya da bu bağlamda neler yapılmış analiz edilerek açıklanmıştır.

Balıkesir'de pandemi sürecinin yönetilmesi; İçişleri Bakanlığı, Bilim Kurulu ve Sağlık Bakanlığı'nın almış olduğu kararlar ile Balıkesir'e gönderilen genelgeler doğrultusunda yönetilmiştir. Bununla birlikte ilimizde, Pandemi İl Genel Kurulu, İl Hıfzısıhha Kurulu, Vefa Destek Grupları gibi tüm kamu, özel sektör ve STK ile birlikte çalışmalar ve faaliyetler yürütülmüştür. Kısacası salgın krizi ile mücadelede ilin tüm kurum ve kuruluşları aktif rol alarak sürece dahil olmuştur. Bu bağlamda BBB üzerine düşen görevlerini yerine getirdiğini görüyoruz.

Daha önceleri çoğu kez doğal afetlerle karşılaşmış bunların sonucu olarak da kriz süreçleri kaçınılmaz bir son olmuştur. Osmanlı Devleti dönemlerinde de salgın hastalıklar meydana gelmiştir ancak Covid-19 uzun süre sonra ilk defa bu denli küresel çapta ve uzun süren bir salgın süreci olmasıyla birlikte örgütlerin kriz yönetimi anlayışlarında birtakım farklılıklar meydana gelmesinde ve kriz yönetim

yapılanmalarındaki eksiklikleri ortaya çıkarmış kriz yönetimi mevzuatlarını yeniden gözden geçirmelerine sebep olmuştur.

4.4. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi'nin COVID-19 ile Mücadelesinin Pandemik İnfluenza İl Hazırlık ve Faaliyet Planı Kontrol Listesi ve Performans Göstergeleri Kapsamında Genel Değerlendirmesi

2019 yılından yayımlanan Pandemik İnfluenza Hazırlık Planında kurumların ve tüm birimlerin görevleri ayrı ayrı belirlenmiş ve liste şeklinde yer almıştır. Covid-19 sürecinin yönetilmesinde bu plan öncü olmuştur. Çalışmada ise yalnızca Balıkesir Büyükşehir Belediyesi'nin faaliyetlerine yer verilirken bu başlıkta yer alan tabloda BBB'nin görevleri dışındaki bir takım uygulama ve faaliyetlere de yer verilmiştir. Bu tabloda ise pandemi planına göre BBB'nin görev alanına giren kısımlara ağırlık verilirken yalnızca BBB'nin görevleri ile sınırlı kalınmamış çalışma hazırlanırken planda var olan ancak il bazında uygulama noktasında eksik kalınan noktalara da yer verilmiştir.

Tablo 6: 2019 Yılında Yayımlanan Pandemik İnfluenza Hazırlık Planına Göre Balıkesir Büyükşehir Belediyesi'nin Görevleri

Kontrol Edilmesi Gerekenler	Evet	Hayır	Açıklama
Pandemik influenza il ve ilçe hazırlık ve faaliyet planı hazırlandı mı?	✓		
İl ve ilçeye ait sosyal, idari ve demografik özellikler planda mevcut mu?	✓		BAKOM ile yapılan görüşmelerde bu bilgilerin her daim hazır olduğu bilgisine ulaşılmıştır.
Kamusal alanlara ait bilgiler mevcut mu (huzur evleri, yatılı okullar, yurtlar, askeri birlikler, yurtlar vb)?	✓		
İl koordinasyon kurulu kuruldu mu? (Valiliğin görev kapsamına girmektedir)	✓		http://www.balikesir.gov.tr/koronavirus-tedbirleri-gozden-gecirildi
İl koordinasyon kuruluna üye olan personelin ismi ve iletişim bilgileri planda mevcut mu? (Valiliğin görev kapsamına girmektedir)	✓		
İl operasyon merkezi kuruldu mu? (Pandemi planında belediyelerin görevleri arasında yoktur)		✓	Çalışma esnasında İl Operasyon Kurulu adı altında bir birime ulaşılamamıştır.
İl operasyon merkezinde görevli üyelerin ismi ve iletişim bilgileri planda mevcut mu? (Pandemi planında belediyelerin görevleri arasında yoktur)		✓	

Tablo 6-devamı

İle ait operasyon merkezinin imkânı ve yeri tanımlandı mı? (Pandemi planında belediyelerin görevleri arasında yoktur)		✓	
İl operasyon merkezine ait iletişim alt yapısı (internet, e-posta vb.) ile ilgili bir plan hazırlandı mı?		✓	
İlde bulunan televizyon, yerel gazete ve radyolara ait bilgiler mevcut mu?	✓		
Pandemi sürecinde il düzeyindeki sektörleri kapsayacak görev ve sorumlulukları gösteren bir plan hazırlandı mı? (Pandemi planında belediyelerin görevleri arasında yoktur)		✓	Resmi olarak böyle bir plan olmasa da Covid-19 pandemi sürecinde tüm kurum ve kuruluşlar arasında görev paylaşımı yapılmış ve ihtiyaçlar doğrultusunda yeni görev tanımlamaları ya da değişimleri olmuştur.
İl ve ilçedeki kuru depoların kapasiteleri tespit edildi mi?	✓		
İhtiyaç olduğunda kullanılacak kuru depoların kapasitesi hesaplandı mı?	✓		
Özel ve kamu olmak üzere cenaze nakil araçlarının bilgileri mevcut mu?	✓		Bunlara ek olarak cenaze hizmetleri için yeni araçlar temin edilip THY ile cenazelerin taşınması için protokol oluşturulmuştur.
Çöp toplama, su, elektrik, itfaiye çevre gibi önemli belediye hizmetlerinin sürdürülmesi için ilgili kurumlara gerekli bilgilendirme yapılarak bu sürece özel yeniden plan hazırlandı mı?	✓		Bu konuda normal zamanda yapılan belediyecilik faaliyetleri devam ederken özellikle hijyen, dezenfektasyon işlemleri için ekstra çalışmalar yapılmıştır.
Pandemi sürecinde asayişin sağlanmasına yönelik kolluk kuvvetlerinin hizmet idamesine yönelik yeniden bir plan hazırlandı mı?	✓		
Toplu yaşam alanlarında pandemiye yönelik plan hazırlandı mı?	✓		
Limanlar, sınır kapıları ya da uluslararası havalimanı mevcut ise personele yönelik plan hazırlandı mı?	✓		
Enfeksiyondan korunma, hijyen kuralları ve kontrol önlemleri gibi konularda toplumun bilgilendirilmesi için broşür, afiş ve kamu spotlarının vatandaşa duyurulacağı uygun yerlerin (asılma, yayımlanma noktaları) tespiti yapıldı mı?	✓		
Planın içerisinde bulunan cerrahi maske stoğu belirlendi mi?	✓		
Pandemi sürecinde kullanılacak olan malzemelerin taşınması ve depolanması esnasında güvenlik için plan oluşturuldu mu?	✓		Tüm malzemeler (maske, tulum, eldiven, dezenfektasyonlar, yardım için gıda kolileri) BAKOM depolarında toplanmış ve buradan dağıtımı yapılmıştır.
İl ve ilçelerdeki morg kapasitesi tespit edil mi?	✓		
Süreç içerisinde morg olarak kullanılacak soğuk hava tesislerinin mevcudu belirlendi mi?			Bilgiye ulaşamadı.

Tablo 6-devamı

Cenaze defin işlemleri için mevcut durum belirlendi mi?	✓		
Cenaze defin işlemleri için ihtiyaçlar belirlendi mi?	✓		
Cenaze defin işlemleri ile ilgili plan yapıldı mı?	✓		Defin işlemleri için ekstra teçhizat sağlanıp ihtiyaç halinde işlemler gerçekleştirilmiştir.
Pandemi süreci sonrası için psikososyal destek programı hazırlandı mı?	✓		
Planın yöntemi ve güncelleme periyodu belirlendi mi?		✓	Yayımlanan genelgeler ve salgının seyrine göre planda ekleme ya da çıkarma gibi değişiklikler yapılmıştır.
Hazırlanan plana yönelik tatbikat için program yapıldı mı?		✓	
Temashıların takibini yapacak bir ekip oluşturuldu mu? (Genel bir görevdir yalnızca BBB ait değildir)	✓		
Pandemi sürecinde etkinliklerin yasaklanması ile ilgili bir prosedür belirlendi mi?		✓	Salgının seyrine göre etkinlik yasaklama, faaliyetlerin durdurulması ya da devam etmesine karar verilmiştir.

Kaynak: 2019 Yılında Yayımlanan Pandemi İnfluenza Hazırlık Planında Bulunan Listedeki Büyükşehirlerin Görevlerine Ait Olan Bölümler Alınmış ve Yazar Tarafından Balıkesir İline Uyarlanarak Hazırlanmıştır.

Pandemi İnfluenza Hazırlık planında yer alan tabloda pandemi süreçlerinde yapılması ve kontrol edilmesi gereken tüm bilgiler mevcuttur. İlimizde vali başkanlığında İl Pandemi Koordinasyon Kurulu oluşturulmuştur. Bu kapsamda Sağlık Bakanlığı, Bilim Kurulu'nun önerileriyle İçişleri Bakanlığından gelen genelgeler kapsamında ve İl Hıfzıssıhha Kurulu kararları doğrultusunda il genelinde salgın süreci yönetilmiştir. İl Pandemi Koordinasyon kurulu belli aralıklarla geniş katılımlı toplantılar yapmış ve alınan tedbirleri ilin durumu bu toplantılarda incelenmiş ve alınan kararlar gözden geçirilmiştir.

Listede yer alan il ve ilçenin idari, sosyal ve demografik özelliklerine ait bilgiler, toplu yaşam alanları (okullar, yurtlar, askeri birlikler vb.) her daim güncel olarak hazır olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Tabloda yer alan İl operasyon merkezi ile ilgili soruya ise hayır cevabı verilmiştir. Çalışma esnasında il operasyon merkezi ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır ancak süreç İl Pandemi Koordinasyon Kurulu, İl Hıfzıssıhha Kurulu, Valilik, Büyükşehir Belediyesi ve diğer tüm kurum ve kuruluşlar ile birlikte yürütülmüştür.

Pandemi durumunda il düzeyinde tüm sektörleri kapsayacak şekilde sorumlulukların dağılımını gösteren bir plan önceden hazırlanmamıştır. Pandemi

İnfluenza Planında kurumların görevlerine değinilmiştir. Bu doğrultuda da ilde görevlendirmeler yapılmış, salgının seyrine göre zaman zaman yeni görev tanımlamaları ya da değışimleri gerçekleştirilmiştir.

İl ve ilçelerdeki depoların hacimleri her daim hazır bir şekilde bulunmaktadır. Buna ek olarak da salgınla ilgili teçhizat ve malzemelerin dağıtım merkezi BAKOM olmuş buradan dağıtımlar gerçekleştirilmiştir.

Cenaze araçları her daim plakaları ile birlikte sistemde kayıtlı ve güncellenmektedir. Özellikle bu süreçte tabut alımı ve malzeme alımına yönelik ihtiyaçlar doğrultusunda birtakım çalışmalar yapılmıştır. Bunlar 4.2.3. Sosyal Yardımlar, Maske, Dezenfektan, Gıda Kolisi, Diğer Yardımların Dağıtımı ve Diğer Hizmetler başlığı altında açıklandı.

Yapılan görüşmeler neticesinde psikososyal destek planı ve temaslı takibi yapacak ekiplerin oluşturulduğunu ve vatandaşlara bu noktada hizmet verildiği bilgisi iletilmiştir.

Herhangi bir tatbikat programı ya da etkinlik yasaklama gibi planlar mevcut değildir. Tüm bunlar salgının seyrine göre ya da genelgeler doğrultusunda süreç içerisinde planlanmıştır.

Salgının yönetim merkezi BAKOM olmuştur. Burada yapılan görüşmeler neticesinde İçişleri Bakanlığında gelen genelgeler ve İl Hıfzısıhha Kurulu kararları ile birlikte çalışmaların sürdürüldüğü bilgisi iletilmiştir. Covid-19 salgın krizinin daha önce eşi benzeri görülmemiş olması ve diğer krizlerden farklı olması sebebiyle birtakım zorluklar ve eksiklikler ile karşılaşmıştır. Özellikle salgının ilk ortaya çıktığı anda maske, tulum, eldiven gibi malzeme stoğunun olmaması eksiklik olarak belirtilmiştir. Ancak kısa sürede aksiyon alınmış ve üretimi yapılarak sorun ivedi bir şekilde çözülmüştür. Bu süreçte merkezi yönetim tarafından alınan kararlar ve yapılacaklar doğrultusunda il genelinde kurum ve kuruluşlar arasında görev paylaşımı yapılarak süreç özverili bir şekilde yürütülmüştür.

Yukarıda yer alan liste incelendiğinde BBB kendisine tanımlanan görevleri yerine getirmeye çalışırken diğer yandan ise genel olarak pandemi planında yer alan ancak uygulamaya geçilemeyen maddelerin olduğunu görüyoruz.

BBB Faaliyet Raporlarında yer alan performans sonuçları incelendiğinde; 2020 yılında online ve E-tahsilatın toplam tahsilata oranında insanların temasta bulunmamak gibi sebeplerden dolayı hedefin üzerine çıkmıştır. Kültürel etkinlik, kurs sayıları ve çeşitli diğer eğitim faaliyetleri Covid-19 sebebiyle hedefin gerisinde kalmıştır. Bununla birlikte yapılan sosyal yardımlar, denetimler, sıcak yemek dağıtımı gibi faaliyetlerde yine salgın sürecinden dolayı hedefin üzerine çıktığı raporlarda görülmüştür.

2021 yılı BBB Faaliyet Raporlarında ise yılın belli zamanlarında vaka sayılarındaki azalma ile kademeli normalleşmeye geçilmiş ve bu kapsamda eğitim, kültür, sanat faaliyetlerinde 2020 yılına göre bir nebze olsa artış gösterirken yine de belirlenen hedefin altında kalmıştır. Denetim, sosyal destek, sıcak yemek dağıtımında yine belirlenen hedefin üzerine çıkmıştır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

“Covid-19 Pandemisinde Yerel Yönetimlerde Kriz Yönetimi: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Örneği” adlı araştırmada, öncelikli olarak çalışmanın daha iyi anlaşılması ve analiz edilmesi için, kriz kavramı ve kriz yönetimi kavramlarının literatür taraması yapılmış ve çalışmanın genel çerçevesi çizilmiştir. Bulgular ve yöntemler kısmında Balıkesir ili baz alınarak, Covid-19 sürecinde il genelinde yapılan tüm faaliyetler, her açıdan ele alınarak ayrı başlıklarda incelenmiş, ulaşılan sonuçlar, veriler ile desteklenerek analiz edilmiştir.

Covid-19 salgını tüm dünyada eşi benzeri görülmemiş küresel çapta yaşanan ve devletleri, sağlık sisteminden ekonomiye, halk sağlığından psikolojik etkilere kadar neredeyse tüm birimleri derinden etkilemiş, kısa ve uzun vadede ciddi zararlar vermiştir. Devletlerin yönetim sistemlerini, yeniden gözden geçirmelerine neden olmuştur. Bazı hükümetler erken uyarı sistemleri sayesinde, kriz sinyallerini almış ve ivedi bir şekilde tedbir ve önlemleri yürürlüğe koyarak, kriz sürecini en az hasarla atlattırmayı başarmıştır. Türkiye de Covid-19 pandemisi ile mücadelede erken önlem almış ve güçlü sağlık sistemi sayesinde birçok ülkeye kıyasla daha az zarar almıştır. Ancak ekonomik anlamda tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi ekonomik krizden derin bir şekilde etkilenmiştir.

Çalışmada ilk olarak İçişleri Bakanlığı'nın 81 ile göndermiş olduğu genelgeler, Bilim Kurulu toplantılarında alınan kararlar ile Türkiye'de salgınla ilgili tedbirler ve kurallar, salgının seyrine göre sürekli olarak duyurulan kararlara yer verilmiştir. Ardından ise yalnızca Balıkesir Valiliği resmi internet sitesinde salgının başlangıcından sonuna kadar olan tüm tedbir ve duyurular yapılmış, çalışmada tamamı kronolojik sırada açıklanmıştır. Bu bakımdan valilik vatandaşları salgınla ilgili uyarmak, alınan tedbirleri bildirmek adına gerekli çalışmaları yapmıştır. Ancak il genelinde zaman zaman vaka sayılarının çok yüksek olduğu ve hastane doluluk oranlarının da yüksek seviyelere geldiği görülmüştür. Bunun sebebini ise yetkililere sorduğumuzda, vatandaşların bilinçsizce tedbirleri ve uyarıları dikkate almaması olduğunu iletmişlerdir. Diğer yandan da salgının yayılım hızının yüksek olduğu dönemlerde, belediyenin denetim faaliyetlerini daha da sıkılaştırdığı görülmektedir.

Balıkesir salgınıyla mücadelede kriz yönetim merkezi olarak BAKOM'dan yönetilmiştir. BAKOM, 2020 yılının Şubat ayında kurulmuş ve neredeyse ilk faaliyeti pandemi ile mücadele olmuştur. Burada yapılan görüşmelerde, salgının başında yaşanan en büyük sorunun maske, eldiven ve tulum gibi malzemelerin temininde sorun yaşandığı, ancak daha sonraki süreçte bu sorunun kısa sürede çözüldüğü, depolarında çok sayıda malzeme bulduklarını ve tüm ilçe belediyelerine buradan dağıtımın yapıldığı bilgisi paylaşılmıştır.

BBB, pandemi ile mücadelesinin yanında belediyeçilik faaliyetlerine de devam etmiştir. Özellikle sokağa çıkma kısıtlamasının olduğu günlerde krizi fırsata çevirmek için yol çalışma faaliyetlerini sürdürmüştür.

Çalışmanın asıl amacı, kriz yönetiminin Covid-19 perspektifinden değerlendirilmesi olmuştur. Kriz ya da kriz yönetimi denildiğinde genel kanı deprem, yangın, sel gibi doğal afetler ve sonrasında meydana gelen durumlar olduğu yönündedir. Burada en hassas konu, kriz durumlarının yalnız bu gibi durumlar sonucunda değil, küresel çapta yaşanan salgınların da kısa vadede ciddi sorunlara yol açacağı görülmüştür. Bu bakımdan Covid-19 gibi küresel salgınlara karşı da farklı planlar hazırlanıp, kriz ve risk tespiti açısından bir tehdit olarak görülmesi gerektiğinin altını çizmek gerekmektedir. Türkiye'de 2019 yılında yayınlanan "Pandemik İnfluenza Hazırlık Planı" doğrultusunda faaliyetlerin yürütülmesinin ve pandemi öncesinde böyle bir planın olmasının kriz yönetimi açısından oldukça mühim olduğu görülmüştür. Ancak bu plan incelendiğinde ve Covid-19 sürecinde ülkemizdeki uygulamalara bakıldığında planın tam olarak uygulanamadığı görülmektedir.

Balıkesir il genelinde salgından önce ve salgın sırasında önlem alınmış tedbirlere uyulması noktasında ciddi çabalar sarf edilmiştir. Vatandaşın doğru bilgiye doğru kaynaklardan ulaşması, açıklık, şeffaflık ilkeleri doğrultusunda ilçe belediyeleri, diğer tüm kurum ve kuruluşlar ile iş birliği içerisinde koordinasyonu sağlamış ve salgına yönelik stratejiler geliştirmiştir. Burada önemli olan bir diğer husus ise merkezi-yerel tartışmasının Covid-19 süreci ile birlikte farklı bir boyut kazanmasıdır. Çünkü kriz anları, kararların hızlı ve doğru alınıp uygulanması gereken zamanlardır. Bu bakımdan vatandaşa en yakın birim olan yerel yönetimlerin rolü özellikle pandemi sürecinde daha da önem kazanmıştır. Her ilin sosyo-ekonomik açıdan gelişmişlik düzeyi farklıdır. Bu açıdan alınan ortak kararların, 81 ilde uygulanması ya da yerel yönetimlerin bu kararlara uyması farklılık gösterebilir. Bir diğer senaryo ise il

düzeylerindeki bu farklılıklar sebebi ile merkezi yönetim tarafından alınan kararlar bir ilde yüksek başarı sağlarken, diğer ilde olumsuz sonuçlara neden olabilir. Covid-19 sürecinde de her ilin vaka sayıları ya da pandemi ile mücadelesi her ne kadar ortakmış gibi görünse de şehirler arasında ciddi farklılıklar ortaya çıkmıştır. Örneğin kırsal kesimdeki vatandaşlar, özellikle sokağa çıkma kısıtlamalarından psikolojik olarak daha az etkilenmiş, ancak büyükşehir ve metropolde yaşayan vatandaşlar, evlerinde kapalı kalmalarından dolayı bu süreçten psikolojik olarak olumsuz manada daha fazla etkilenmişlerdir.

Gelişen ve ilerleyen şartlar ile birlikte, farklı kriz türleri ile karşı karşıya kalma ihtimalimizin yüksek olduğu bir çağda olduğumuzdan dolayı, genel olarak kriz yönetimi kavramının genişletilmesi gerekmektedir. Bu yüzden krizden en az zararla ve başarı ile çıkılabilmesi için, örgütlerin değişen şartlara uyum sağlayabilecek, geniş çaplı, esnek bir kriz yönetimi planlamalarının olması gerekmektedir. Planlamanın yanı sıra yöneticilerin, kriz sinyallerini zamanında alması ve eyleme geçmesi, başarılı bir kriz yönetimi için gerekli olan ikinci şarttır. Çalışmada kriz yönetimi Covid-19 ile bütünleştirilerek, farklı bakış açıları kazandırılmaya çalışılmıştır.

Her ne kadar pandemi planı olmuş olsa da Covid-19 pandemisi daha önce benzeri görülmemiş bir durum olduğu için süreç içerisinde bu konuyla ilgili ciddi sorunlar yaşandığı dile getirilmiştir. Ancak pandemi süreci ve bu süreçteki kriz yönetimi, genel anlamda tecrübenin kazanıldığı, örgütlerin ve kurumların eksikliklerini görebildiği süreçlerdir.

Çalışmanın en başında belirlemiş olduğumuz varsayımlara baktığımızda “Covid-19 pandemisi ciddi bir kriz sürecidir” varsayımı pandeminin il ve hatta dünya genelinde ne kadar ciddi boyutlara ulaştığı ve sonuçlarının küresel bağlamda tüm alanları derinden etkilediği açıkça görülmüştür. Bir diğeri “Pandemi sürecinde yerel yönetimler büyük rol oynamıştır” varsayımı; pandemi sürecinde yerel yönetimlere düşen görevlerde olağan döneme göre birtakım farklılıklar, ekstra görev ve sorumluluklar yüklenmiştir. Her ilin demografik yapısı, sosyo-kültürel yapıları farklılık gösterdiğinden salgını yönetme süreçleri, salgından etkilenme durumları ve geliştirdikleri politikalar da farklı olmuştur. Bu süreçte yerel yönetimlerin rolü aşıkardır ancak merkezi yönetim tarafından alınan kararlar 81 il valiliğine gönderilmiş ve yerel yönetim birimleri de bu doğrultuda hareket etmiştir. Bazı illerde başarılı olunurken aynı kararlar ve uygulamalar farklı ilde aynı başarıyı sağlayamamıştır.

“BBB pandemi sürecini yönetmede başarılı olmuştur” varsayımı, BBB genelgeler kapsamında, İl Hıfzıssıhha Kurulu kararları ile süreci yönetmek için farklı alanlarda çalışmalar yapmıştır. İl genelinde zaman zaman vaka sayıları yükselmiş ve bu süreçte BBB denetim faaliyetlerini sıkılaştırmıştır. İl genelinde salgın yönetimine bakıldığında Covid-19 pandemisi için ayrı bir birim oluşturulmamış süreç salgının seyrine göre alınan kararlar kapsamında yönetilmiştir. Bu süreçte salgın yönetim merkezi ise BAKOM olmuştur. “Mevcutta bulunan pandemi planı sürecin yönetilmesi için yeterli değildir” 2019 yılında yayımlanan Pandemi İnfluenza Hazırlık Planı incelendiğinde tüm birimlerin görevleri belirlenmiş ve liste olarak yapılması gerekenler bildirilmiştir. Ancak planı uygulama noktasında eksik kalınmıştır. Pandemi sürecindeki müdahaleler daha çok Sağlık Bakanlığı öncülüğünde Cumhurbaşkanlığı Kabine Sistemi ve Bilim Kurulu toplantılarında alınan kararlar doğrultusunda yönetilmiştir.

5.2. Öneriler

Tüm bu bilgiler doğrultusunda öneriler; Covid-19 pandemi krizi sürecinin başından salgının etkisinin yitirdiği tarihe kadar yaşanan tüm durumlar ve sonuçları ile birlikte ele alınarak incelenmesi ve sonucunda değerlendirmeler yapılarak salgınlara yönelik yeni salgın krizi planı hazırlanabilir. 2019 yılında yayımlanan Pandemi İnfluenza Hazırlık Planı’nın Covid-19 ile mücadele sürecinde etkin bir şekilde kullanılmadığı ya da uygulamaya geçişte birtakım problemlerin olduğu görülmüştür. Hazırlanacak bu plan esnek yapıda olmalı ve genel çerçevesi çizildikten sonra her ilin kendine özgü sosyal, ekonomik, politik ve demografik özellikleri göz önünde bulundurarak birtakım bölümlerinin yerel yönetim birimleri tarafından doldurulmasına olanak verilmesi kriz yönetiminin etkin ve verimli bir şekilde yönetilmesi için son derece önemli olacaktır. Çünkü her ilin kaynakları, özellikleri farklı olduğundan ortak bir plan her ilde aynı başarıyı sağlayamayabilir. Bu çalışma ile amaçlanan toplumdaki alışılmış olan afet kavramına ve kriz yönetimine farklı bir bakış açısı kazandırmak olmuştur. Salgın hastalıkların da krize sebep olabileceği ve bu krizin diğer krizlerden ayrıldığı bu bakımdan da pandemi yönetimleri için Covid-19 pandemisinde yaşanan durumlar baz alınarak salgın hastalıklara özel yeni bir kriz yönetimi planlaması yapılmalıdır.

Araştırma esnasında BBB’nde pandemi sürecinin yerelde yönetim merkezinin neresi olduğu, hangi birim tarafından, nasıl yönetildiği noktasına tam olarak

erişilememiştir. Hazırlanacak salgın planında özellikle yerel yönetimlerin görevleri tanımlanarak pandemi dönemlerinin yönetilmesinde ayrı bir birim oluşturulabilir.

Kriz süreçleri önemli dönemlerdir ve ileriye dönük olarak bilgilerin doğru, güvenilir ve detaylı bir şekilde aktarılması gerekmektedir. Bu bakımdan verilerin tutulması, belgelenmesi ve analiz edilmesi gerekmektedir. Gerek merkezi yönetim gerekse yerel yönetim birimlerinde veri portalları oluşturulmalı vatandaşların doğru ve güvenilir bilgiye erişilmesi sağlanmalıdır.

Bunların dışında ise Balıkesir akıllı şehir uygulamalarında henüz başlangıç noktasındadır. İlin akıllı şehir uygulamalarına ağırlık vermesi ya da öncelikli olarak şehrin turizm veya farklı sebeplerden dolayı gözde mekanlarında bu uygulamaların hızlandırılması hem kriz dönemlerinde hem de olağan dönemlerde şehir için oldukça önemli olacaktır. Salgın öncesinde salgınla ilgili planlar olmasına rağmen salgın döneminde insanların bir karmaşa içinde olduklarına şahit olduk bu bakımdan salgın planlarının dönemin şartlarına göre güncellenmesi gerekmektedir. Zira içinde yaşadığımız dönem salgın yönetimine proaktif yaklaşarak geniş açıdan yönetilmesi gereken bir durumdur. Bu bakımdan salgın yönetimi ile ilgili politikalar dikkate alınarak sonuçları değerlendirilmeli ve yeni salgın politikaları oluşturulabilir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, A. (2019). *Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde Türkiye’de cumhuriyetin ilanından günümüze sosyal yardım analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akdoğan, M., Günay, A., Say, B. ve Gündoğan Gür, N. (2020). Avrupa Birliği’nin Covid-19 yönetimi. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 5 (Özel Sayı), 32-58.
- Akdur, R. (2006). Sıtma ve sıtma salgınları tarihi. *Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (2), 1-11.
- Akın, H. ve Akar, B. (2021). Pandemi sürecinde uluslararası sağlık iletişimi: Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) iletişim stratejilerinin ulusal sağlık politikaları üzerindeki etkileri. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, 29 (2), 94-114.
- Aksu, M. (2008). *Krizleri fırsata çevirmenin yolları kriz yönetimi*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Altun, T. (2019). Doğal afet önlemlerinin politik ekonomisi. *International Journal of Public Finance*, 4 (1), 75-98.
- Atıgan, F. (2014). *Yönetim ve organizasyon*. (2). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Ayar, M. (2007). *Osmanlı Devleti’nde kolera İstanbul örneği (1892-1895)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Aytuğ, O. (2010). *Kriz yönetimi, krizi fırsata çevirmenin yolları*. İstanbul: Etap Yayınevi.
- Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Afet ve Acil Durum Koordinasyon Merkezi, (2022). *Afet ve Acil Durum Müdahale Planı*.
- Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, (2019). *Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu*.
<https://cmsapi.balikesir.bel.tr/Media/Dokumanlar/Faaliyet-Rapor/2019-Yili-Faaliyet-Raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 15.03.2023)
- Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, (2020). *Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu*.
<https://cmsapi.balikesir.bel.tr/Media/Dokumanlar/Stratejik%20Plan/Faaliyet%20Raporu%202020%20web.pdf> (Erişim Tarihi: 15.03.2023)
- Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, (2021). *Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu*.
<https://cmsapi.balikesir.bel.tr/Media/Dokumanlar/Faaliyet-Rapor/BBB%20Faaliyet%20Raporu%202021.pdf> (Erişim Tarihi: 15.03.2023)
- Balıkesir Büyükşehir Belediyesi, (Ocak-Mart 2020). *Balıkesir Bülteni, Evde Kal Balıkesir*.
<http://cmsapi.balikesir.bel.tr/Media/Dokumanlar/Bal%20B1kesir%20B%203%BClteni/Balikesir-Bulteni-EvdeKalBalikesir-4c966623-ac9c-480a-93b7-ce93c472802e.pdf> (Erişim Tarihi: 17.07.2022)

- Bayraktar, B.B. ve Yıldız, A.K. (2007). Kurumsal bilginin stratejik planlama sürecinde kullanılması: Bir ilçe belediyesi örneği. *Bilgi Dünyası*, 8 (2), 280-296.
- Billings, R. S., Milburn, T. W. and Schaalman, M. L. (1980). A model of crisis perception: a theoretical and empirical analysis. *Administrative Science Quarterly*, 25 (2), 301.
- Bitlis, C. B. (2021). *Kriz yönetiminde kurumsal itibarın önemi: Türkiye'nin en itibarlı kurumları özelinde bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Booth, S. A. (1993). *Crisis management strategy Competition and change in modern enterprises*. London: Routledge Publishing.
- Buch, K. and Wetzell, D. K. (2001). Analyzing and realigning organizational culture. *Leadership and Organizational Development Journal*, 22 (1), 40.
- Budak, F. ve Korkmaz, Ş. (2020). COVID-19 pandemi sürecine yönelik genel bir değerlendirme: Türkiye örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1), 62-79.
- Budak, S. ve Sezgin, S. (2021). COVID-19 ile mücadelede akıllı kent uygulamalarının önemi: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi örneği. *Tesam Akademi Dergisi*, 8 (2), 521-552.
- Can, H. (1992). *Organizasyon ve yönetim*. (2). Ankara: Adım Yayıncılık.
- Can, H. (2002). *Organizasyon ve yönetim*. (6). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çilhoroz, Y. ve Arslan, İ. (2018). Sağlıkta dönüşüm programı uygulamalarının değerlendirilmesi akademisyenler üzerine nitel bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (26), 798-810.
- Çimen, H. (2021). Dünyayı sarsan pandemi (Covid-19) sürecinde Türkiye'de sosyal yardımların önemini yeniden düşünmek. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (2), 59-72.
- Demirtaş, H. (2000). Kriz yönetimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 6 (23), 353-373.
- Dinçer, Ö. (1992). *Stratejik yönetim ve işletme politikası*. (2). İstanbul: Timaş Basım Ticaret Sanayii.
- Dinçer, Ö. (2003). *Stratejik yönetim ve işletme politikası*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Doğan, M. (2021). Uluslararası kuruluşlarda ve Türk kamu yönetiminde kriz yönetimi: Covid-19 örneği. *Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, 2 (2), 1-21.
- Drabek, T. E. (2007). Sociology, Disasters and Emergency Management: History, Contributions, and Future Agenda. D. A. McEntire içinde, *Disciplines, Disasters and Emergency Management: The Convergence and Divergence of Concepts, Issues and Trends in The Research Literature* (s. 61-74). Illinois: Charles C Thomas Publisher Ltd.
- Ege, A. (2004). *Kriz Yönetiminde Halkla İlişkiler ve Oyun Teorisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erramel, M. and Bourn, M. (1990). The role of accounting information system in an organization experiencing crisis. *Accounting Organization and Society*, 15 (5), 20.

- Filiz, E. (2007). *Türk kamu yönetiminde kriz yönetimi*. İstanbul: Alfa Aktüel Yayınları.
- Genç, F. N. (2009). Kriz yönetimi ve kamu yönetiminde uygulanabilirliği. *Verimlilik Dergisi*, (4), 7-22.
- Genç, F.N. (2021). *Kriz yönetimi Covid-19 pandemisi*. (1). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Gül, H. ve Çelebi, F. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemisinde başlıca gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kriz yönetiminin değerlendirilmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (3), 1703-1715.
- Güngör, B. (2020). Türkiye’de covid-19 pandemisi süresince alınan önlemlerin kriz yönetimi perspektifinden değerlendirilmesi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 2 (4), 818-851.
- Güngörer, F. (2020). Covid-19'un toplumsal kurumlara etkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Salgın Hastalıklar Özel Sayısı*, 393-328.
- Haşit, G. (1999). *İşletmelerde kriz yönetimi ve Türkiye'nin büyük sanayi işletmeleri üzerinde yapılan araştırma çalışması*. Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kavas Bilgiç, A. (2020). COVID-19 ile mücadele sürecinde yerel yönetimlerin genel görünümü. *İdealkent*, 11 (31), 2084-2112.
- Kızılova, Ö. (2014). *Afet odaklı kriz yönetimi: AFAD örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koçak, H. ve Sarı, B. (2021). Türkiye’de covid-19 ile mücadele sürecine afet yönetimi açısından bir yaklaşım. *Dirençlilik Dergisi*, 5 (1), 37-49.
- Littlefield, R., Rowan, K. E., Veil, S. R., Kisselburgh, L.G., Beauchamp, K., Vidoloff, K., Dick, M.L., Russell-Loretz, T., Kim, I., Ruvarac, A., Wang, Q., Cho, H., Hoang, T.S., Neff, B., Toles-Patkin, T., Troester, R. L., Hyder, S., Venette, S. and Sellnow, T. L. (2010). “We tell people. It’s up to them to be prepared.” Public relations practices of local emergency managers. T. Coombs and S. Holliday (Eds), *The handbook of crisis communication* içinde (s. 245-260). Wiley Blackwell.
- Meydan, M. (2005). *Kriz yönetimi ve muhtemel bir krize karşı işletmelerin hazırlıklarına yönelik alan araştırması (Denizli tekstil işletmeleri örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon: Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Narbay, M. Ş. (2006). *Kriz iletişimi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Önder, İ. (2001). Ekonomik kriz. *Yeni Türkiye Dergisi*, 7 (41), 45-55.
- Öner, Ş ve Şahnagil, S. (2020). 6360 sayılı kanunun yönetsel sonuçlarına büyükşehir belediye meclis üyelerinin yaklaşımları: Balıkesir örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (4), 648-664.
- Önez Çetin, Z. (2021). Ülke örnekleri üzerinden covid-19 sürecinde yerel yönetim uygulamaları ve önlemleri. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 2 (1), 55-80.

- Özdemir, H. (2005). *Salgın hastalıklardan ölümler 1914-1918*. Ankara: Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özdevecioğlu, M. (2002). Krizin işletmelerin yönetsel ve örgütsel yapısı üzerindeki olumsuz etkileri ve Kayseri sanayi işletmelerinde yapılan bir araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (19), 93-114.
- Özler, D. E., Paşaoğlu, D., Tokgöz, N., Şakar, N. ve Özalp, İ. (2013). *Liderlik, yönetim ve organizasyon*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayın.
- Pearson, C. M. and Clair, J. A. (1998). Reframing crisis management. *The Academy of Management Review*, 23 (1), 59–76.
- Peker, D. ve Köseoğlu, İ. (2021). Koronavirüs (Covid- 19) salgınında krizle mücadelede yerel yönetimlerin rolü: Beş büyükşehir belediyesinde bir analiz. *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, 8 (18), 87-102.
- Peker, Ö. ve Aytürk N. (2000). *Etkili yönetim becerileri öğrenilebilir ve geliştirilebilir*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Pira, A. ve Sohodol. Ç. (2010). *Kriz yönetimi halkla ilişkiler açısından bir değerlendirme*. (3). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Reid, J. L. (2000). *Crisis management-planning and media relations for the design and construction industry*, Canada, John Wiley and Sons, Inc.
- Sabancı, M. ve Erfidan, A. (2020). Pandemi yönetimi, yerel yönetimler ve sivil toplum iş birlikleri: Balıkesir örneği. F. Çakı (Editör), *Modernitenin pandemik halleri* içinde (s.373-384). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Sezgin, F. (2003). Kriz yönetimi. *Manas Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (8), 181-195.
- Soysal, A., Karasoy H.A. ve Alıcı, S. (2009). KOBİ'lerde kriz yönetimi: K.maraş'ta tekstil sektöründeki KOBİ'lerde bir uygulama. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 431-446.
- Sturman, L.S. and Holmes, K.V. (1983). The molecular biology of coronaviruses. *Advances in virus research*, (28), 35–112.
- Şahin, A. U. (2020). Afet yönetimi ve planlaması perspektifinden Türkiye afet müdahale planının değerlendirilmesi. *Dirençlilik Dergisi*, 4 (1), 129-158.
- Şahin, Y. (2002). *Doğal afet düzenlemeleri ve yerel özerklik*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2021). *Asrın küresel salgını, Türkiye'nin koronavirüsle başarılı mücadelesi* (1). İstanbul: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2020). *Türkiye'nin koronavirüsle etkin mücadelesi raporu*.
- T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü COVID-19 Rehberi 2020 Erişim adresi: https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/depo/rehberler/COVID-19_Rehberi.pdf (Erişim Tarihi: 15.03.2023).
- T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, (2019). *Pandemik İfluenza Ulusal Hazırlık Planı*. Ankara.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2022). 2019-2023 Stratejik Plan.

- Tağraf, H. ve Arslan, N. (2003). Kriz oluşum süreci ve kriz yönetiminde proaktif yaklaşım. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4 (1), 149-160.
- Taşkıran, Ş. (2021). *Kriz yönetimine stratejik bakış: Türkiye'deki kurumların kriz yönetimi süreçlerine ilişkin bir araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- TC. Balıkesir Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, (2020). *Balıkesir ili 2020 yılı çevre durum raporu*. webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/balikes-r_2020_-cdr-20211101111245.pdf (Erişim Tarihi: 23.05.2023)
- Tekin, A. (2021). Tarihten günümüze epidemiler, pandemiler ve ekonomik sonuçları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (4), 330-355.
- Tekin, M. ve Muhammer, Z. (2005). *Krizi yönetebilmenin sırları*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Tekin, M. ve Zerenler, M. (2008). *İşletmelerde kriz yönetimi*. Konya: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tekin, Ö. F. (2015). Kriz yönetimi ve kamu yönetimi için önemi. *Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 18 (2), 119-135.
- Tekir, S. (2019). Erken cumhuriyet dönemi Türkiye'de bulaşıcı hastalıklarla mücadele (1923-1930). *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (65), 407-430.
- Telatar, T.G. ve Üner, S. (2020). Covid-19 pandemisi mücadelesinin pandemik influenza ulusal hazırlık planı açısından değerlendirilmesi. *Sağlık ve Toplum Özel Sayı*, 51-56.
- Topuz, E. (2020). XIX. Van'da İlet-i Kolera ile mücadelede Usul-i karantina ve kordon uygulaması. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (48), 297-316.
- Tunç, A. ve Atıcı, F. Z. (2020). Dünyada ve Türkiye'de pandemilerle mücadele: risk ve kriz yönetimi bağlamında bir değerlendirme. *Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (2), 329-362.
- Turan, M. ve Hamza Çelikyay, H. (2020). Türkiye'de kovid-19 ile mücadele: politikalar ve aktörler. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3 (1), 1-25.
- Turna, N. (2011). İstanbul'un veba ile imtihanı: 1811- 1812 veba salgını bağlamında toplum ve ekonomi. *Studies Of The Ottoman Domain*, 1 (1), 1-42.
- Tutar, H. (2000). *Kriz ve stres ortamında yönetim*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- TÜBA, (2020). *Covid-19 pandemi değerlendirme raporu*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- Türk, A., Ak Bingül, B. ve Ak, R. (2020). Tarihsel süreçte yaşanan pandemilerin ekonomik ve sosyal etkileri. *Gaziantep University Journal of Sciences*, 19 (Covid-19 Özel Sayısı), 612-632.
- Türkiye Bilimler Akademisi. (2020). *Covid-19 pandemi değerlendirme raporu*. İstanbul: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- TÜRSAB, (2020). *Balıkesir turizmi 2020 raporu*. <https://www.tursab.org.tr/e-dergi?pdf=/assets/assets/uploads/ticaret-odasi/balikkesir-ticaret-odasi-r.pdf> (Erişim Tarihi: 07.05.2023)

- TÜRSAB, (2022). *Balıkesir turizmi Haziran 2022 raporu*. <https://www.tursab.org.tr/e-dergi?pdf=/assets/pdf/balikesir-turizmi-haziran-2022.pdf> (Erişim Tarihi: 07.05.2023)
- TÜRSAB, (2022). *Balıkesir turizmi Ocak 2022 raporu*. <https://www.tursab.org.tr/e-dergi?pdf=/assets/pdf/balikesir-turizmi-ocak-2022.pdf> (Erişim Tarihi: 07.05.2023)
- TÜSİAD, (2021). *Covid-19 etkisinde Türkiye’de eğitim raporu*. İstanbul.
- Tüz, V.M. (2001). *Kriz ve işletme yönetimi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Uludağ, O. Ş. (1938). Son kapitülasyonlardan biri: Karantina. *Belleten Türk Tarih Kurumu*, 2 (7-8). <https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/573/tur> Erişim Tarihi: (25.03.2022)
- Varlık, N. (2017). *Akdeniz dünyasında ve Osmanlılarda veba 1347- 1600*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Weitzel, W. and Jonsson, E. (1989). Decline in organization: a literature integration and extantion. *Administrative Science Quarterly*, 34 (1), 91-109.
- Weitzel, W. and Jonsson, E. (1991). Reversing the downward spiral: Lesson from W.T. grant and sears roebuck. *Academy of managemt Executive*, 5 (3), 7-22.
- Yalçın, A. (2000). Kriz dönemlerinde halkla ilişkilerin önemi. *Muhasebe Finansman Dergisi*, (13), 77.
- Yavaş, H. (2005). *Doğal afetler yönüyle Türkiye’de belediyelerde kriz yönetimi*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Yavuz, M. (2018). *Örgütlerde kriz yönetimi ve liderliğin önemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldız, M. ve Uzun, M. M. (2020). *Koronavirüsle mücadelede kriz yönetimi ve kamu politikası yapımı hakkında rapor*. İstanbul: Seta.
- Yılmaz, Ö. (2017). 1847-1848 kolera salgını ve Osmanlı coğrafyasındaki etkileri. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 6 (1), 23-55.
- http-1:**
<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 18.12.2021)
- http-2:**
<https://www.drozdogan.com/epidemi-ve-pandemi-nedir-koronavirus-pandemisi/> (Erişim Tarihi: 10.12.2021)
- http-3:**
[salgın ne demek TDK Sözlük Anlamı \(sozluk.gov.tr\)](https://sozluk.gov.tr/salgin-ne-demek) (Erişim Tarihi: 10.12.2021)
- http-4:**
<https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66478/karantina.html> (Erişim Tarihi: 15.12.2022)
- http-5:**
<https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66471/i.html> (Erişim Tarihi: 10.01.2023)
- http-6:**
<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 19.07.2023)

http-7:

<http://www.ahmetli.gov.tr/yerel-yonetimler#:~:text=1982%20Anayasas%C4%B1na%20g%C3%B6re%3B%20yerel%20y%C3%B6netimler,taraf%C4%B1ndan%20se%C3%A7ilerek%20olu%C5%9Fturulan%20kamu%20t%C3%BCzelki%C5%9Fileridir.> (Erişim Tarihi: 19.07.2023).

http-8:

<https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html> (Erişim Tarihi: 19.07.2023).

http-9:

<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 18.12.2021)

http-10:

<https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html> (Erişim Tarihi: 05.01.2022)

http-11:

<https://www.drozdogan.com/epidemi-ve-pandemi-nedir-koronavirus-pandemisi/> (Erişim Tarihi: 11.11.2022)

http-12:

<https://www.icisleri.gov.tr/vefa-sosyal-destek-gruplari-6649461-haneye-ulasti> (Erişim Tarihi: 17.03.2023)

http-13:

[Dünya Sağlık Teşkilatı \(WHO\) / T.C. Dışişleri Bakanlığı \(mfa.gov.tr\).](https://www.who.int/training/publications/who-2019-nCoV-situation-reports) (Erişim Tarihi: 16.04.2023)

http-14:

<https://abdigm.meb.gov.tr/www/birlesmis-milletler/icerik/1089> (Erişim Tarihi: 16.04.2023)

http-15:

<https://www.healthworldnews.net/dunya-bankasi-world-bank-wbnin-tarihcesi/> (Erişim Tarihi: 16.04.2023)

http-16:

https://reliefweb.int/report/world/world-bank-covid-19-response?gclid=CjwKCAiA19efBhAkEiwA4TorimWplmAYII_jW9jPZKiRYb0lYxDLcm_E5webqcyPwNLk0SzLtqYYPhoCSKAQAvD_BwE (Erişim Tarihi: 10.03.2023)

http-17:

<https://eucenter.sdu.edu.tr/tr/ab-hakkinda/avrupa-birliginin-tarihcesi-6957s.html> (Erişim Tarihi: 15.13.2023)

http-18:

<https://cip.tuik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 15.03.2023)

http-19:

<https://www.balikesir.bel.tr/organizasyon-semasi> (Erişim Tarihi: 05.03.2023)

- http-20:**
<https://acikveri.balikesir.bel.tr/Veriler/VeriSetiTabloGorunum?vsadi=bakom-malzeme> (Erişim Tarihi: 04.03.2023)
- http-21:**
<http://www.balikesir.gov.tr/duyurular> (Erişim Tarihi: 13.04.2023)
- http-22:**
<https://twitter.com/ilkerFM> (Balıkesir Bilgi İşlem Daire Başkanı Twitter hesabı (Erişim Tarihi: 03.04.2023)
- http-23:**
<http://www.balikesir.gov.tr/dinamik-denetim-donemiyle-seferberlik-basladi>. (Erişim tarihi: 18.03.2023)
- http-24:**
https://www.egitimreformugirisimi.org/wpcontent/uploads/2010/01/EgitimIzlemeBulteni2021_EgitimOrtamlari.html (Erişim Tarihi: 05.04.2023)
- http-25:**
https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2010/01/E%C4%B0R21_EgitimOrtamlari.pdf (Erişim Tarihi: 06.05.2023)
- http-26:**
<https://cip.tuik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 18.04.2023)
- http-27:**
<https://gazetemerhaba.com/balikesirde-hastane-yatak-dolum-orani-artiyor/> (Erişim Tarihi: 17.05.2023)
- http-28:**
<https://www.trthaber.com/haber/turkiye/balikesir-vaka-sayisi-en-yukse-ilk-3-il-arasinda-631771.html> (Erişim Tarihi: 17.05.2023)
- http-29:**
<http://www.balikesir.gov.tr/balikesir-1-milyon-asiya-ulasti>.
- http-30:**
[T.C. Sağlık Bakanlığı \(saglik.gov.tr\)](http://www.saglik.gov.tr) (Erişim Tarihi: 20.05.2023)

